T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

BİRLEŞİK KRALLIK VE AVRUPA BİRLİĞİ: MİLLETLERARASI HUKUK VE AB HUKUKU BAKIMINDAN KATILMA, ÜYELİK VE AYRILMA İLE TÜRKİYE'NİN ÇIKARABİLECEĞİ DERSLER

HAZIRLAYAN

MUSTAFA MİTHAT SÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SADİ ÇAYCI

ANKARA-2023

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

Tarih: 12/09/2023

Öğrencinin Adı, Soyadı : Mustafa Mithat Sönmez

Öğrencinin Numarası : 22010178

Anabilim Dalı : Kamu Hukuku :

Programı : Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans

Danışman : Prof. Dr. Sadi ÇAYCI

Tez Başlığı : Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği: Milletlerarası Hukuk ve AB Hukuku Bakımından Katılma, Üyelik ve Ayrılma İle Türkiye'nin Çıkarabileceği Dersler

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 111 sayfalık kısmına ilişkin, 21 / 06 / 2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:…….

ONAY

Tarih: 12 / 09 / 2023

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI

İmza:

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanması sırasında, planlama aşamasından sonuçlandırılmasına kadar gösterdiği yakın ilgi ve eleştirilerin yanı sıra, hukukun özel bir alanı olan uluslararası hukuk konusunda şahsıma kazandırdığı yeni bakış açıları nedeniyle tez danışmanım, saygı değer hocam Prof. Dr. Sadi ÇAYCI'ya şükran duygularımı iletmeyi zevkli ve zorunlu bir görev sayıyorum.

Ayrıca Tezimin hazırlanması sırasında desteklerini esirgemeyen Dr. Derya DOĞRU'ya ve sekreterlik personeline şükranlarımı sunuyorum.

Keza çalışmalarım sırasında bana destek olan ve bu desteklerini çalışmamın tüm aşamalarında sürdüren aileme içten teşekkürü bir borç biliyorum.

ÖZET

Mustafa Mithat SÖNMEZ, Birleşik Krallık Ve Avrupa Birliği: Milletlerarası Hukuk Ve Ab Hukuku Bakımından Katılma, Üyelik Ve Ayrılma İle Türkiye'nin Çıkarabileceği Dersler, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı, 2023

Birleşik bir Avrupa idealinin kökenleri, filozoflar ve devlet adamlarının söylem ve geliştirmeleri ile oldukça eskiye dayansa da bütünleşmenin siyasi bir projeye dönüşmesi, Avrupa devletlerinin ulusal çıkarları ve olanakları dahilinde, tekrarlanan savaşlar ve içine düştükleri mali ihtilafların sona erdirilmesinin mümkün olmadığının kabulü ile gerçekleşmiştir.

Gerçekten de Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaşlara sahne olmuştur. Savaşları önlemenin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğunu düşünen Avrupalı devlet adamlarının, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa'da kalıcı bir barış oluşturma çabaları hız kazanmıştır.Orta Çağ'da öncelikle askeri savunma düşüncesiyle ortaya çıkan ortak Avrupa ideali; Sanayi Devrimi ile artan üretimin sonucu olarak, açık pazar arayışına giren devletlerin ekonomik birlik düşüncesine dönüşmüştür.

Çalışmada öncelikle ortak Avrupa fikri konusundaki tarihsel gelişmeler incelenecek; bilahare Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği (AB)'ye giriş süreci ele alınacaktır. Çalışmanın devamında üyelik sonrasında karşılaşılan sorun alanları ele alındıktan sonra, "Brexit" olarak adlandırılan ayrılma sürecine ilişkin gelişmeler ele alınacak ve ayrılanın etkileri, Türkiye için çıkarılabilecek dersler ile sonlandırılacaktır.

Çalışma, özellikle son bölümü itibarıyla AB-Türkiye ilişkisini destekleyen siyasetçiler, akademisyenler ve menfaat sahipleri için aydınlatıcı mahiyet taşımakta olup Türkiye'nin Avrupa alanındaki geleceğine rehberlik edecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Birleşik Krallık, Brexit, AB Hukuku, Milletlerarası Hukuk

ABSTRACT

Mustafa Mithat SÖNMEZ, The Unıted Kıngdom And The European Unıon: Joınıng, Membershıp Andleavıng Eu By Internatıonal And Eu Law And The Lessons That Can Be Drawn From For Turkey, Başkent University Institute of Social Sciences, Master's of Civil Law with Thesis, 2023

The origins of the idea of a united Europe date back to philosophers and statesmen who have long advocated for its discourse and development. However, the transformation of integration into a political project, within the national interests and capabilities of European states, came about as a result of the recognition that repeated wars and the ensuing financial disputes could not be resolved.

Indeed, Europe has been the stage for frequent bloody wars for centuries. The belief that the only way to prevent wars was through the economic and political integration of nations gained momentum amongst European statesmen after the Second World War, leading to efforts to establish lasting peace in Europe. The common European ideal, which initially emerged in the Middle Ages primarily as a concept of military defense, evolved into an aspiration for economic unity as a result of increased production during the Industrial Revolution and the pursuit of open markets by states.

This study will first examine the historical developments surrounding the idea of a united Europe, followed by an analysis of the United Kingdom's process of joining the European Union. Subsequently, the study will address the problem areas encountered after membership and discuss the developments related to the separation process known as "Brexit," concluding with the implications of the departure and the lessons that can be drawn for Turkey.

This study, particularly in its final section, aims to provide enlightening insights for politicians, academics, and stakeholders who support the EU-Turkey relationship, and it will serve as a guide to Turkey's future in the European sphere.

Keywords: European Union, United Kingdom, Brexit, EU Law, International Law

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR i
ÖZET ii
ABSTRACT iii
İÇİNDEKİLER iv
KISALTMALAR vii
GİRİŞ 1

BÖLÜM I

BİRLEŞİK KRALLIK'IN AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİ

1.1.Birleşik Krallık'ın Çekimser Dış Politikası 7
1.2.Avrupa Şüpheciliği (*Euroscepticism*) 9
1.3.Farklı Bir Hukuk Düzeni: Ortak Hukuk (*Common Law*) 11
1.4.Birleşik Krallık'ın Egemenliğe Yaklaşımı 13
1.5.Birleşik Krallık'ın Politika Değişikliği 16
1.6.Birleşik Krallık'ın Üyelik Müzakereleri 18

BÖLÜM II

ÜYELİĞİN SONUÇLARI VE SORUN ALANLARI

2.1.Üyelik Sonrası Siyasi Gelişmeler ve Avrupa Birliği ile İlişkiler 22
2.1.1. Thatcher dönemi 22
2.1.2. John Major dönemi 26
2.1.3. Tony Blair dönemi 26
2.1.4. Gordon Brown dönemi 27
2.2.Birleşik Krallık'ın "Dışında Kalma" (*opt-out*) Politikaları 27
2.2.1. Ekonomi politikası dışında kalma (*Eurozone opt-out)* 28
2.2.2.Sosyal politikanın dışında kalma 30
2.2.3.Ortak dışişleri ve güvenlik politikasının dışında kalma 32
2.2.4.Serbest dolaşım bölgesi dışında kalma *(*Schengen'in dışında kalma*)* 34
2.3.Birlik Hukukunun Niteliği 34
2.3.1.Üstünlük prensibi (*supremacy*) 35
2.3.2.Doğrudan etki prensibi (*direct effect*) 36
2.4.Birleşik Krallık'ın Üyeliği Süresinde Karşılaşılan Sorun Alanları 38
2.4.1.Egemenlik problemi 38

2.4.2.Factortame davası 39
2.4.3.Nitelikli çoğunluk sistemi ve temsil sorunu 41

BÖLÜM III

ÇIKIŞ (BREXIT): HALK OYLAMASI, ÇEKİLME, GEÇİŞ DÖNEMİ VE SONRASI

3.1.Genel Olarak 44
3.2. Ayrılmaya Giden Siyasi Gelişmeler 45
3.3. Avrupa Birliği Üyeliği Referandumu 49
3.3.1.Referanduma hazırlık 49
3.3.2.Brexit hareketi 50
3.3.3.Birlikte kalma hareketi 51
3.3.4 Referandum sonuçları ve bu konudaki tartışmalar 52
3.4.Ayrılmaya Dair Mevzuat 53
3.4.1. Lizbon antlaşmasından önceki durum 53
3.4.2.Lizbon anlaşması sonrası ayrılma hakkı 54
3.4.3.Ayrılma bildirimi 56
3.5.Çekilme Anlaşması Müzakereleri 57
3.5.1.İrlanda sorununun tarihsel kökeni 58
3.5.2.Belfast Anlaşması (Hayırlı Cuma Anlaşması)..... 59
3.5.3.İrlanda tedbiri (*Irish Backstop)* 60
3.5.4.Çekilme anlaşmasının tadili ve Kuzey İrlanda Protokolü 60
3.6. Geçiş Süreci 62
3.7.Ayrılma Sonrası (Post Brexit) 63
3.7.1.Ekonomik düzenlemeler 64
3.7.1.1 AB-BK Serbest Ticaret ve İş Birliği anlaşması 65
3.7.2. Kuzey İrlanda düzenlemeleri 66
3.7.2.1.Kuzey İrlanda Protokol Yasa tasarısı (N*orthern Ireland* Protocol bill) 67
3.7.2.2.Windsor Çerçevesi (*Windsor Framework*) 68
3.7.3.Dolaşım ve gümrük düzenlemeleri 71
3.7.3.1.Avrupa Seyahat Bilgileri ve Yetkilendirme Sistemi (*European* Travel Information and Authorisation System -*ETIAS*)..... 72
3.7.3.2.AB'ye giriş/çıkış sistemi (*Entry/Exit System-EES*) 72
3.7.3.3. AB vatandaşlarının Birleşik Krallık ziyaretlerinde uygulama 73

3.7.4. İkamet haklarına ilişkin düzenlemeler 74

BÖLÜM IV

AYRILMANIN ETKİLERİ, DEĞERLENDİRME VE TÜRKİYE İÇİN ÇIKARILABİLECEK DERSLER

4.1.Ayrılmanın Birleşik Krallık'a Olan Etkileri 76

4.1.1.Ekonomik etkiler ve ticaretin geleceği 76

4.1.2.Ayrılma sonrası egemenlik sorunu ve Brüksel Etkisi (*The Brussel Effect*) 79

4.1.3. Küresel dünyada Birleşik Krallık'ın yeri 81

4.1.4.Göç sorunu ve yeni mevzuat 83

4.2.Ayrılmanın Avrupa Birliği'ne Olan Etkileri 84

4.2.1.Ortak Pazar etkileri 84

4.2.2.Avrupa bütünleşmesinin geleceği 86

4.3 Değerlendirme ve Sonuç 87

4.3.1. Ayrılma kararında temsil ve orantılılık 87

4.3.2. Brexit ve milliyetçiliğe etkisi 88

4.3.3. AB adayı devletlerde üyeliğin etkileri ve ayrılma 90

4.3.4. AB'nin Brexit sürecindeki hataları 91

4.3.5. Ayrılma Sonrası Türkiye – AB ve Birleşik Krallık ilişkileri 93

4.3.6. Türkiye için çıkarılabilecek dersler 95

KAYNAKLAR 99

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABİHA	: Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
APB	: Avrupa Para Birliği
AT	: Avrupa Toplulukları
BENELUX	: Belçika, Hollanda ve Lüksemburg coğrafi birliği
BK	: Birleşik Krallık
Bkz	: Bakınız
BREXIT	: Birleşik Krallığın AB'den ayrılması
C.	: Cilt
E.	: Esas
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjileri Kurumu
K.	: Karar
m.	: Madde
M.Ö	: Milattan önce
ör.	: Örneğin
s.	: Sayfa
T.	: Tarih
Vb.	: ve bunun gibi
Vd.	: ve devamı
VAHS	: Viyana Anlaşmalar Hakkında Sözleşme
Y.	: Yıl

GİRİŞ

Birleşik bir Avrupa idealinin kökenleri, filozoflar ve devlet adamlarının söylem ve geliştirmeleri ile oldukça eskiye dayansa da bütünleşmenin siyasi bir projeye dönüşmesi, Avrupa devletlerinin ulusal çıkarları ve olanakları dahilinde, tekrarlanan savaşlar ve içine düştükleri mali ihtilafların sona erdirilmesinin mümkün olmadığının kabulü ile gerçekleşmiştir.

Gerçekten de Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaşlara sahne olmuştur. 1870-1945 yılları arasında Fransa ve Almanya demir ve kömür madenlerinin bulunduğu Alsas-Loren bölgesi için üç kez savaşmış; bu savaşlarda birçok insan yaşamını kaybetmiştir.

Savaşları önlemenin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğunu düşünen Avrupalı devlet adamlarının, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa'da kalıcı bir barış oluşturma çabaları hız kazanmıştır.

Ortaçağ'da öncelikle askeri savunma düşüncesiyle ortaya çıkan ortak Avrupa ideali; Sanayi Devrimi ile artan üretimin sonucu olarak, açık pazar arayışına giren devletlerin ekonomik birlik düşüncesine dönüşmüştür.

Çalışmamızda Ortak Avrupa fikri konusundaki tarihsel gelişmeler incelendikten sonra, birinci bölümde Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne giriş süreci incelenecektir.

Bu bölümde şekillenmekte olan Avrupa Toplulukları (AT) ile Birleşik Krallık (BK) arasındaki ilişki, tarihsel sıra ile açıklanacak ve Birleşik Krallık'ın baştaki çekimser tavrı, bu tavrın nedenleri ve bu tavır nedeniyle dış politikada gerçekleşen değişim incelenerek, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyeliği kapsamında açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda dışında kalma konularının tarihsel kökenlerine inilmesi, bu süreçte izlenen gözlemci dış politikanın nedenlerini anlamak bakımından yararlı olacaktır.

"Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci" başlıklı bu bölüm; Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ve Britanya ilişkilerinin tarihsel gelişimi ile başlayacak olup, Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Birliği'ne katılmasını sağlayan 1972 Avrupa Toplulukları Yasası ile son bulacaktır.

"Birleşik Krallık'ın Üyeliği'nin Sonuçları ve Sorun Alanları" başlıklı ikinci bölümde; Birleşik Krallık'ın üyelik referandumu, iç siyasette yaşanan gelişmeler

kapsamında incelenecek olup, üyelik dahilinde AB ile olan ilişkiler, hükümetlerin politikaları kapsamında ele alınacak ve Birleşik Krallık'ın dışında kalmaları ve AB mevzuatında sahip olduğu istisnaların izahı ile son bulacaktır.

Çalışmanın "Çıkış (Brexit): Halk Oylaması, Çekilme, Geçiş Dönemi ve Sonrası" başlıklı üçüncü bölümü, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasını konu alacak olup, önceki bölümlerde izah edilen çekinceler ve politikaların dışında kalmalar dahilinde ayrılma referandumuna giden süreç, yürütülen kampanyalar dönemin dış politikaları bağlamında incelenerek, ayrılma anlaşmasının hukuki niteliği, yarattığı tartışmalar ve hukuki muhalefet konuları kapsamında açıklanacaktır.

Çalışmamızın "Ayrılmanın Etkileri, Sonuç ve Türkiye İçin Çıkarılabilecek Dersler" başlıklı son bölümünde ise, önceki bölümlerde açıklanan hususlar ekonomik ve hukuki gelişmeler kapsamında değerlendirilecek ve ayrılmaya temel oluşturan dışında kalmaların sonuçları ve bu deneyimden edinilebilecek dersler belirtilerek sonuçlandırılacaktır.

Çalışmanın tarihsel bütünlük içinde, kavram kargaşasına yol açmadan açıklanabilmesi bakımından; başlangıçta Avrupa Birliği'ne giden tarihsel sürecin kısaca izahında yarar görülmüştür.

Bütünleşmeye dair, başarılı olamayan Avrupa Savunma Topluluğu,[1] Kuzey Atlantik Paktı, BENELUX gibi çeşitli girişimlerden sonra, Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet, iki Dünya Savaşı geçirmiş Avrupa'da barışın sağlanması için uluslarüstü bir örgütlenmeye ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir.[2]

Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schumann da Fransız iktisatçı Jean Monnet'nin görüşlerinden yola çıkarak, 9 Mayıs 1950 tarihinde kendi adını taşıyan bir bildiriye imza atmıştır. Bildiri'de, Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesi için, savaş sanayinin ana maddeleri olan kömür ve çelik üretiminde alınan kararların, bağımsız ve uluslarüstü bir kuruma devrinin gerekliliği vurgulanmış; söz konusu yetki devrinin ekonomik gelişme ve istikrarı sağlayarak, barış halinin korunmasına da katkıda bulunacağı belirtilmiştir.

Schumann Bildirgesi (*Schumann Declaration*) olarak bilinen bu tarihi bildirinin sonucu olarak, 18 Nisan 1951'de Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan altı ülke Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT)'yi kuran Paris

[1] European Commission, Jean Monnet, a Grand Design for Europe, 18-20.
[2] Dedman, The Origins and Development of the European Union 1945-2008: A History of European Integration, 80-82.

Antlaşması'nı imzalamışlardır. Söz konusu Topluluğun ilk başkanı Schuman Bildirisinin fikir babası olan Jean Monnet olmuştur.[3]

Schumann Bildirgesi, bu bağlamda Avrupa Topluluklarının temelini oluşturmaya yönelik atılmış en somut adımdır.

Bu topluluğun hukuki açıdan en belirleyici özelliği milletlerarası bir tüzel kişiliğe sahip olmasıdır. Ancak, kömür ve çelik üretimini artırmak, dağıtım ve gümrük sınırlamalarını kaldırmak amaçları ile kurulan Topluluk, istenilen başarıyı gösterememiştir.

AKÇT'yi kuran devletler, kömür ve çeliğin yanı sıra diğer sektörlerde de ekonomik birliği sağlamak ve bu şekilde ekonomik iş birliğini daha da genişletmek için 1957 Roma Antlaşması'nı imzalamışlardır. Söz konusu antlaşma ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nin amacı, üye devletler arasında serbest pazarı sağlayarak, siyasi bütünlük hedefine ulaşılmasıdır.[4]

Roma Antlaşması ile ayrıca nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli biçimde kullanılmasını sağlamak, üye devletlerin araştırma programlarını koordine etmek amaçlarıyla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kurulmuştur. Üye devletlerin ekonomik politikalarını ve ulusal hukuk sistemlerini yakınlaştırıp Avrupa milletlerinin kaynak ve potansiyellerini birleştirerek, ticaret ile barışı güçlendirmek amaçlarını taşıyan Roma Antlaşması, Avrupa Topluluklarına giden hukuki sürecin de başlangıcıdır.

8 Nisan 1965 tarihinde Brüksel'de imzalanan Füzyon Antlaşması (Birleşme Anlaşması) ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu tek bir komisyona bağlanmış ve ilgili örgütlenmeler Avrupa Toplulukları olarak anılmaya başlanmıştır.[5]

Avrupa Toplulukları'nın ekonomik regülasyonlarına bir rakip olarak 12 Ocak 1960 tarihinde Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) isimli ekonomik birlik kurulmuş ve 1980'lerin ortalarına kadar Avrupa kıtasında finansal regülasyonlarının üstünlüğü hususunda Avrupa Ekonomik Topluluğu ile karş karşıya gelmiştir. Nitekim AET bu finansal yapılanmada daha kapsamlı bir kurucu anlaşmaya sahip olması neticesinde öne geçmiş, EFTA üyesi devletler AET üyeliğini hedef almaya başlamışlardır.

[3] Dedman, 2009, 82-84.
[4] Nugent, The Government and Politics of the European Union, 36.
[5] Dedman, The Origins and Development of the European Union 1945-1995: A History of European Integration, 10-15.

Öngörülenden önce 1963 yılında Gümrük Birliğini sağlayan Topluluğun bu başarısı diğer Avrupa devletlerinin dikkatini çekmiş; Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka bu oluşumda yer almak için AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. Birleşik Krallık'ın ilk başvurusu Fransa tarafından, Roma Antlaşması'na uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. 14 Ocak 1963 tarihinde De Gaulle'ün basın açıklaması ile açıklanan ret kararı büyük bir şok etkisi yaratmıştır.[6]

Birleşik Krallık'ın, 2 Mayıs 1967 tarihli ikinci başvurusu, uzun bir müzakere dönemi sonunda 1972 yılında sonuçlandırılmış, 22 Ocak 1972 tarihinde İrlanda ve Danimarka'nın yanı sıra Birleşik Krallık da Topluluğa dahil olmuştur.

1981 yılında Yunanistan'ın, 1986 yılında da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla üye sayısı on ikiye ulaşan Topluluk, tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edinmiştir. 17 Şubat 1986'da Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, Lüksemburg ve Portekiz tarafından; 28 Şubat 1986'da ise Danimarka, İtalya ve Yunanistan tarafından imzalanan ve 1 Temmuz 1986 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile "Ortak Pazar" hedefi "Tek Pazar" adı altında yeniden tanımlanmış ve Tek Pazar'ın önündeki engellerin kaldırılması amacıyla gerekli düzenlemelerin 31 Aralık 1992 tarihine kadar hayata geçirilmesi öngörülmüştür.[7]

Jean Delors başkanlığındaki komisyonun hazırladığı Senet, Tek Pazar hedefinin tamamlanmasının yanı sıra, Avrupa Parlamentosu'nun yasamaya ilişkin yetkilerini de artırarak, nitelikli oy çoğunluğu ile karar alma sistemini getirmiştir. Bu sistem Birleşik Krallık'ın egemenlik probleminin kaynaklarından biri olarak ikinci bölümde detaylı incelenecektir.

Dış politika alanında ortak ilkeler ve amaçların tanımlanması ile bunların kademeli bir şekilde gelişimini de hedefleri arasında sayan Senet ile uluslararası ilişkilerde bütünleşmenin, bir güç olarak etkinliğine zarar verecek her türlü tavır veya faaliyetten kaçınılacağı, imza altına alınmıştır. Bu çerçevede üye devlet dışişleri bakanlarının yılda en az dört kere toplanmaları kararlaştırılmıştır. Avrupa'nın güvenliğiyle ilgili konularda daha yakın iş birliğinin, dış politikanın ortaklaştırılması hususunda katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.[8]

[6] Dedman, 2006, 100.
[7] Nugent, 1999, 48.
[8] Nugent, 1999, 49.

Berlin Duvarı'nın yıkılışı, iki Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu ortaya çıkan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, üye devletlerin bağlarını güçlendirme ihtiyacını artırmıştır.

7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması, Avrupa Topluluklarının işleyişine dair yenilikler ve değişiklikler getirmesinin yanı sıra; ortak ekonomik, siyasi ve hukuki birlik sağlayan üç sütunlu sistemi ile Avrupa Birliği'nin Kurucu Anlaşması olarak kabul edilir.

Avrupa vatandaşlığı kavramının da vurgulandığı anlaşmada, Birlik vatandaşlarına AB üyesi ülkelerde serbest dolaşım hakkı tanınmıştır. Diğer antlaşmalardan farklı olarak Birliğe katılma ile ilgili kurallar tespit edilerek, Birliğin genişlemesinin hukuki yöntemi belirlenmiştir.

AT üye devletlerinin Dışişleri Bakanları tarafından 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan ve 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, AB sürecinde bir yenilik getirmemiş; Avrupa vatandaşlığı kavramını pekiştirerek, Avrupa Topluluğu anlaşmalarında yapılacak düzenlemeleri içeren bir anlaşma olarak imza edilmiştir.

Avrupa Topluluğu anlaşmalarında hükümsüz hale gelen maddeleri kaldırarak Maastricht anlaşmasını şekil ve usul yönünden tadil eden anlaşmadaki en önemli düzenleme, üye devletler arasında "Güçlendirilmiş İşbirliği"nin sağlanabilmesine yönelik düzenlemedir. Bahse konu yenilikle kendi aralarında daha yakın iş birliği kurmak isteyen üyelere Birliğin kurumlarını, prosedürlerini ve mekanizmalarını kullanarak bu yakınlığı kurma hakkı tanınmıştır.

Amsterdam Antlaşması ile AB'nin hukuki yapısı güçlendirilmiş olsa da tam bir birlik sağlanmış değildir.

Nice Antlaşması, 26 Şubat 2001 tarihinde imza edilmiş ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma ile 2004 yılında gerçekleşen kapsamlı genişleme öncesinde gerekli olan yapısal değişiklikler hayata geçirilmiştir.[9]

Avrupa Komisyonu üye ve temsil sistemi, Birliğin genişleme hedefi ve oluşacak üye sayıları göz önüne alınarak, komisyonun uzlaşmasını kolaylaştıracak şekilde iki aşamalı bir

[9] Nugent, 1999, 49.

prosedür ile düzenlenmiş ve komisyon başkanının Amsterdam Antlaşması ile arttırılmaya başlanılan yetkileri güçlendirilerek, kurumsal yapıda bir denge sağlanması amaçlanmıştır.[10]

Karar prosedürü bakımından oy birliği sisteminden, nitelikli oy çoğunluğu sistemine geçiş yapılmış; ilgili sistemle konseyin tasarruf yetkisinin artırılması değil, kararlara AB vatandaşlarının çoğunluğunun katılımının sağlanması ile hukuki dayanağının kuvvetlendirilmesi amaçlanmıştır.

Nice Zirvesinde ayrıca Temel Haklar Şartı ilan edilmiştir. Temel Haklar Şartı'nın kabul edilmesi AB yurttaşları nezdinde temel haklar bakımından hukuki açıklık ve hukuki güven getirerek, söz konusu hakları güçlendirmiştir.[11]

14 Aralık 2007 tarihinde 27 üye devlet liderinin imza attığı Lizbon Antlaşması, AB'nin derinleşme ve bütünleşme sürecindeki en önemli aşamadır. Daha şeffaf ve demokratik bir yapı oluşturmayı amaçlayan Lizbon Antlaşması, temel olarak 2004 yılındaki başarısız anayasa girişimi düzenlemelerini bir ölçüde korumuştur.[12]

Avrupa anayasal düzeninin birliğini, sağlamlaştırılmasını ve daha ileri düzeyde meşruluğunu arttırma amacı güden bir reform anlaşması olan Lizbon Antlaşması, üye ülkelerde onay süreçlerinin tamamlanması sonrasında 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[13] Söz konusu antlaşma neticesinde Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Topluluğu'nun Kuruluşuna İlişkin Antlaşmalar değişmiş; Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) adını korurken, Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİHA) adını almıştır.

Lizbon Antlaşması'nın getirdiği en önemli yeniliklerden biri Birlik'ten ayrılma hakkıdır. Lizbon Antlaşması yürürlüğe girene kadar, Avrupa Birliği'nden ayrılmaya ilişkin AB mevzuatında bir hüküm bulunmadığından, bu evrede Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS) uyarınca bir çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Sözleşme'ye göre antlaşmada özel bir hüküm yok ise tüm taraf devletlerin rızası ile anlaşmadan çekilmek mümkündür. Yani tek taraflı irade beyanı ile ayrılma, kural olarak mümkün değildir.[14]

---

[10] Dedman, 2009, 169-173.
[11] Arsava, Nice Anlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nin Geleceği, 26-27.
[12] Dedman, 2006, 178.
[13] Antlaşmanın onay sürecinde yine bir tıkanıklıkla karşılaşılmıştır. Diğer üye ülkelerde parlamentolar üzerinden onaylama yapılmış iken, yalnızca İrlanda halk oylaması yapmak istemiş ve yapılan oylamada Reform Antlaşması reddedilmiştir. Vergi politikası, askeri yansızlık alanı ve kürtaj gibi konularda ulusal yetkilerin muhafaza edilmesi talebinin Birlik tarafından olumlu karşılanması sonrasında yapılan ikinci referandumda, antlaşma metni onaylanmıştır.
[14] Nugent, 1999, 177.

BÖLÜM I

BİRLEŞİK KRALLIK'IN AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİ

Birleşik Krallık'ın sonradan Avrupa Birliği'ne evrilecek Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyeliği, Avrupa Entegrasyonu tarihi açısından büyük önem taşır. Yıllar süren çekimserlik ve ülkenin Avrupa dahilindeki yeri tartışmaları, Birleşik Krallık'ın 1973 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bölümde Birleşik Krallık'ın AET üyeliği başvurusunun ve katılımının, siyasi ve ekonomik sebeplerine odaklanılacak ve bu süreçte karşılaşılan problemler incelenecektir.

Birleşik Krallık'ın Avrupa Toplulukları üyeliğine olan baştaki çekimser tavrı ve sonrasında gerçekleşen dış siyaset değişikliği, egemenlik kaybı, cemiyetler birliği ve entegrasyonun mahiyeti kapsamında açıklanacaktır. Bu bağlamda öncelikle siyasi gelişmeler ışığında Birleşik Krallık dış politikası (ve çekimser yaklaşımı) incelenecek ve Birleşik Krallık hukuk sisteminin farklılıkları ile şüphecilik olgusu izah edilecektir. Bölümün devamındaki konular sırasıyla politika değişikliği, üyelik başvuruları, müzakereler olacak ve en nihayetinde katılma ve katılmaya giden siyasi sebeplerin izahı ile sonlanacaktır.

1.1.Birleşik Krallık'ın Çekimser Dış Politikası

Avrupa Topluluklarının oluşmasının temel sebeplerinden birinin, totaliter rejimler arasındaki savaşlardan etkilenen Avrupa aydınlarının eserlerinde dile getirdiği barışçıl, demokratik ve hepsinden önemlisi insancıl bir üniter devlet idealine dayandığını önceki bölümde açıklamıştık. Aynı şekilde "Ortak Avrupa" yönündeki ilk somut adımın, Jean-Monnet'nin tasarlamış olduğu Birleşik Avrupa Devletleri fikrinin, Robert Schumann tarafından öneri haline getirilmesi ile kurulan AKÇT olduğunu izah etmiştik.

Keza 1951 tarihinde Fransa, Belçika, İtalya, Almanya, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanan Paris Antlaşması ile AKÇT'nin kurulduğunu; ekonomik alanda istenen başarının yakalanması ile ortak ticaret bölgesi yaratma hedefinin ve Avrupa entegrasyonu sürecine devam edilmesi gayesi kapsamında, 1957 tarihinde Roma Antlaşması'nın imza edildiğini ve bu şekilde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulduğunu açıklamıştık.

AKÇT'nin oluşumu ile güvenlik ve ticari iş birliğinin tesis edilmesi çabasına Birleşik Krallık'ın başlangıçtaki çekimser yaklaşımı açıktır. Her ne kadar Winston Churchill'in 19 Eylül 1946'da Zürih Üniversitesi'nde yapmış olduğu ünlü konuşmasında geçmekte olan "Bölgesel barış ve refahın sağlanması için bir tür Avrupa Birleşik Devletleri kurmalıyız" ifadesinden de anlaşılacağı gibi, İngiltere bu birleşmeye soğuk bakmamakta, hatta sağlanmasının önemine vurgu yapmakta ise de konuşmasının devamında "Birleşik Krallık'ın ve İngiliz Cemiyetler Topluluğu'nun bu oluşumu dışarıdan desteklemesi gerektiğini" ifade etmesi, Birleşik Krallık'ın bu oluşuma olan mesafeli tavrının ve nedenlerinin ipuçlarını vermektedir.[15]

Churchill, sağlanacak bir Avrupa Birliği'nin, henüz sona ermiş olan yıkıcı dünya savaşından sonra bölgeye politik denge getireceğini savunmuşsa da, oluşacak organizasyonun anayasal düzeyde kabul gerektiren ve üye devletlerin ulusal egemenliklerini kısıtlayan federatif bir yapı değil, Birleşik Krallık'ın önderliğinde ortak politik ve ticari amaçlar doğrultusunda karar alan, uluslararası bir organizasyon olması gerekliliğine inanmıştır.

Nitekim Birleşik Krallık, bu politikaya uygun şekilde, Paris Antlaşması'ndan kısa bir müddet sonra kurulan AKÇT'nin merkezi olan Lüksemburg'a (bugün Avrupa Komisyonu'nun merkezidir) diplomatik bir heyet göndermiştir. Ancak Paris müzakereleri sürmekteyken, dönemin kabine lideri Clement Attlee'nin, 27 Haziran 1950 tarihinde Avam Kamarası'nda tartışılan Schumann planı hakkında "Kimseye hesap vermeyen ve demokratik olmayan bir otoriteye, ülkenin en hayati ekonomik güçlerini teslim etmeye hazır değiliz…Avrupa'nın birliği için istekliyiz ancak yanlış metotlara heves etmek fayda sağlamaz" şeklindeki beyanatı,[16] 1950'ler Birleşik Krallık dış politikasını ana hatları ile ortaya koymaktadır. Yine aynı konuşmadan, kurulan birliğin hedeflerinin siyasi ve hukuki amaçlardan ziyade, ekonomik ve ticari çerçevede sınırlandırılması gerektiğine ilişkin kanıya ulaşmak mümkündür.

Churchill ve Attlee'nin söylemlerinden de anlaşılacağı üzere Birleşik Krallık, kendini Avrupa devletlerinden farklı bir konuma yerleştirmiştir. Bu farklılaşmayı ve sebeplerini Avrupa tarihinde yaşanan tarihsel ve kültürel gelişmelerden takip etmek mümkündür. Zira Birleşik Krallık, kuvvetli donanması, emperyal yapısı ve coğrafi konumu

[15] Churchill, "Winston Churchill's Speech Delivered at the University of Zurich."
[16] Parliamentary Debates. House of Commons-Official report. First session of the Thirty-Ninth Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. 14 George VI. Dir. of publ. Hansard. 1950, No 476; fifth series. London: His Majesty's Stationery Office.

itibariyle diğer Avrupa ulusları kadar işgale uğramamış, toprak kayıpları yaşamamış; sömürgelerini İngiliz Milletler Topluluğu (*British Commonwealth*) çatısı altında bir araya getirmek suretiyle de büyük bir ticari avantaj elde etmişti. Dolayısıyla Birleşik Krallık, en başından itibaren kendisini coğrafi olarak Kıta Avrupası'nın bir parçası olarak görmemiş, ancak Avrupa'da kalıcı barışın sağlanması ve ekonomik refahın tesis edilmesi amaçları doğrultusunda bu toplulukları "Kıta Avrupa'sına komşu bir ada ülkesi olarak dışarıdan destekleyeceğini" beyan etmiştir. Bu beyanatın, o tarihte sona ermekte olan İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı belirsizlik ve huzursuzluk ortamında, iyice somutlaşan Avrupa siyasi bütünleşmesinde önemli bir adım olduğunu kabul etmek gerekir.

Birleşik Krallık'ın Avrupa Toplulukları'na olan mesafeli duruşunun temelinde "Avrupalılaşma" olgusu bulunmaktadır. Hegel'in kuramsallaştırdığı "Her savın bir karşı savı vardır" teorisi,[17] Avrupa Birliği tarihinde kendisini "Avrupa Birliği karşıtlığı" ("*Euroscepticism*") şeklinde göstermiştir. Müzakereler, üyelikler ve vetolar dahilinde Avrupa Toplulukları ve temeline aldığı ortak Avrupa ideası gelişirken, Avrupa Birliği karşıtlığı da aynı şekilde gelişmiş ve hatta Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği ile olan ilişkisinde belirleyici bir rol oynamıştır. Dolayısıyla Avrupa Şüpheciliği hususunu, tarihsel gelişimi çerçevesinde açıklamakta yarar vardır.

1.2.Avrupa Şüpheciliği (*Euroscepticism*)

Euroscepticism kelimesi "Euro" ve "Scepticism" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Şüphecilik veya kuşkuculuk anlamına gelen "*Scepticism*" kelimesinin etimolojik kökenini, Antik Yunan Felsefesi'nin kurucularından Protagoras'ın doğa felsefesine karşı öne sürdüğü, "göreceli şüpheciliğe" (*skepsis*)[18] kadar takip etmek mümkündür. Ancak tarih sahnesinde asıl yerini, Antik Yunanlı felsefeci Pyrrho'nun M.Ö. 4. Yüzyılda, Protagoras'ın felsefesini geliştirerek yarattığı düşünce akımının etkisiyle, yaklaşık 300 yıl sonra kurulmuş olan "Skeptik Düşünce Okulu" ile alır. Mutlak olanı sorgulama temelli bu düşünce akımı, medeniyet tarihi boyunca din ve siyaset başta olmak üzere birçok alanda uygulama alanı bulmuş olup; kavramsal olarak mutlak hakikate dayalı dogmatizmin tam karşısında yer almaktadır.[19]

[17] Maybee, Julie E., "Hegel's Dialectics", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2020 Edition), Edward N. Zalta.
[18] Vogt, Katja, "Ancient Skepticism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2022 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman.
[19] Comesaña, Juan and Peter Klein, "Skepticism", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta.

Scepticism kelimesi Euro (avro) kökü ile birlikte kullanıldığında, Avrupa Birliği'nin yapısal değişikliğini isteyen veya Birliği tamamıyla reddeden bir siyasi doktrin anlamına gelmektedir.[20]

Günümüzde Avrupa şüpheciliği iki farklı yöntem ile incelenmektedir. Bunlardan ilki, Avrupa şüpheciliğini Sert (*Hard*) ve Yumuşak (*Soft*) Avrupa şüpheciliği şeklinde iki başlık altında tanımlayan sistemdir.[21] Buna göre *Euroscepticism*, Avrupa entegrasyonu sürecinin kaçınılmaz bir parçası olarak görülmekte ve sürece yakınlıklarına göre ayrılmaktadır.

Bu bağlamda Sert Avrupa şüpheciliği, fikir olarak Avrupa entegrasyonu düşüncesinin tamamıyla reddedilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu düşüncenin temsilcilerinin ilk ve en nihai hedefi, ülkelerinin üyelikten ayrılması ve Avrupalılaşmaya karşı gelmesidir. Bu görüşe sahip siyasi partiler kısaca "*anti-EU*" olarak adlandırılır ve Birlik ile ilgili meselelerde uzlaşmanın mümkün olmadığını iddia ederler. Bu yaklaşım, tarafların Birliğe katılım sürecinde yerine getirilmesi imkânsız taleplerde bulunulması ve üyeliğe *de facto* karşı çıkılması şeklinde de gözlemlenebilir.

Yumuşak Avrupa Şüpheciliği ise, Birliğin birtakım politikalarına karşı çıkan veya bütünleşme yönünün ülkesinin milli çıkarlarına hizmet etmediğini düşünen, ancak fikir olarak Avrupa bütünleşmesi ideası ve Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkmayan, daha ılımlı ve uzlaşmaya açık olan görüşü temsil eder. Yumuşak Avrupa Şüpheciliği genelde, Birliğin genişleme hızı, yeni üye olan devletlerin nitelikleri, gümrük politikaları ve anayasallaşma tartışmalarında gerekçeler oluşturma imkânı bulsa da, neredeyse tüm üye devletlerin meclislerinde bir siyasi hareket tarafından temsil edildiği açıktır.[22]

---

[20] Menno Spiering, *Euroscepticism* teriminin ilk olarak 1980'lerin ortalarında Birleşik Krallık siyasi literatüründe kullanılmaya başlandığını, Oxford Sözlüğünde ise ilk kayıt olarak, *The Times* gazetesindeki Haziran 1986 tarihli bir makaleye atıfta bulunulduğunu ifade etmiştir. Ancak 1985 tarihinde aynı gazetede ilgili terimin geçtiği daha eski tarihli bir makale olduğunu, bu bağlamda bu kavramın "anti-marketçi" (*anti-marketeer*) teriminin eş anlamlısı olarak kullanılmış olduğunu, dolayısıyla bilinen anlamda *euroscepticism* teriminin ancak 1980'lerin sonunda literatürde yer ettiğini savunur (Bkz. Harmsen and Spiering, Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration, 15-16).

[21] Taggart and Szczerbiak, "Europeanisation, Euroscepticism and Party Systems: Party- based Euroscepticism in the Candidate States of Central and Eastern Europe, 23–41.

[22] Avrupa Şüpheciliği'nin incelenmesine hâkim olan bu yaklaşıma bir alternatif olarak Kopecky ve Muddle, *Euroenthusiasts* (Hevesliler), *Eurosceptics* (Şüpheciler), *Europragmatists* (Faydacılar) ve *Eurorejects* (Retçiler) şeklinde dört başlığa sahip bir yaklaşım öne sürmüş olsa da ilk sisteme çok benzer ama daha karışık olduğu yönünde eleştirilmiş ve pek uygulama alanı bulamamıştır. Kullanım alanlarının zorluğuna örnek olarak bu dörtlü sistemde tanımlanan Europragmatists grubu kimseye ulaşamamıştır. Zira bir üye devlet vatandaşının, Avrupa Entegrasyonu fikrine yalnızca menfaat açısından bakması, hayatın doğal işleyişine aykırıdır. Dörtlü sistem, sınırlarının kesin çizilmesi ve günlük yaşamda bireylerin görüşlerinin değişebilmesi gibi sebeplerle kendine pek kullanım alanı bulamamıştır. (Bkz. Vasilopoulou, Varieties of Euroscepticism: The Case of the European Extreme Right, 5-6).

Bu kapsamda çalışmanın devamında Avrupa Şüpheciliği kavramı, "Yumuşak Avrupa Şüpheciliği" anlamında kullanılacaktır.

Birleşik Krallık örneğinde şüphecilik, diğer Avrupa devletlerinden farklı olarak, hem siyasi tabanda hem de seçmen bazında görülmektedir. Birleşik Krallık, hem hükümet hem de halk olarak Avrupa bütünleşmesine hep dışarıdan bakmış ve kendisini diğer Avrupa milletlerinden farklı bir noktada konumlandırmaya gayret etmiştir.

Birleşik Krallık'ın Avrupa Şüpheciliği, diğer üye devletlerin yaklaşımından daha sert ve tarihsel olarak daha köklüdür. Bunun birçok sebebi olsa da temel sebepleri; Birleşik Krallık'ın Avrupa devletlerinden farklı olarak tek parti iktidarları tarafından yönetilmesi (Birleşik Krallık tarihinde egemenlik yetkisinin paylaşımı yoktur), *Commonwealth* gibi ekonomik bir pazara sahip olması (ilerleyen yıllarda bu sebebin içine ABD ile kurulan ya da kurulmaya çalışılan ittifak da eklenmektedir) ve her daim karar verici pozisyonda bulunmuş olmasıdır. Bu bağlamda Birleşik Krallık halkının Birliğe duyduğu şüphenin, Avrupa'nın kalanında olan şüphecilikten daha keskin olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.[23]

Birleşik Krallık özelinde değinilmesi gereken bir diğer önemli husus ise, Avrupa Şüpheciliği tartışmalarına ABD'nin etkisidir. Özellikle Muhafazakâr Parti içinde şüpheci ve ABD destekçisi bir akımın oluşması ve ilerleyen yıllarda Birleşik Krallık'ın kendisini AB ile ABD arasında konumlandırmaya çalışması, bu durumun en açık örneğini teşkil etmektedir.[24]

Gerçekten de Birleşik Krallık, ekonomik, kültürel ve en önemlisi hukuki farklılıklar dahilinde, diğer Kıta Avrupa'sı ülkelerinden ayrılmaktadır. Bu bağlamda Birleşik Krallık'ta hâkim olan hukuk düzenine değinmekte fayda vardır.

1.3.Farklı Bir Hukuk Düzeni: Ortak Hukuk (*Common Law*)

Kıta Avrupası hukuk düzeninden hukuki kurumlar, yargılama usulleri ve gelenekler bakımından büyük farklılıklara sahip olan Birleşik Krallık hukuk sistemi, tarihsel gelişmeler neticesinde yargı birliği ilkesini merkeze alan ve yüzyılı aşkın bir süredir Yüksek Mahkemeler tarafından yaratılan, mahkeme kararlarıyla oluşan hukuka ve seyrek

[23] Spiering bu hususta; "BK nezdindeki *Euroscepticism*, içine ulusal menfaatler dahil edilmiş bir Sert Avrupa Şüphecilliğidir" diyerek Birleşik Krallık Şüpheciliği'nin diğer üye devletlerdeki hareketten farkını ortaya koymaktadır.
[24] Riche, "*Les Craintes Européennes de Washington."*

olarak, yine mahkemeler tarafından ele alınmış konularda yapılan yasal düzenlemelere dayanan bir sistemdir.

Common kelimesi, genel/ortak anlamına gelmektedir. Zira Eski Britanya halkının örf ve adetleri neticesinde gelişmiş ve bir nevi genel hukuk-halkın ortak hukuku halini almıştır. Doğrudan yasama kurumları tarafından mevzuatlaştırılmamış olması ve Roma Hukuku'ndan etkilenmemiş olması açısından, nev'i şahsına münhasır bir hukuk düzenidir.[25]

Kıta Avrupa'sı sisteminden aşina olduğumuz Medeni Kanun ve Ticaret Kanunu gibi özel amaca yönelik kanunların bulunmadığı bu sistemde, hukuk tekniğinin kanunlara ve kanunların yorumuna ya da yaşama ilişkin vakıaların kavramsal olarak belirlenmesine değil, mahkeme kararlarına ve dava gruplarına dayandığı görülmektedir. Bu bağlamda hukuki ihtilaflara yaklaşım, soyut ve sistematik bir biçimde değil; somut, analitik ve tarihsel bir bakış açısıyla gerekçelendirilmektedir.[26]

Birleşik Krallık'ın düalist Anayasa hukuku da Kıta Avrupa'sı sisteminden tarihsel gelişim açısından oldukça farklıdır. Temelinde 1215 yılında bir özgürlük manifestosu olarak dönemin Monark'ına zorla imzalatılan, Magna Carta Libertatum yer almaktadır.[27] Yöneticilerin yetkilerinin tarihsel olarak aşama aşama kısıtlanmasında bir diğer önemli gelişme, taht ile parlamento arasındaki ilişkiyi belirleyen ve kanun koyma yetkisinin parlamentoya devrini tesis eden, 1869 tarihli Haklar Bildirgesi'dir (*Bill of Rights*). Bu vakıa aynı zamanda İngiltere'de şu an hüküm süren anayasal monarşinin başlangıç tarihi olarak kabul edilir.[28]

---

[25] Fowler, "The Future of the Common Law", 595–611.

[26] Bu gibi hukuki farklılıklar temel olarak, Kıta Avrupa'sı hukuk sisteminin tarihsel kökeninin, Orta Çağ'da Britanya hariç, Avrupa'nın büyük bir bölümüne egemen olan Roma Kilise hukuku olmasından kaynaklanmaktadır. Roma hukuku, tarih boyunca tüm hukuk sistemlerini etkilemiş ve kaynağını M.Ö. 500 tarihinde yazılmış olan 12 tabletten alan bir sistem olarak, hukuki gerekçelendirme ve emsal prensipleri üzerine kurulmuş bir sistemdir. Bu sistem Avrupa'nın birçok yerinde, uygulandığı bölgenin ihtiyaçları ile uyumlu şekilde değiştirilerek uygulanmış ve sürekli değiştirilmesi neticesinde özgün ve mutlak yapısını kaybetmeye başlamıştır. Nitekim 11. yüzyılda Katolik Kilisesi'nin Roma hukukunu tekrar keşfi ve kodifikasyon çalışmaları neticesinde, mutlak ve yazılı kilise hukuku sistemi ortaya çıkmış ve bu sistem Kıta Avrupa'sı olay hukukuna evrilerek, günümüzde Avrupa genelinde kullanılan hukuk sistemi haline gelmiştir. [Bkz. "İngiliz (Common Law)'unun Gelişmesi", 218-224].

[27] 19 Haziran 1215 tarihinde Kral, isyan eden feodal beylerin isteklerini kabul etti ve bu istekler doğrultusunda kaleme alınan Magna Carta yayınlandı.

1. Hiçbir hür insan (yani feodal bey), yürürlükteki yasalara başvurmaksızın tutuklanamaz, hapsedilemez, mülkü elinden alınamaz, yasadışı sayılamaz, sürülemez ya da herhangi bir şekilde yok edilemez.
2. Adalet satılamaz, geciktirilemez, hiçbir hür yurttaş ondan yoksun bırakılamaz.
3. Yasalar dışında hiçbir vergi, yüksek rütbeli kilise adamları ile feodal lordlardan oluşan bir kurula danışılmadan, haciz yoluyla ya da zorla toplanamaz.

[28] Maer and Gay, The Bill of Rights 1689.

Görüleceği gibi İngiliz Hukuk Sistemi, tarihsel süreç dahilinde, parlamentoyu güçlendiren, yargıyı bağımsızlaştıran ve siyasi sistemi oluşturan gelişmeler neticesinde organik şekilde ortaya çıkmış köklü ve eski bir sistemdir. Bu hususa örnek olarak Birleşik Krallık anayasa hukuku normlarının halkı ve mahkemeleri bağladığı halde; parlamento açısından bağlayıcı olmaması örnek gösterilebilir. Bu gibi hukuki farklılıklar temel olarak İngiliz hukuk sisteminin aksine, Kıta Avrupa'sı hukuk sisteminin tarihsel kökeninin Orta Çağ'da Britanya hariç Avrupa'nın büyük bir bölümüne egemen olan Roma Kilise Hukuku olmasından kaynaklanmaktadır.[29] Bu tarihsel farklılık bugün dünyada uygulanmakta olan, hukukun çok büyük bir bölümünü oluşturan "ortak hukuk" ("*common law*") ve "medeni hukuk" ("*civil law*") ayrımının en temel sebebidir. Yeryüzünde var olan tüm hukuk sistemlerinden daha eskiye dayanan İngiliz hukuk sistemi, kaynağını teamüllerden alan ve günümüzde eskiden Birleşik Krallık kolonisi olan ülkelerin tamamında ve ulusal kimliğe uyarlanmış bir varyasyonu ile de ABD'de uygulanmaktadır.[30]

Temelleri 11. yüzyıla dayanan İngiliz Hukuk Sistemi'nin gelişimi ve karakterinin oluşumunda en önemli pay, loncalar halinde örgütlenmiş ve politik olarak etkili bir hukukçu kitlesinin varlığıdır. Tahtın ve yönetimin yüzyıllar boyunca Londra'da bulunması da, bu hukukçu elitin merkezileşmesinde büyük rol oynamıştır. Özellikle 14. yüzyılda hukukçuların oluşturduğu loncalardan dördü, bugün itibariyle dahi varlığını sürdürmekte ve genel olarak ("*Inns of Court*") olarak anılmaktadır.[31] Kıta Avrupası'nın baro sistemine karşın, İngiltere'de bugün halen hukuk uygulayıcılarının avukatlığa uygun olup olmadığının değerlendirilmesi, 16. yüzyılda hukukçulara verilen eğitimin de tekeline sahip olan "*Inns of Court*" tarafından yapılmakta olup, merkezi idarenin bu sürece müdahale yetkisi bulunmamaktadır.[32]

1.4.Birleşik Krallık'ın Egemenliğe Yaklaşımı

Birleşik Krallık anayasa hukukunu diğer Kıta Avrupa'sı sistemlerinden ayıran en belirleyici nitelik, parlamentonun mutlak egemenliğidir. Hukuk sistemlerini anayasanın üstünlüğü ilkesi üzerine kurmuş olan demokratik ülkelerin aksine, tarihsel gelişimi boyunca monarşiye karşı güçlenmiş olan Birleşik Krallık parlamentosu, yasama hususunda mutlak yetki sahibidir ve bu yetki 1583'te Sir Thomas Smith tarafından "Parlamento

[29] Charles, "Common Law Civil Law Traditions."
[30] Common Law, Cornell. (https://www.law.cornell.edu/wex/common_law).
[31] Bu loncalar: Gray's Inn, Lincoln's Inn, Inner Temple ve Middle Temple'dır.
[32] Birleşik Krallık'ta halkın ve devlet mekanizmasının yargıya duyduğu güven ve gösterdiği ihtimam, siyasi olarak güçlü ve örgütlü hukukçuların varlığını yüzlerce yıldır sürdürmesinden gelir (Bkz. Legal Service Act 2007, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/29/section/207).

egemenliği teorisi" olarak adlandırılmıştır.[33] Bu gerçeklerden yola çıkarak Birleşik Krallık'ın egemenliğe bakış açısını tam anlamıyla idrak etmek için, öncelikle egemenliğin tarihsel gelişimini incelemeyi gerekli görmekteyiz.

Egemenlik kavramı Birleşik Krallık'ın tarihi boyunca ortak (*co-operative*) bir yapıya sahip olmuş ve krallar, yetkilerini meclislerle paylaşmak suretiyle, egemenliği ortaklaşa kullanmışlardır. Bu ortak egemenlik kavramının kökeni, Anglo-Sakson krallarına hizmet veren "*Witan* (*wise man*- akil adamlar) Konseyine" dayanmaktadır. Orta Çağın başında İngiltere Kralları vergi koymak, hukuk yaratmak, para basmak ve ordu toplamak gibi egemenlik konularında mutlak bir yetkiyi haiz ise de, gerçekte iktidarın kullanımı konusunda soyluların desteğine ihtiyaç duymuştur. Önemli soylular, toprak sahipleri ve din adamlarından oluşan *Witan* Konseyi, aynı zamanda yeni kralların seçimi görevini de üstlenmiştir.[34] Gerçekten de Monark'ın egemenlik yetkilerinin, daha önce doğan meşru veliahta geçmesi anlamına gelen Primogenitor (*Primogeniture*) uygulamasının ortaya çıkmasından önce, kraliyet ailesinin münasip erkek bireyleri arasından bir kral seçmek görevi, *Witan* Konseyi'nin sorumluluğundadır. *Witan* Konseyi, egemenlik yetkisinin kralla ortak kullanımı bakımından mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçişin başlangıcı olmuş, dolayısıyla ortaya çıktığı tarih bakımından da İngiltere'de anayasa hukukunun gelişimi sürecinin en önemli yapı taşlarından biri kabul edilmiştir.[35]

1066 Norman istilası sırasında yönetimi ele geçiren Normandiya Dükü I. William,[36] Anglo-Sakson krallıklarını fetihler ve müzakerelerle bir araya getirerek İngiltere Krallığı'nı kurmuştur. Norman idaresindeki İngiltere Krallığı'nda hâkim olan kültür, ortaya yeni çıkan Anglo-Norman kültürü olsa da, Normanlar sofistike İngiliz hükümet sistemine hayranlıkla yaklaşmış ve gelişimine destek olmuştur. Bu bağlamda *Witan* Konseyi yerini "C*uria* R*egis"* (Kralın Konseyi) adında, hemen hemen aynı işlev ve yetkilere sahip bir konseye bırakmıştır. Ancak *Curia Regis* de, Magna Carta'nın ilanına

[33] Eeckhout, "Brexit Sovereignty and Its Dead Ends."
[34] Encyclopedia Britannica. "Anglo-Saxon Chronicle."
[35] Pollock and Maitland, The History of English Law Before the Time of Edward I, 11-14.
[36] Normandiya Dükü ve İngiltere Kralı'nın akrabası olan William (Fatih William da denir), Kral (Aziz) Edward'ın ölümü ve II. Harold'un (saray siyasetinde Norman muhalefetinin başı olduğu söylenir) tahta geçmesiyle, büyük bir donanma kurarak bir sene içerisinde tüm Britanya'yı fethetmiş ve yeni İngiltere Kralı olarak Westminster Manastırında taç giymiştir. Kendisi ile birlikte Anglo-Saxon krallar dönemi sona ermiş ve Anglo-Norman krallar hanedanı başlamıştır. Çetin bir komutan ve yayılmacı bir yaklaşıma sahip William, kral olduktan sonra da seferlerine devam etmiş ve Paris yakınlarındaki Mantes (100 yıl savaşlarının merkezidir) kuşatmasında hayatını kaybetmiş ve bu şekilde 21 yıllık iktidarı sona ermiştir.

kadar geçen 150 sene boyunca kralların, iktidarın idaresi hususunda tavsiyeler aldığı bir danışma meclisi olmaktan öteye gidememiştir.[37]

Birleşik Krallık'ın kamu hukuku tarihinde, ortaklaşa egemenlik anlayışına giden en önemli gelişme şüphesiz ki 1215 yılında İngiltere Kralı tarafından soyluların haklarını güvence altında tutmak amacıyla ilan edilen "*Magna Carta Libertatum"* (Büyük Sözleşme) olmuştur.[38] Bildirgenin ilanı ile İngiliz hükümet sisteminde aktif olan *Curia Regis*, yerini güvenceye alınan hakların korunması ve denetlenmesi amacını taşıyan bir meclise bırakmıştır. Halefi *Curia Regis* gibi soylulardan ve aristokratlardan oluşan bu meclis, günümüzdeki Lordlar Kamarası'nın temellerini oluşturur. Aynı süreçte devlet masraflarının artması, yalnızca aristokratlardan değil, diğer özgür insanlardan da vergi alınmasını zorunlu kılar. Bu nedenle 1227'den itibaren her ilçeden seçilen dört kişinin katıldığı bir halk meclisi meydana getirilir ki tahmin edilebileceği gibi Avam Kamarası da buradan doğmuştur.[39]

Magna Carta ile şekillenmeye başlayan modern parlamento hareketi açısından ilk kritik eşik 1628 yılında ilan edilen ve parlamentonun egemenliğini artıran Haklar Bildirgesi'dir (*Petition of Rights*).[40] Bu bildirge, kralın yargılama ve vergi koyma haklarını parlamenter denetime tabi kılsa da, parlamentonun toplanması Kralın inisiyatifine bırakıldığı için etkili olmamıştır. Haklar Bildirgesi'nin kabulü ile monarşi ve parlamenter hareket arasında egemenliğin paylaşımından doğan bir iç savaş başlar. 1640 tarihinde başlayan ve güç dengelerinin sürekli değiştiği bu sürecin sonu 1688'de Şanlı Devrim (*Glorious Revolution of 1688*) ile gelmiş ve İngiltere kesin bir şekilde meşruti monarşiye geçiş yapmıştır. Bu sürecin en önemli sonuçlarından biri, parlamentonun kralın mali tasarrufları üzerinde denetim yetkisini kazanmasıdır. Bu uygulama ile kralın yapacağı mali tasarruflar, parlamentonun onayına tabi kılınmış ve parlamento, egemenlik yetkisini bünyesinde toplayan bir kurumsal yapı halini almıştır. Bunun yanı sıra, geçmişte yalnızca krala hesap veren bakanlar ve şansölyenin seçimleri de meclisin onayına tabi kılınmış ve bir nevi güven oylaması sistemi yasamaya entegre edilmiştir.

Görüldüğü gibi İngiltere'nin hükümet tarihi boyunca parlamento, egemenlik yetkisini bünyesinde toplamış, kralın iktidarında istişari bir mahiyet gösteren bir konseyden, tüm yasama yetkisini elinde bulunduran bir yapıya dönüşmüştür. Parlamentoların sistem

[37] Alfred's Doombook: The Anglo-Saxon Foundations of Magna Carta.
[38] Dick Howard, Magna Carta: Text and Commentary.
[39] Pollard, The Evolution of Parliament, 7.
[40] Frederick Pollock ve Maitland, 1968, 173.

içindeki etkinliğinin artması, parlamentoların toplumdaki tüm kesimlerin görüş ve eğilimlerini yansıtacak seçimlerle belirlenmesini beraberinde getirmiş, bu şekilde modern demokrasi temsilî karakteriyle belirmiştir. İlk ortaya atıldığı dönemde devlet iktidarını meşrulaştıran, ancak dönemin koşullarında en çok mutlak monarşilerin işine yarayan egemenlik teorisi ise demokratik yönetimlerle parlamento aracılığıyla bütünleşecektir. Daha doğrusu, ulusun şahsında somutlaşan "ulusal egemenlik" parlamentolar aracılığıyla kullanılacaktır.

Bu bilgilerin ışığında, Birleşik Krallık halkının egemenlik hakkına yönelik korumacı tavrının, yüzlerce yıl verilen mücadelelerle sağlanan bir yetki devrinden kaynaklandığını ifade etmek doğru olacaktır. Dolayısıyla İngiltere Anayasası'nın vazgeçilmez bir parçası olan parlamenter egemenlik, Birleşik Krallık'ın yapı itibariyle egemenlik hakkını teorik olarak sınırlandıran Avrupa entegrasyonuna olan soğuk yaklaşımının en önemli sebeplerinden birini oluşturmuş, üyelik sürecinde de Avrupa Şüphecileri'nin en büyük dayanaklarından biri haline gelmiştir.

1.5.Birleşik Krallık'ın Politika Değişikliği

Ulusal egemenlik (*sovereignty*) konusunda her zaman çekinceleri olan ve egemenlik yetkisinin devri hususuna sıcak bakmayan Birleşik Krallık, AB entegrasyonuna katılmasına kadarki süreçte, Birliğe alternatif olacak oluşumlar yaratmaya çalışmıştır. Örneğin Avrupa Konseyi'nin kurulmasında öncü olmuş, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmayan İskandinav ülkeleriyle EFTA adlı ekonomik bir örgüt kurmuştur.[41] Avrupa alanında serbest bir ticaret bölgesi kurma girişiminde bulunmuş, ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Birliğe üye olduğu 1973 yılından sonra da, Birlik içindeki faaliyetlerde hep eleştiren üye olarak yerini almıştır.

Birleşik Krallık'ın Avrupa Topluluklarına yönelik politikasının değişimi öncelikle ekonomik sebeplidir. İkinci Dünya Savaşının son bulması ile Avrupa ülkelerinin emperyal yapıları dağılmaya başlamış ve bir dekolonizasyon süreci yaşanmıştır. Sömürge devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri ile ilerleyen bu süreç, en çok da büyük bir koloni ağına

[41] EFTA: AET ve AAET'nun kurulmasının ardından, Birleşik Krallık önderliğinde kurulan ticari amaçlı birlik. 1950'lerde bir fikir olarak ortaya çıkan bu birlik, özellikle AET'nin güçlenmesiyle 1960 tarihinde Birleşik Krallık tarafından hayata geçirilmiştir. Kurucu üyeleri, Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık'tır. Serbest bir ticaret alanı sağlama amacıyla kurulan organizasyon, AET'nin yükselen ekonomik gücü karşısında zayıf kalmış ve neticede Birleşik Krallık 1972 tarihinde EFTA'dan ayrılarak AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Günümüzde Türkiye ve Çin gibi Avrupa dışındaki ülkelerle ticaret anlaşması yapan örgüt, AB üyesi olmayan İsviçre, İzlanda, Norveç ve Lihtenştayn'dan oluşmaktadır.

sahip Britanya İmparatorluğu'nu sarsmıştır. 20. yüzyılın başlarına kadar benimsediği Görkemli Yalnızlık (*Splendid İsolation*)[42] politikasının bitişini, radikal bir liberal olan Sömürge Bakanı Joseph Chamberlain'in Almanya ile ittifak kurulması tartışmasında vermiş olduğu "Müttefikimiz yok, korkarım hiç dostumuz da yok, yalnızız"[43] beyanatı işaretler. Bu çağrı dönemin muhafazakâr başbakanı Salisbury tarafından reddedilmiş ise de takip eden yıllarda patlak veren İkinci Boer Savaşı, Britanya İmparatorluğunun münzevi politikasının ne kadar sağlıksız olduğunu ispatlamıştır. İkinci Dünya Savaşına kadar Britanya'nın girdiği en uzun ve maliyetli savaş olan ve yaklaşık 500.000 Britanya askerinin hayatını kaybettiği kabul edilen bu savaş ile Görkemli Yalnızlık siyaseti sona ermeye başlamıştır. 30 Ocak 1902 tarihinde bir Anglo-Japon İttifakı kurulmuş ve yalnızlık politikasının sonu gelmiştir.[44]

Federal Avrupa'yı oluşturma yolundaki ilk adımlar, 1951'de İngiltere'nin de imzacı olduğu Paris Sözleşmesi ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile atılırken, dönemin İşçi Partili Başbakanı Clement Attlee, Topluluk tarafından Birleşik Krallık'a yapılan üyelik teklifini öncelikle Schumann doktrini dışında kalmayı tercih ederek reddetmiştir. Teklifin yapıldığı dönemde İngiltere, ekonomik ve politik açıdan güçlü bir konumda ve de kendi ticaret ağını işleten bir pozisyondadır. Bu kapsamda muhafazakâr İngiliz Başbakan Anthony Eden de, 1957 yılında Roma Antlaşması İle Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulmasından sonra, ülkesine yapılan üyelik teklifini reddetmiştir.

Farklı bir hukuk düzenine, devrimlerle elde edilmiş bir egemenlik anlayışına ve emperyal geçmişinden inşa ettiği bir cemiyetler birliğine[45] sahip olan Birleşik Krallık, bölgenin refahı ve stabilizasyonu için Avrupa entegrasyonunu hep desteklemiş, ancak bu oluşuma dahil olarak ticaret hacmini, egemenliğini ve yasama yetkilerini sınırlandırmaya soğuk bakmıştır. Ancak 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde yüksek enflasyon oranları ve

[42] Splendid Isolation, (https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/splendid-isolation).
[43] Massie, Dreadnought: Britain, Germany, and the Coming of the Great War, 248.
[44] Howard, Splendid Isolation, 32–41.
[45] *Commonwealth* (*common-wealth, common-well being,* ortak çıkar, fayda): Britanya İmparatorluğu'nun tasfiye sürecinde özerklik kazanan eski İngiliz Sömürge devletlerinin Birleşik Krallık önderliğinde oluşturduğu koalisyon. Başlangıçta federe bir yapı hedefi dahilinde kurulan bu organizasyon dahilindeki ülkeler İngiltere Tahtının otoritesini kabul etmektedir, bu bağlamda İngiltere Kralı aynı zamanda Commonwealth başkanıdır.

gerileyen üretim hacmi neticesinde, ekonomik büyüme durma noktasına gelmiştir.[46] Yalnızlık politikasını gerek parlamento ve gerekse kamuoyu bazında terk etmeye başlamış olan Birleşik Krallık için Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılmak, daha geniş bir pazara erişim, ticari fırsatlar ve yabancı yatırımcılar gibi haklı sebeplerle, bir gereklilik halini almıştır.

Politika değişimi ve Avrupa Entegrasyonuna katılma fikri kamuoyuna, bu oluşacak federal yapının Avrupa'nın geleceğini şekillendireceği ve İngilizlerin de söz hakkının bulunması zarureti şeklinde aktarılsa da, altında yatan temel sebep, İngiltere'nin içinde bulunduğu ekonomik darboğaz olmuştur.

Bu değişimin politikadaki önderi ise İngiliz siyasetçi Harold Macmillan olmuştur. Macmillan globalizasyon sürecinin hızlandığını ve Birleşik Krallık'ın geleceğinin, uluslararası topluluklarla kurulacak aktif ve sıkı ilişkilerde yattığını savunmuş; Birleşik Krallık'ın din, dil, ırk gözetmeden, ekonomik amaçlar dahilinde hareket etmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Macmillan, Birleşik Krallı'ın Avrupa Topluluklarının dışında kalma ısrarının, dünya siyasetinde Birleşik Krallık'ın otoritesini azaltacağı, Kıta Avrupası'nda alınacak kararlarda söz hakkının olmayacağı ve geniş pazar hacminden yararlanamayacak olması gerekçeleri ile şiddetle eleştirmiştir. Entegrasyon sürecine verdiği desteğe rağmen Macmillan da halefi Churchill'in ulusal egemenlik çekincelerini paylaşmış ve bir Federal Avrupa oluşumunun, Birleşik Krallık'ın iç meseleleri üzerindeki tasarruf serbestisine zarar vereceğini savunmuştur. Nitekim Macmillan yürüttüğü politikada başarılı olmuş ve iktidara gelerek, karşıt görüşlülerin hıyanet gibi suçlamalarla iç siyasette çok eleştirdiği, Birleşik Krallık'ın Avrupa Topluluklarına katılma sürecini başlatmıştır.[47]

1.6.Birleşik Krallık'ın Üyelik Müzakereleri

Başlangıç yıllarında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun dışında kalmayı tercih eden Birleşik Krallık, 1960'lı yıllardan itibaren Topluluğun kapısını çalmaya başlamıştır. Özellikle AET'nin kendini ekonomik alanda ispatlamaya başlaması üzerine, ekonomik ve siyasi yönden bu örgütün karşısında zayıf kalmak istemeyen Birleşik Krallık, 1961 yılında üyelik talebinde bulunmuştur. O dönem gerçekleşen Süveyş (*Suez*) krizinin de bu politika

[46] Bu döneme damgasını vuran gelişme, 1960'ların ortalarında Birleşik Krallık ekonomisini düştüğü ödemeler dengesi krizine çözüm olarak uygulanan ve 18 Kasım 1967 tarihinde kabul edilen devalüasyon kararıdır. Karar kamuoyunda ve idarede büyük tepkiyle karşılanmış ve İşçi Partisi'nin yönetim zafiyeti şiddetle eleştirilmiştir.

[47] Richard, "Euroscepticism and Opposition to British Entry into the EEC," 1955,-75.

değişimine etkisi olduğu unutulmamalıdır.[48] Birleşik Krallık bu başvuruyu yaparken, 1960 yılında Avrupa Ticaret Topluluğu'na alternatif bir ticaret birliği amacıyla kurulan, Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin (*European Free Trade Association- EFTA*) diğer üyeleri olan Norveç, İrlanda ve Danimarka'yı da başvuru yapması için teşvik etmiştir. Ancak bu talep, 2. Dünya Savaşı sırasında donanması Birleşik Krallık tarafından batırılan Fransa tarafından iki kez veto edilmiştir.

İlk vetoya gerekçe olarak, 1962 tarihli Küba Füze Krizi (*Cuban Missile Crisis*) sebebiyle gerilimin iyice tırmandığı Soğuk Savaşın en belirsiz döneminde, Birleşik Krallık'ın topluluğa katılmasının öngörülemez sonuçlara yol açabileceği gösterilmiş olsa da; reddin temelinde Fransız hükümetinin ABD ve Birleşik Krallık karşıtı politikasının yattığı açıktır. Neticede 1963 yılında Fransa hükümetinin siyasi lideri olan Charles de Gaulle, bir basın toplantısı düzenleyerek Birleşik Krallık'ın üyelik başvurusunun reddedildiğini beyan etmiş, bu reddi takiben üyelik başvurusunda bulunan Danimarka, Norveç ve İrlanda da taleplerini geri çekmişlerdir.

Esasında De Gaulle, o dönem gelişen ABD-Birleşik Krallık ilişkilerinden rahatsızlık duymakta ve Amerikan güdümünde hareket etmenin Avrupa Toplulukları ruhuna aykırı olduğunu savunarak, Birleşik Krallık'ın üyeliğinin, ABD'nin Avrupa kıtasındaki amaçlarını gerçekleştirmeye aracılık edeceği kanısındadır. Bu nedenle Birleşik Krallık'ın Avrupa medeniyeti içinde bir Truva atı işlevi göreceğini ifade etmiştir.[49] Bu bağlamda Fransa, başlarda gerek ekonomik sebepler ve alternatifler, gerekse egemenlik çekinceleri sebebiyle kurucu üyeler arasında yer almayan Birleşik Krallık'ın üyelik yolunu vetolarla bloke etme yoluna gitmiştir.

1964 yılında diğer EFTA üyeleri ile tekrar başvuru yapan Birleşik Krallık'ın talebi, bir kez daha De Gaulle idaresindeki Fransız hükümeti tarafından veto edilmiştir. 1967 yılındaki bu vetoya, o dönem Birleşik Krallık'ın içinde bulunduğu ekonomik darboğaz ve bu soruna ilişkin alınan Sterlinin devalüasyonu kararı[50] gerekçe gösterilmiş; Birleşik Krallık ekonomisinin örgüte katılmak için çok kırılgan bir yapıya sahip olduğu ifade edilmiştir. İkinci vetonun gerekçesi farklı olsa da üyelik görüşmeleri dahi başlamadan

[48] Deschamps, "The Suez Crisis."
[49] Chase, "Great Britain Looked to France like America's Trojan Horse." (https://www.nytimes.com/1970/05/03/archives/great-britain-looked-to-france-like-americas-trojan-horse-de-gaulle.html).
[50] Artus, "The 1967 Devaluation of the Pound Sterling" (La Devaluation de La Livre Sterling En 1967).

Charles de Gaulle'ün, Birleşik Krallık'ın üyeliği aleyhinde basına vermiş olduğu demecin içeriğinden, reddin yine aynı politik sebebe dayandığı gerçeğine ulaşmak mümkündür.[51]

Birleşik Krallık'ın AET'ye başvurusunun yeniden veto edilmesinin ardından, 1969 tarihinde Anayasa değişikliği referandumunun kaybedilmesiyle Fransa'da patlak veren olaylar ve takip eden iç karışıklık neticesinde[52] De Gaulle hükümeti istifa etmiş, yerine Georges Pompidou liderliğinde yeni bir hükümet kurulmuştur. Pompidou hükümeti, başta Birleşik Krallık'ın Avrupa Entegrasyonu projesinin bir parçası olmak için değil, yalnızca ekonomik çıkarları için üyelik başvurusunda bulunduğunu iddia etse de,[53] nihayetinde De Gaulle hükümetine göre daha pragmatist bir yaklaşım benimseyerek, Birleşik Krallık'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyeliğini desteklemiştir. Nitekim Birleşik Krallık'ın Avrupa Topluluklarına üyeliği kendisinin görev süresinde gerçekleşmiştir.

Üyeliğinin önündeki siyasi blokaj kaldırılan Birleşik Krallık'ın, 1970 yılında başlamış olduğu müzakerelerin neticesinde, 1972 yılında Avrupa Topluluğuna üyeliği onaylanmıştır.[54]

"1972 Avrupa Toplulukları Yasası" (*European Communities Act 1972*) Birleşik Krallık'ın, AT hukukunun üstünlüğünü kabul ettiği ve egemenlik yetkisini devrettiği yasa olarak, Birleşik Krallık'ın Avrupa Toplulukları üyelik tarihinde büyük önem taşımaktadır. Egemenlik yetkisinin devri ile AT kanunları, Birleşik Krallık hukukunda etki göstermeye başlamıştır. Yasaya göre AT hukukunun kaynakları bakımından AT anlaşmaları ve tüzükleri (*regulations*), parlamentonun yapacağı bir işleme ihtiyaç duymadan ulusal hukuk nezdinde etki yaratacak; direktifler (*directives*) ve kararlar (*decisions*) ise ya parlamentonun yapacağı bir düzenleme veya bir işlem ile Birleşik Krallık'ta uygulanacaktır. 1972 Avrupa Toplulukları Yasası'nın kaldırılması için ise hem Avam Kamarası'nın (*House of Commons*) hem de Lordlar Kamarası'nın (*House of Lords*) kabul edeceği ayrı bir yasa gerekmektedir. Yapı itibariyle bu yasa, ilga edildiği 2020 tarihine

[51] "BBC on this day | 27 | 1967: De Gaulle says 'non' to Britain – Again." (http://news.bbc.co.uk/ onthisday /hi/dates/stories/november/27/newsid_4187000/4187714.stm).

[52] Bölgesel reform ve bürokrasinin azaltılması amaçlı yapılan halk oylamasının sonucunun %52 ile hayır çıkması, toplumda ve siyasette büyük saygı duyulan De Gaulle'nin iktidarını geri dönüşü olmayacak şekilde sarsmıştır. Nitekim ret oyunu takiben gelen tepkiler ve yaşı ilerleyen yaşı itibariyle aynı sene De Gaulle istifasını vermiştir.

[53] Black, "A History of Europe: From Pre-History to the 21st Century."

[54] Birleşik Krallık ile birlikte başvuruda bulunan diğer EFTA üyesi devletlerden Norveç, üyelik müzakereleri sonuçlanmasına rağmen topluluk üyeliği için halk oylaması yapmış; %52 hayır oyu çıktığından, Avrupa Ekonomik Birliği dışında kalmıştır. (Bkz. Bjonnes, Why Norway Refused to Join the EU).

kadar geçen yaklaşık 50 sene boyunca, Birleşik Krallık anayasa hukukunu Avrupa Birliği hukukuna bağlayan yasal zemini sağlamıştır.

Bu süreci mümkün kılan isim ise dönemin iktidar lideri ve radikal bir liberal olan Edward Heath'in üyeliği şiddetle destekleyen politikasıdır. Edward Heath'in üyelik müzakerelerinde sergilemiş olduğu başarı, iç politikada çok sert eleştirilere maruz kalmıştır.[55] Yasaya karşı olan muhafazakârlar, Birleşik Krallık'ın egemenlik yetkisini kaybettiğini ve bunun sonucunda tarım ve ticaret gibi önemli konularda kendi politikasını belirleyemeyeceğini, ülkenin kontrolsüz şekilde alacağı göçler nedeniyle, ulusal kimliğin kaybedileceği gibi argümanlarla, Heath yönetimini Birleşik Krallık'ın çıkarlarına ihanet etmekle suçlamışlardır. Gerçekten de Yom-Kippur Savaşı'nın neticesinde gerçekleşen 1973 Petrol Krizinin[56] de etkisiyle 1974'de erken seçime giden ve iktidarı en büyük rakibi Harold Wilson önderliğindeki İşçi Partisi'ne devreden Edward Heath'in başbakanlık kariyerinin sonunu getiren de bu üyelik ve takip eden tartışmalar olmuştur.

Nitekim İşçi Partisi'nin iktidara gelmeleri halinde Avrupa Toplulukları üyeliğini halk oylamasına açacağına dair sözü nedeniyle Birleşik Krallık, Avrupa Ekonomik Topluluğu üyeliğini referanduma götürmüştür. Referandumda kamuoyuna, evet veya hayır şeklinde cevaplanması gereken tek sual yöneltilmiştir: "Hükümet, Birleşik Krallık'ın Avrupa Topluluklarına üyelik şartlarının yeniden görüşülmesinin sonuçlarını ilan etmiştir. Sizce Birleşik Krallık, Avrupa Topluluklarında (ortak pazar) kalmalı mıdır?"

Hükümetteki İşçi Partisi'nin yaptırdığı Halk oylaması sonucunda Birleşik Krallık % 67,2'lik bir destekle Topluluk'ta kalmaya devam etmiştir. Oylamanın sonucunun, neredeyse tüm ulusal medyanın yürütmüş olduğu "evet" çalışmaları ve Alistair McAlpine'nin "Bankalar ve büyük endüstriyel firmalar bu işe büyük paralar yatırdı" beyanatı ile ifade ettiği büyük mali yardımlar sebepli olduğu açıktır.[57] Ancak oylamanın yapıldığı neredeyse tüm seçim bölgelerinden çıkan "evet" sonucuna istisna olarak, İskoçya dahilindeki iki seçim bölgesinde (Shetland ve Batı Adaları) "hayır" tercihinin çoğunlukta çıktığı unutulmamalıdır.[58]

[55] Langlois, "Edward Heath: The Failed Leadership of an Uninspiring Leader," 34.
[56] Esperdy, "The Twilight of Autopia."
[57] "Lord McAlpine: Politician Who as Treasurer to the Conservative Party." (https://www.independent.co.uk/news/obituaries/lord-mcalpine-death-politician-who-as-treasurer-to-the-conservative-party-was-a-confidant-and-ally-to-mrs-thatcher-9070256.html).
[58] StudySmarter, UK 1975 Referendum. (https://www.studysmarter.co.uk/explanations/history/modern-britain/referendum-1975/).

Netice olarak 1975 yılı itibariyle Birleşik Krallık'ın, ortak bir Avrupa idealine dahil olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu tarihten itibaren Birleşik Krallık, Avrupa Topluluklarının güçlü, etkili ve rahatsız bir üyesi olarak 40 yıldan fazla bir süre üyeliğini devam ettirecek, ancak gerek Birliğin doğasının değişimi gerekse temelden gelen sorun alanları neticesinde Birlik'ten ayrılma yoluna girecektir.

BÖLÜM II

ÜYELİĞİN SONUÇLARI VE SORUN ALANLARI

2.1.Üyelik Sonrası Siyasi Gelişmeler ve Avrupa Birliği ile İlişkiler

2.1.1. Thatcher dönemi

İşçi Partili Başbakan Harold Wilson önderliğinde 1975'te yapılan halk oylamasından çıkan %67'lik evet oyu. Avrupa entegrasyonu fikrine sıcak bakmayan Harold Wilson'u şaşırtmış da olsa, kendi ifadesiyle "14 yıllık milli tartışmanın bitişi"[59] ile politik düzeyde bir stabilizasyon sağlanmıştır. Dönemin muhafazakâr hareket lideri Margaret Thatcher ise, "insanlar neyin önemli olduğuna karar verdiler ve kararları doğrultusunda oylarını verdiler, bu gerçekten heyecan verici"[60] söyleminden de anlaşılacağı gibi, referandum sonucunu sevinçle karşılamıştır. Bu açıdan Thatcher'in Birlik desteğinin zamanla Avrupa Şüpheciliğine dönüşmesi oldukça manidardır.

Birleşik Krallık'ın üyeliği dahilinde yaşanan genişleme dalgasının sonucu olarak Avrupa Komisyonu üye sayısı 13'e çıkmıştır. Birleşik Krallık'a büyük bir üye olarak, iki komisyon üyeliği kontenjanı verilmiş ve Ocak 1977'de İşçi Partili Birleşik Krallık İçişleri Bakanı Roy Jenkins, komisyon başkanı olarak atanmıştır.[61]

1979'da hükümetin başına gelen eski Eğitim Bakanı ve ana muhalefet lideri Margaret Thatcher'ın başbakanlık dönemi, gerek Birleşik Krallık'ın Avrupa Toplulukları ilişkileri tarihine, gerekse iç siyaset tarihine damgasını vuran bir dönemdir. Thatcher, kendisini eleştiren bir Sovyet gazetecinin[62] kendisine taktığı Demir Leydi (*Iron Lady*) lakabı ile tanınan ve ardından *Thatcherism*[63] ismiyle, ekonomi odaklı muhafazakâr bir ideoloji bırakmış çok önemli bir politikacıdır. Görev süresinin başlangıcında Birleşik

---

[59] Wilson, "Leader's Speech, London 1974. (http://www. britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=172).

[60] Thatcher, "Speech to Conservative Group for Europe." (https://www. margaretthatcher.org/document/102675).

[61] (http://aei.pitt.edu/1535/1/Commission_list.pdf).

[62] Fisher, "'Irony Lady': How a Moscow Propagandist Gave Margaret Thatcher Her Famous Nickname." https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/04/08/irony-lady-how-a-moscow-propagandist-gave-margaret-thatcher-her-famous-nickname/.

[63] *Thatcherism*: Sanayinin özelleştirilmesi, serbest pazar, devletin ekonomi üzerindeki etkisinin azaltılması, bireysellik, düşük vergilendirme gibi kavramların etrafında şekillenmiş olan ve adını Margaret Thatcher'dan alan Neo-liberal ekonomi politikası ve siyasi hedeflerini ifade eden söz. Daha sonraları, Thatcher'in yönetimi ve karakterini (politik hedefleri hususunda taviz vermemesi, bireylerin haklarını geliştirmeye olan bağlılığı, otoriter tavrı) de kapsayacak şekilde genişlemiştir (Bkz: https://www.britannica.com/topic/Thatcherism).

Krallık'ın Avrupa Ekonomik Birliği bütçesine yaptığı katkıları eleştirmiş olan Thatcher, Avrupa entegrasyonunun federatif bir amaca yönelmesinden büyük rahatsızlık duymuş ve bu rahatsızlık doğrultusunda görev süresinde Avrupa Şüpheciliği tavan yapmıştır.

Yaklaşık beş yıl süren bütçe tartışmalarının temelinde Birleşik Krallık'ın 1978 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yapmış olduğu 747 milyon Sterlinlik katkı vardır. Bu bağlamda Birleşik Krallık, 1979 tarihinde 8 üye devletin kabul ettiği Avrupa Parasal Sistemi (*European Monetary System*) dışında kalmayı (*opt-out*) tercih etmiştir.

Başbakanlığının ilk üç yılında Birleşik Krallık ekonomisinin girdiği duraklama, artan işsizlik oranları ve AT bütçeleri tartışmalarının yarattığı popülarite kaybını, Birleşik Krallık'ın 1982 yılında Arjantin cunta yönetimine karşı kazandığı Falkland Savaşı[64] ile telafi eden Thatcher, 1983 seçimlerine girildiğinde henüz Birlik yanlısı bir yaklaşıma sahipti.

Ana muhalefet partisi olan İşçi Partisi'nin seçim propagandasının temelinde ise, halk oylaması yapılmadan Avrupa Ekonomik Birliği'nden ayrılma vaadi vardır. Zenginlere uygulanacak ek vergiler, AET'den ayrılma, Lordlar Kamarasının lağvı gibi sosyalist vaatler içeren "Britanya için Yeni Bir Umut (*The New Hope for Britain*)"[65] isimli 39 sayfalık İşçi Partisi seçim manifestosu, yine İşçi Partili milletvekili Gerald Kaufman tarafından "Tarihin en uzun intihar notu (*longest suicide note in history*)"[66] şeklinde adlandırılarak eleştirilmiş ve netice olarak 1983 seçimlerini Margaret Thatcher liderliğindeki Muhafazakâr Parti büyük bir farkla kazanmıştır.

İç siyasette başarısını tasdikleyen Demir Leydi'nin sonraki hedefi ise eski bütçe tartışmaları olmuştur. 1980 yılına gelindiğinde AT'nin bütçesinin %70'i Ortak Tarım Politikası (*Common Agricultural Policy*) kapsamında harcanmaktadır. Tarım ithalatını İngiliz Cemiyetler Birliği üyelerinden yapan ve diğer Avrupa devletlerinden farklı bir tarım politikasına sahip Birleşik Krallık, AT bütçesine en çok katkı yapan ve yaptığı katkı neticesinde en az faydayı gören üye olmuştur. Bu sebeple Birleşik Krallık'ın topluluk bütçesine yaptığı katkının azaltılması talebi, üye devletler tarafından reddedilmiştir. Özellikle Fransız hükümetinin bütçe katkısının azaltılması talebine karşı takındığı sert

[64] Historical Spotlight: The Falklands War | National Geospatial-Intelligence Agency. (https://www.nga.mil/history/Historical_Spotlight_The_Falklands_War.html).
[65] 1983 "Labour Party UK Manifesto."
[66] Crofton, "Longest Suicide Note in History." (https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199916108.001.0001/acref-9780199916108-e-4889).

tutum, üyeliğin devamında giderek zayıflayacak olan Birleşik Krallık-Avrupa Birliği ilişkilerinin olumsuz yönde seyrinin en önemli sebeplerindendir. Nitekim bu sert yaklaşım, BK nezdinde hali hazırda egemenlik tartışmaları kapsamındaki şüphecilik hareketinin güçlenmesine ve somut bir politik ideoloji haline gelmesinde büyük rol oynamıştır.

Bütçe tartışmalarında şüphesiz en büyük zafer, 1984 tarihinde Paris'e giden Thatcher'ın, Fontainebleau'da Avrupa Konseyi'nden çıkardığı indirim kararı (*UK budget rebate*)'dır.[67] Bu indirim, Birleşik Krallık tarihinin önemli diplomatik zaferlerinden biri olmasının yanı sıra, indirim kararının Birleşik Krallığın AT bütçesine yönelik harcamalarını kabaca %66 oranında azalttığı göz önüne alındığında, ekonomik yönden de bir zaferdir.[68]

1985 yılına gelindiğinde indirim kararı ile Birleşik Krallık-Avrupa Toplulukları arasındaki gerginlik azalmaya başlamış; hatta bir ideolojik ittifak söylemi gündeme gelmiştir. Nitekim ilişkilerdeki bu pozitif etki meyvesini, Thatcher'in çalışma arkadaşı Lord Cockfield'in hazırladığı "İç Pazarın Tamamlanması" (*Completion of the Internal Market*)[69] tasarısının (*White Paper*) Avrupa Komisyonu'na sunulması ile vermiştir. Bu öneri neticesinde Lord Cockfield, Avrupa İç Pazar Komisyonuna dahil olmuş ve Birleşik Krallık'ın sahip olduğu tek pazar vizyonu, Avrupa Birliği'nin oluşum sürecine dahil edilmeye çalışılmış ve 1986 tarihinde kabul edilen Avrupa Tek Senedi'ne uyarlanarak kalıcılık kazanmıştır. Bugün İngiliz medyasında Lord Cockfield için Tek Pazarın Babası (*The Father of the Single Market*)[70] denilmektedir.

Avrupa Tek Senedi'nin de imza edilmesiyle dönemin Komisyon Başkanı Jean Delores, Birliğin daha federal bir yapı kazanması için çalışmalara başlamış ancak bu çalışmalar, desteği yalnızca ekonomik tabanlı bir birliğe yönelik olan Margaret Thatcher tarafından, şiddetle reddolunmuştur. Nitekim Başbakan Thatcher'in 1988 tarihinde Brüksel'de yapmış olduğu tarihi konuşma (*Bruges Speech*)[71] gerek Muhafazakâr Parti'nin şüpheciliğe yönelmeye başlaması, gerekse kamu nezdinde artan şüphecilik hareketinin başlangıcı olarak büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca *Euroscepticism* kavramı ilk olarak Thatcher hükümetinin görev süresinde kullanılmaya başlanmıştır.

---

[67] The EU: The British Rebate. (http://www.david-morrison.org.uk/eu/british-rebate.htm).
[68] Euratom: Council Decision of 7 May 1985 on the Communities' System of Own Resource.
[69] Completıng The Internal Market: Whıte Paper From The Commıssıon To The European Councıl (Mılan, 28-29 June 1985).
[70] Anderson, "No-Deal Readiness, Lord Cockfield and the British Ingenuity behind the EU Single Market." (https://dlv.prospect.gcpp.io/ideas/economics/39353/no-deal-readiness-lord-cockfield-and-the-british-ingenuity-behind-the-eu-single-market).
[71] Thatcher, "Speech to the College of Europe." (https://www.margaretthatcher.org/document/102675).

Thatcher, başbakanlık kariyerinin başlangıcında AB yanlısı bir yaklaşıma sahipken, Avrupa entegrasyonunun federalleşmesi hususunda vermiş olduğu mücadele neticesinde, yükselen Avrupa Şüpheciliği görev süresine damgasını vurmuş, hatta yer yer "Avrupa Şüpheciliği'nin Annesi"[72] tanımlamaları yapılmıştır. Esasında Thatcher, yalnızca Birleşik Krallık'ın çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, bu bağlamda Birliğe yakın durmuş ancak Birlik siyasi amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik hareket ettiğinde de karşısında yer almıştır. Dolayısıyla Margaret Thatcher'ın şüphecilik ile eşleştirilmesi kavramsal açıdan doğru olmasa da David Cameron ile birlikte, görevi süresince Şüpheciliğin yükseldiği başbakanlar arasındadır.

Nitekim Birliğe olan tavrının sertleşmesi neticesinde gerek muhalefet gerekse kendi partisinden eleştiriler alan Thatcher, 1990 yılında istifasını vermiş ve neredeyse 12 yıllık Thatcher iktidarı, yerini John Major hükümetine bırakılmıştır. Ayrıca Muhafazakâr Partinin başkanlığından da istifa etmiş ve Parti'nin yeni başkanı da John Major olmuştur.

2.1.2. John Major dönemi

John Major iktidarı, Thatcher dönemine göre daha ılımlı ve çok daha Birlik yanlısı bir politika izlemiş olsa da temelinde Birleşik Krallık çıkarları yatan bir görüşü benimsemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken en büyük farklılık, Thatcher hükümeti ABD ve NATO yanlısı bir politikayı tercih ederken, Major iktidarı Avrupalı olmaya odaklanmıştır. Nitekim Avrupa Tek Senedi'ni kabul eden ve AB Antlaşması'nı (Maastricht Antlaşması) imzalayan Major, tıpkı halefi Thatcher gibi AB'nin federalleşmesine karşı çıkmış, Birleşik Krallık ekonomisini koruma amacıyla parasal birlik hususunda BK lehine istisnalar sağlamıştır.

2.1.3. Tony Blair dönemi

1997 yılına gelindiğinde, iktidar Muhafazakâr Parti'den İşçi Partisi'ne geçmiş ve parti başkanı Tony Blair önderliğinde yeni hükümet kurulmuştur. Önceki iktidara göre daha ılımlı bir yaklaşıma sahip olan Blair döneminde, Birleşik Krallık ekonomik muafiyetini sürdürmüş ancak, sosyal politikalar konusunda geri adım atmıştır. Yine ekonomik birliğin sağlanmasına yönelik beş şart Blair döneminde sunulmuştur. Bu bağlamda Blair hükümetinin daha yapıcı bir yaklaşımla AB ilişkilerini sıkılaştırmaya çalıştığı açıktır. Ancak halefi Major'dan farklı olarak Avrupa Birliği'nin savunma ve

[72] Alexandre-Collier, "Euroscepticism under Margaret Thatcher and David Cameron : From Theory to Practice, 115-133.

güvenlik politikalarının NATO ve ABD güdümünde yapılması taraftarı olmuş ve bu politika BK-AB ilişkilerinin gerilemesine neden olmuştur. Özellikle Irak İşgali kapsamında ABD'ye verdiği destek eleştirilmiş de olsa, Avrupa Entegrasyonu doğrultusunda en fazla mesafe Blair döneminde katedilmiştir. Yaklaşık 10 yıl başbakanlık makamında görev yapan Blair, ilk yıllarında fazla Avrupalı, son yıllarda ise fazla Atlantikçi olduğu için eleştirilmiş de olsa, kendi partisinin tepkisini çeken en büyük gelişme, Irak İşgali sırasında takınılan ABD yanlısı tutum olmuştur. Bu tepkiler neticesinde de koltuğunu; parasal genişleme konusunda beş şartın yaratıcısı olan İktisatçı Maliye Bakanı Gordon Brown'a devretmiştir.

2.1.4. Gordon Brown dönemi

Brown yönetimi Blair yönetiminin aksine çok daha küresel bir politikayı düstur edinmiş ve AB'nin küreselleşen dünya düzenine uygun şekilde yeniden yapılanması gerekliliğini savunmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı David Miliband'ın ABD eleştirisi de Brown yönetiminin yenilikçi tavrını ispatlar niteliktedir.[73]

Brown yönetimi 2010 seçimleri ile yerini David Cameron liderliğindeki Muhafazakâr Partiye devretmiştir. Ayrılma sürecini başlatan Cameron iktidarı çalışmamızın üçüncü bölümünde incelenecektir.

2.2.Birleşik Krallık'ın "dışında kalma" (*opt-out*) politikaları

Birleşik Krallık, 47 senelik üyelik sürecinde Avrupa Birliği ile karışık ilişkiler içinde olmuş ve AB politikaları hususunda en çok "dışında kalma" hakkına başvuran üye olmuştur. Dışında kalma[74] hakkı temel olarak AB politikalarına katılmamak, mevzuatına dahil olmamak anlamına gelmektedir. Birleşik Krallık'ın bu politikası hem Avrupa, hem de Birleşik Krallık içinde tartışma yaratmıştır.

Birleşik Krallık'ın dışında kalma alanlarının başında parasal birlik, serbest dolaşım ve Temel Haklar Şartı'nı içeren sosyal politikalar gelmiştir. Bu dışında kalmaların temel amacı, üye Birleşik Krallık'ın egemenlikle ilgili endişelerini azaltmak ve AB özelinde Birleşik Krallık'ın Birlik politikalarını bloke etmesini önlemektir.

AB tarihindeki en tartışmalı üye olmasına ve sıklıkla dışında kalma hakkını kullanmasına rağmen Birleşik Krallık, AB'nin oluşum sürecinde yeri yadsınamayacak bir

[73] Rice, "Remarks With U.K. Foreign Secretary David Miliband and Google Senior Vice President David Drummond."
[74] EUR-Lex - Opting_out – EN. (https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/opting-out.html).

öneme sahiptir. Ayrılmaya giden sürecin daha iyi anlaşılması için, başlıca dışında kalma alanlarını incelemekte fayda vardır.

2.2.1 Ekonomik dışında kalma (*Eurozone opt-out*)

Sert anlamda şüphecilik de dahil olmak üzere, yükselen Avrupa şüpheciliği ve artan egemenlik tartışmaları neticesinde, Birleşik Krallık, üyelik süresi boyunca çeşitli Birlik politikalarına katılmaktan kaçınmıştır.

Bu bağlamda Birleşik Krallık ilk çekincesini, 1979 tarihinde Birleşik Krallık hariç tüm üye devletlerin imza altına aldığı Avrupa Parasal Birliği. (*European Monetary Union*) konusunda uygulamış olsa da, bu, günümüzde Lizbon Antlaşması ile kavramsallaştırılan dışında kalma kavramı ile tam olarak örtüşmemektedir.

Avrupa Parasal Birliği, aslında Avrupa Entegrasyonu çalışmalarının başlarında düzenlenen Döviz Kuru Mekanizması (*Exchange Rate Mechanism*) temel alınarak inşa edilmiş bir sistemdir. Tek bir para birimi yaratma ideali çerçevesinde şekillenen Avrupa Para Birliği (APB)'nin imza sürecinde Sterlin bloğunu dağıtmasından çekinen Birleşik Krallık, parasal birliğe dahil olmanın Birleşik Krallık'ın ekonomik menfaatlerine zarar getireceği düşüncesiyle katılımdan kaçınmıştır.[75] Ancak buradaki temel farklılık, Birleşik Krallık'ın kur avantajlarından faydalanmak istemesine rağmen, yeni bir uluslarüstü yapıya dahil olmak hususunda gösterdiği çekimserliktir.

Birleşik Krallık, 1990 tarihinde Avrupa Parasal Birliği'ne katılmadan Döviz Kuru Mekanizmasına[76] dahil olarak Avrupa ekonomik entegrasyonuna yeşil ışık yakmış olsa da, (bu istisna sonraki Maastricht Antlaşması şartlarının kabulü sözü karşılığında Birleşik Krallık'a sağlanmıştır),[77] 1992'de yaşanan Kara Çarşamba (*Black Wednesday*)[78]

[75] Keegan, "David Cameron's EU Referendum Raises Spectre of Thatcher-Era Euroscepticism." (https://www.ibtimes.co.uk/william-keegan-david-camerons-eu-referendum-raises-spectre-thatcher-era-euroscepticism-1524701).

[76] Major, John Major: The Autobiography, 151.

[77] The ERM and the Single Currency, UK Parliament. (https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliament-and-europe/overview/britain-joins-erm-to-introduction-of-single-currency/).

[78] Dönemin Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Douglas Hurd, yaşanan ekonomik sorunların Döviz Kuru Mekaniğine dahil olunarak aşılabileceği hususunda kabineyi ikna etmiş ve Thatcher önderliğinde DKM'ye dahil olunmuştur. Bu dahiliyet aynı zamanda o tarihlerde düzenlenmeye başlayan Maastricht Anlaşması'nın içinde yer alan Avrupa Parasal Birliğinden imtina şartının tanınması ile gerçekleşmiştir. Ancak sistemin öngördüğü kur sınırlamaları (ve Sterlinin yabancı piyasalara akışı) nedeniyle katılım, Birleşik Krallık ekonomisini negatif yönde etkilemiştir. 1989 yılına gelindiğinde enflasyonu, yeniden birleşen Almanya'nın üç katı olmasına rağmen, üretimi Fransa ve Almanya'dan az olan Birleşik Krallık, 1992 tarihinde Döviz Kuru Mekaniğini de terk etmiş ve 1997'de Hazine'nin açıklaması ile 3.14 milyar Sterlin zarara yol açan bu krizin

neticesinde, Sterlinin sistem dışına çıkması zorunlu hale gelmiş ve Birleşik Krallık, Avrupa Parasal Sistemi'nden ayrılmıştır.

Kara Çarşamba, kur sistemini terk eden Birleşik Krallık nezdinde Avrupa entegrasyonunun ekonomik hedeflerine ilişkin güvensizliği artıran tatsız bir tecrübe olarak kollektif hafızada yer etmiştir.

Birleşik Krallık'ın Avrupa Topluluklarının ekonomik mevzuatından kaçınması, bugün Avrupa Para Biriminin dışında kalma ("*Eurozone opt-out*") olarak adlandırılır. Bunun sebebi ise Birleşik Krallık'ın parasal birlik hususunda sahip olduğu çekinceler ve döviz kuru sistemine dahil olarak içine düştüğü ekonomik krizi takiben, 1992 Maastricht Anlaşması'ndan da kaçınmasıdır.

Müzakereleri 1992 tarihinde başlayan ve Avrupa Topluluklarının, Avrupa Birliği'ne dönüşmesi yolundaki en büyük adım olan Maastricht Antlaşması, AT'nin yetkilerini üç temel alanda birleştirmek (BK bu üç alanın tamamına itiraz etmiştir) ve öncelikle ekonomik bir birlik sağlayarak, ortak bir para birimi idealini sağlamak amaçlı inşa edilmiş ve 1993 tarihinde de kabul edilmiştir.

Avrupa Topluluklarını geliştirerek Avrupa Birliği'ne dönüştüren ve aynı zamanda Avrupa Vatandaşlığı kavramının tanımlandığı Maastricht Antlaşması, şüpheciliği ile tanınan Birleşik Krallık'ın, Avrupa Birliği üyelik tarihindeki beş istisnanın (*opt-out*) üçünü içermektedir.[79] Bunun yanı sıra dışında kalma seçeneğinin, Birleşik Krallık'ın anlaşmayı bloke etmesini engellemek için eklendiği unutulmamalıdır.

Birleşik Krallık, 1993 tarihinde imza altına alınan Maastricht Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerden, öncelikle parasal birlik sistemi (*Eurozone*) yaratılmasına yönelik olanına katılmamıştır.[80] Birleşik Krallık, tasarruf yetkisinin sınırlı olacağı bir ortak para birimine geçmenin parlamenter egemenlik ilkesinin sınırlarını çok daraltacağını ve BK ekonomisinin bu sisteme geçmeye hazır olmadığını ileri sürerek dışında kalma hakkını kullanmıştır.

1997 seçimlerinde iktidara gelen İşçi Partisi hükümetinin Hazine Bakanı Gordon Brown, Birleşik Krallık'ın *Eurozone*'a katılımı için beş şart ileri sürmüş ve bu şartların

---

faturası aynı tarihte Thatcher'in birlik yanlısı siyaseti ile iktidara gelmiş Muhafazakâr Partiye kesilmiştir. Nitekim 1997 seçimlerinde Muhafazakâr Parti 1979 seçimlerine benzer bir şekilde büyük bir oy farkı ile iktidarı devretmiştir.

[79] Protocol (No 25) on Certain Provisions Relating to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (1992).

[80] Lords Hansard Text for 12 May 1993.

sağlanıp sağlanmadığını Hazine'nin denetleyeceğini, bu kriterlere ulaşılması halinde parasal birliğe dahil olunacağını ifade etmiştir. Beş Ekonomik Test (*Five Economic Tests*)[81] olarak da adlandırılan bu şartlar sırasıyla şunlardır:

Yakınsama (*Convergence*): Eurozone ve Birleşik Krallık iş döngüleri (*business cycle*) arasındaki kalıcı uyumun sağlanması ve katılımın ekonomik zarara yol açmayacağının anlaşılması.

Esneklik (*Flexibility*): Hem Birlik hem de BK nezdinde oluşabilecek ihtilafların çözümü için tarafların mevzuatında başvuru yollarının tanınması.

Yatırım (I*nvestment*): Katılımın gerek Birleşik Krallık'a ve gerekse Birleşik Krallık'tan yapılan yatırımları artıracağı açıktır. Bu bağlamda yatırım kavramının Birleşik Krallık ekonomisine pozitif bir etki yaratması.

Mali Hizmetler (*Financial Services*): Parasal Birliğe katılımın özellikle Londra özelinde faaliyet gösteren mali hizmet piyasasının rekabetçi yapısına zarar vermemesi ve hizmetlerin Eurozone dâhilinde devamı.

Büyüme ve İstihdam (*Growth and Employment*): Önceki dört kriterin bir özeti niteliğinde olan son şart parasal birliğe katılımın, Birleşik Krallık ekonomisi açısından kalıcı bir büyüme, istikrar ve istihdam artışı sağlaması.

Nitekim bu şartlar, Birleşik Krallık ile Avrupa Birliği arasındaki ekonomik ilişkiler konusunda 2010 yılına kadar hükümetin politikası olmuştur. Nihayetinde 2010 Birleşik Krallık seçimleri ile kurulan Cameron kabinesi nezdinde bu politikadan vazgeçilmiş olmasına rağmen, Birleşik Krallık hiçbir zaman ekonomik çekincesinden vazgeçmemiştir. Kaldı ki bu beş kriterin hiçbir zaman sağlanmadığı, Birleşik Krallık Hazine'si tarafından tespit edilmiştir.

2.2.2.Sosyal politikası dışında kalma

Sosyal Politika konusu ilk olarak altı kurucu üyenin imzaladığı Roma Antlaşması'nda Sosyal Politika (*Social Policy*) adı altında tanımlanmıştır.[82] İsmi sosyal olsa da aslında çalışma şartlarını ve işçi haklarını düzenler. Avrupa Ekonomik ve Sosyal

[81] Pottom and Mellows-Facer, "The Euro: Background to the Five Economic Tests."
[82]Roma Antlaşması, 3. Bölüm, Sosyal Politikalar (*Title III- Social Policy*), m.117.

Komitesi (*European Economic and Social Committee*) ve Avrupa Sosyal Fonu (*European Social Fund*),[83] Roma Antlaşması'nın sosyal bölümünün ilk ürünleridir.

Avrupa'nın Bütünleşmesi sürecinde, sosyal politikaların kapsamı da diğer mevzuat alanları gibi giderek genişlemiştir. Başlangıçta yalnızca çalışma şartları ve çalışan haklarını yani iş hukuku konularını düzenleyen sosyal politika, yeni antlaşmalarla cinsiyet eşitliği, eğitim, çocuk bakımı ve eğitimi, sağlık hizmetleri, engelli hakları, yaşlıların bakımı, evsizler, sosyal koruma gibi alanları da kapsar hale gelmiştir. Dolayısıyla da kabulü halinde, egemenlik yetkisinde yaşanacak kayıp, teorik olarak artacaktır.

Birleşik Krallık özelinde, Avrupa Tek Senedi, sosyal bölüm ile nitelikli çoğunluk sistemini tanıtmıştır. Thatcher hükümetinin imza ettiği bu senet ironik bir şekilde Birleşik Krallık Parlamentosu'nun egemenlik hakkını sınırlandırmıştır. Bu konu, aşağıda, nitelikli çoğunluk istemi ve temsil sorunu başlığı altında incelenecektir.

Sosyal politika, Birliğin işlevsel alanının yalnızca ekonomik hedefler olmasını savunan dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher ile Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors'u karşı karşıya getirmiştir. 1989 tarihinde Delors, Çalışanların Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı'nı (*Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers*) üye devletlere tanıtmıştır. Thatcher hükümeti bu şartın serbest iktisadi teşebbüsleri engelleyeceği düşüncesiyle, Delors Şartı da denilen bu Şart'ı reddetmiştir.

Nitekim Delors Şartı, Maastricht Antlaşma metnine eklenmiş ve Muhafazakâr Parti lideri John Major hükümetinin dışında kaldığı bir diğer politika olmuştur. Bu kaçınmanın temelinde Delors Şartı'nın öngördüğü bazı uygulamaların, henüz Birleşik Krallık İş Hukukunda bulunmuyor olması yer alsa da resmi gerekçe olarak egemenlik ve kendini yönetme hakkının kısıtlanması gösterilmiştir. Bu doğrultuda anlaşmaya Birleşik Krallık'ın dışında kalma maddesi eklenmiştir.[84]

Nihayetinde sosyal politika, 1997 tarihinde iktidara gelen ve bütünleşme idealine sıcak bakan Tony Blair hükümetinin imza ettiği Amsterdam Antlaşması metninde daha da genişletilmiş bir şekilde kabul edilmiş, bu bağlamda Birleşik Krallık bu hususta vermiş olduğu dışında kalma kararını ilga etmiştir.

---

[83] Roma Antlaşması, m.123.

[84] "Opting Out of the Social Charter." (https://edm.parliament.uk/early-day-motion/4419/opting-out-of-the-social-charter).

Sosyal politika bölümünde incelenmesi gereken bir diğer mevzuat ise Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'dır (*Charter of Fundamental Rights of the European Nation*). Şart, müzakere edildiği süreçte Birleşik Krallık hükümeti tarafından eleştirilmiş ve ulusal hakların yanında başka bir hukuk alanının yaratılmasının, gerek egemenlik gerekse Avrupa Komisyonu'nun karar alma mekanizmasına ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin oluşturduğu dava hukukuna (*case-law*) zarar vereceği iddia edilmiştir. Bu bağlamda yapılan itirazlar, Temel Haklar Şartı'nın hazırlanmasını engellemiş, buna çözüm olarak da Şart'ın hukuki bağlayıcılık meselesinin tartışılması ertelenmiştir.

Birleşik Krallık'ın Şart'a yönelik dışında kalma, AB Adalet Divanı'nın ulusal mahkemeler üzerindeki yetkisinin genişletilecek olmasıdır. Bu bağlamda Lizbon müzakerelerinde Birleşik Krallık (ve ardından Polonya), Temel Haklar Şartı konusunda dışında kalma hakkını kullanarak, anlaşma metnine İngiliz Protokolü (*British Protocol*) olarak da bilinen dışında kalma protokolü ekletmiştir (*Protocol No 30) (On The Application of The Charter of Fundamental Rights of The European Union to Poland and to The United Kingdom).* Bu protokol, Şart'ın kabulünün, Divan'ın veya başka bir mahkemenin, Şart kapsamında Birleşik Krallık ve Polonya ulusal hukukunun kapsamını daraltamayacağını hükme bağlamıştır.[85]

2.2.3.Ortak dışişleri ve güvenlik politikalarının dışında kalma

Avrupa bütünleşmesinin en önemli adımlarından biri de ortak dışişleri ve güvenlik politikası olmuştur. Topluluk üyesi devletler İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren bu politika üzerine yoğunlaşmış olsa da, soğuk savaş döneminde ağırlık kazanan bu politika, yasal zeminini Maastricht Antlaşması'nda bulmuştur. Yaklaşık 50 sene boyunca Komisyonun tartışma alanlarından biri olan bu politika, yapı itibari ile üye devletlerin egemenliklerinden taviz vermelerini gerektirmesi nedeniyle, uygulanmasında en çok sorun ile karşılaşılan alandır.

Soğuk Savaş döneminde gelişimi ağırlık kazanan Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP), Maastricht Anlaşması metninde belirtilen üç temel sütundan biri olarak metne eklenmiş olsa da Danimarka, Birleşik Krallık ve İrlanda bu anlaşmayı, ODGP dışında kalarak imza etmişlerdir. Bu bağlamda tanınan dışında kalma hakkı, Danimarka özelinde bütünüyle, Birleşik Krallık ve İrlanda dâhilinde ise olaya özgü mevzuat oluşturma

[85] Protokolün bağlayıcı olup olmadığı veya bir sonuç doğurup doğurmadığı hususunda birçok tartışma yapılmış da olsa, sonuç olarak Polonya ve Birleşik Krallık nezdinde, Şart'ın bağlayıcılığına karşı bir norm yaratmıştır.

hakkı saklı kalmak suretiyle kullanılmıştır. Birleşik Krallık ile birlikte İrlanda'nın da bu politikayı reddinin en büyük dayanaklarından biri, hâlihazırda bir Ortak Seyahat Alanı (*Common Travel Area*) içinde bulunmalarıdır.

1997 tarihli Amsterdam Antlaşması'nın metninde de yer alan bu politika, yine aynı devletler tarafından dışında kalma konusu yapılmıştır. 1997'de iktidara gelen Tony Blair hükümetinin AB yanlısı yaklaşımı sayesinde, Fransız Hükümetiyle yapılan müzakereler olumlu bir iklimde gerçekleşmiş olsa da, temel görüş ayrılığına çözüm getirememiştir.

Birleşik Krallık, Avrupa Birliği'nin güvenliği ve dış politikasının NATO ve ABD ekseninde sağlanması gerektiğini savunurken, Fransa ise tamamen bağımsız bir güvenlik ve savunma yapısının oluşturulmasında ısrarcı olmuştur. Neticede, bağımsız bir yargı merciinin oluşumuna karşı duyulan dışında kalma sebebiyle, kabul anlaşmasına eklenen bir protokol[86] ile Birleşik Krallık ve İrlanda, OGDP mevzuatının dışında kalmaya devam etmişlerdir.

Birleşik Krallık tarihindeki en "Avrupalı" başbakan olan Tony Blair'in yapıcı tavrının da etkisiyle 1998 tarihinde, Fransa ve Birleşik Krallık arasında yapılan müzakereler neticesinde, St. Malo Deklarasyonu (*Saint-Malo Declaration*)[87] imza edilmiş ve OGDP hedefinde ilerleme sağlanmıştır.

Deklarasyon sonrası gerçekleşen 11 Eylül 2001 El Kaide örgütünün ABD'ye yönelik saldırısı ve Irak'ın İşgali (2003), Blair yönetiminin Birlik yanlısı tavrına rağmen, OGDP konusundaki kutuplaşmayı artırmış ve bu konu ayrılmaya kadar Birleşik Krallık'ın imzadan kaçındığı alanlardan biri olmuştur. [88]

NATO ile iş birliği çerçevesinde bir OGDP'yi savunan ve bağımsız, otonom bir güvenlik kurumu fikrinin karşısında yer alan Birleşik Krallık, Lizbon Anlaşması'nda da bu dışında kalmayı sürdürmüş olsa da burada bahsi geçen "*opt-out*" kısmi bir yapıdadır. Zira OGDP kapsamında sayılan alanların büyük kısmına dahil olmaktan çekinen Birleşik Krallık, Terörle Mücadele, Sınır-aşan suçlar ve Avrupa Tutuklama Müzekkeresi (*European Arrest Warrant*) gibi konularda ortak politikaya dahil olmayı benimsemiştir.

[86] Protocol (No 21) on Position of the United Kingdom and Ireland in Respect of the Area of Freedom, Security and the Justice. (https://eur-lex.europa.eu/legal-content /EN/TXT/?uri=CELEX%3A12006E%2FPRO%2F25).
[87] Franco–British St. Malo Deklarasyonu 4 Aralık 1998.
[88] Özellikle Blair'in Irak İşgali sırasında ABD'ye vermiş olduğu büyük destek, Fransa kanadında büyük rahatsızlık yaratmıştır.

Sonuç olarak çeşitli dönemlerde OGDP'nin kapsadığı alanlar üzerindeki tartışmalar ve Birleşik Krallık'ın katılma ("*opt-in*") olasılığı, ayrılma sürecine kadar tartışma konusu olmuş, ancak tam bir mutabakat sağlanamamıştır.

2.2.4.Serbest dolaşım bölgesi dışında kalma (*Schengen*'in dışında kalma)

Roma Antlaşması'nın temel hedeflerinden biri, Avrupa Devletleri vatandaşlarının, üye devletlerin sınırlarında pasaport veya kimlik olmadan serbest dolaşım hakkını haiz olmasıdır. Birleşik bir Avrupa ideasının en önemli adımlarından biri olan serbest dolaşım hakkı, Avrupa Ekonomik Birliği'nin kurulmasıyla birlikte Avrupa Komisyonu'nu en çok meşgul eden tartışmaların başında gelmiştir. Nitekim sınırların kaldırılmasına yönelik tartışmalar neticesinde Topluluğun 10 üyesinin 5'i (Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Batı Almanya) 14 Haziran 1985 tarihinde Lüksemburg'un Schengen şehrinde bir araya gelerek Schengen Anlaşması'nı (*Schengen Agreement*) imzalamışlardır.[89]

Anlaşmanın ayrıntıları ve sınırları 1990 tarihinde yapılan Schengen görüşmesinde belirgin hale gelmiş ve 1997 Amsterdam Anlaşma metnine dahil edilerek, bütünleşmenin ayrılmaz bir parçası haline getirilmiştir.

Ancak Schengen Anlaşmasına katılmayan Birleşik Krallık, Amsterdam Anlaşması'nın kabulünde, anlaşma metninde tanınan dışında kalma hakkını kullanarak serbest dolaşım bölgesine dâhil olmamıştır.[90]

2.3.Birlik Hukukunun Niteliği

AB Hukuku, uluslarüstü bir yapıya sahip *sui generis* bir hukuk sistemidir. Uluslararası anlaşmalar ve AB Adalet Divanı'nın kararlarıyla inşa edilmiş olan Birlik Hukuku, üye devletlerin iç hukukuna üstün olarak, doğrudan uygulanan ve kendine özgü kurumsal yapıyı da beraberinde getiren bir anayasa niteliğindedir.[91]

Birleşik Krallık'ın ulusal hukukunun diğer üye devletlerin ulusal hukuk düzenlerine kıyasla daha farklı olduğuna ve sebeplerine önceki bölümde değinmiştik. Üyeliği süresince

---

[89] İmzacı devletlerin sınırlarının yavaş yavaş ortadan kaldıracağını hükme bağlayan anlaşma, Schengen ilinin yakınından geçen ve Ren Nehrinin bir uzantısı olan Moselle nehri üzerinde ve tam olarak Almanya, Fransa ve Lüksemburg sınırlarını kesiştiği noktada, bir tur yatında imza edilmiştir.

[90] Birleşik Krallık, serbest dolaşım politikasını, ulusal egemenliğin doğrudan ihlali olarak algılamış ve sınırlarının kontrolünü devretmeyi, yaşanabilecek kaçakçılık ve terör eylemleri ile bunların kovuşturmasının imkânsız hale geleceğini savunarak reddetmiş, bu husus nezdindeki katılmama kararı Birlik'ten ayrılmaya kadar devam etmiştir.

[91] Birlik hukukunun anayasal niteliği, egemenlik yetkisini kullanan uluslarüstü kurumlarının varlığı ve üye devletlerin vatandaşları için de sonuç doğurması gibi özelliklerden kaynaklanır. Buradan hareketle, Birlik hukukuna kaynak olan kurucu anlaşmaların da anayasal niteliği haiz olduğu açıktır.

karşılaştığı hukuki problemlerin izahı için, ulusal hukukun üzerinde uygulanması gereken Birlik hukukunun nevi şahsına münhasır özelliklerine kısaca değinmekte fayda vardır.

2.3.1.Üstünlük prensibi (*supremacy*)

AB hukukunu diğer hukuk düzenlerinden farklı kılan en önemli özellik üstünlük ilkesidir (*supremacy*). Bu ilke doğrultusunda Birlik hukuku ile üye devletin ulusal hukuku arasında çıkacak bir ihtilafta, Birlik hukuku üstün kural olarak uygulanır. Bu öncelik üye devletin normlar hiyerarşisi kapsamında anayasa dahil tüm kaynakların üzerinde etkilidir. Birlik hukuku, bu niteliğini üye devletin kurucu antlaşmayı imza ederken egemenlik yetkilerini uluslarüstü bir oluşuma devretmesinden alır.

Temel hakların AB hukukunun genel ilkelerinden birini oluşturmak suretiyle AB hukuk düzeni içinde tanındığına dair ilk Adalet Divanı kararı, Stauder davasında verilmiştir. Burada üye devlet mahkemesi tarafından talep edildiği üzere, bir AB düzenlemesinin temel insan haklarına uygunluğunu değerlendiren Divan, kendisi tarafından yorumlandığı şekliyle ilgili düzenlemenin ilgili hükmünün Birlik hukukunun genel ilkeleri arasında yer alan ve Divan tarafından korunan temel hakları ihlal edecek nitelikte olmadığına (*primacy*) karar vermiştir.

Divan bu şekilde davacının kendi ulusal anayasası tarafından korunan bir temel hakka istinat etmesine engel olarak AB hukukunun ulusal hukukun her türlü kuralı ve bu arada anayasa hükümlerine karşı da öncelik sahibi olduğunu vurgulamış ve aksi yöndeki görüşlere tepki olarak da temel hakların korunmasını AB hukukunun genel ilkeleri içine dahil etmiştir.

Avrupa Toplulukları ile beraber gelişen ve genişleyen bir yapıya sahip Birlik hukuku, üstün konumunun hukuki temelini, Paris Anlaşması ile kurulan Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın, 1964'te gördüğü *Flaminio Costa v E.N.E.L.*[92] davasında vermiş olduğu hükümden alır. Gerekçesinde Birlik hukukunun ulusal hukuka olan üstünlüğünün

[92] Flaminio Costa İtalyan vatandaşıdır ve İtalyan elektrik firması ENEL'de hisse sahibidir Costa, firmanın İtalyan hükümetince kamulaştırılmasına Avrupa Birliği Hukuku düzenlemelerine aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıkmış ve konuyu İtalyan mahkemelerine taşımıştır. ENEL ve İtalyan hükümeti, Birlik (Topluluk) Hukukundan daha sonraki tarihli ve kamulaştırmayı yasal kılan İtalyan hukuku düzenlemelerini gerekçe göstererek davanın reddini talep etmişlerdir. Costa, mahkemeden konunun bekletici sorun olarak Avrupa Adalet Divanı'na gönderilmesini talep etmiş ve bunun üzerine Divanın görüşüne başvurulmuştur. Divan kararında, Avrupa Birliği (Topluluk) Hukukunun üye devletlerin iç hukuklarının birer parçası olduğunu ve ulusal mahkemelerce uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Divan, üye devletlerin egemenlik haklarının bir kısmını Topluluğa devrettiğini, bu durumun yeni bir hukuk sistemi oluşturduğunu ve Topluluk Hukukunun kendisiyle uyumlu olmayan ve daha sonra yürürlüğe konulan iç hukuka göre dahi öncelikli olduğunu açıkça ifade etmiştir. (Bkz.https://uluslararasihukukcalismalari.wordpress.com/2017/03/01/costa-enel-davasi-abad-karari-flaminio-costa-v-enel-case-664-1964).

egemenlik yetkisinin devrinden geldiği açıkça ifade edilen bu karar, Birlik hukukunun tarihsel gelişimi ve benzersiz kimliğinin oluşumu açısından tartışılmayacak bir öneme sahiptir. Üstünlük ilkesi, 2004'te Roma'da imza edilen Avrupa Anayasası Anlaşması uyarınca hazırlanan Avrupa Anayasasında da "*Verilen yetkiyi kullanan birlik kurumlarının anayasa ve yasaları, üye devletlerin hukukuna üstün olarak uygulanır*" maddesi (Bölüm 6-1) ile hükme bağlanmış, ancak üye devletlerin ulusal hukuka entegrasyonu aşamasında yapılan halk oylamalarında reddedilmesi neticesinde hayata geçirilememiştir.

Bu çerçevede son adımlar 2000 yılı sonunda Nice'de toplanan Avrupa Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi çerçevesinde atılmış ve hukuken bağlayıcı olmamakla birlikte kapsamlı bir temel haklar katalogu içeren bir beyanname olan AB Temel Haklar Şartı AB kurumları tarafından imzalanıp ilan edilerek üye devletlere sunulmuştur. AB Temel Haklar Şartının hukuki statüsü Lizbon Antlaşması ile açıklığa kavuşturulmuş olmaktadır.

2.3.2.Doğrudan etki prensibi (*direct effect*)

Birlik hukukunu diğer hukuk düzenlerinden ayıran niteliklerden bir diğeri ise, doğrudan etki (*direct effect*) prensibidir. Doğrudan etki prensibi, Birlik hukukunun, üye devletlerin vatandaşlarına da hak ve ödevler veren anayasal yapısından kaynaklanır. Bu prensibe göre Birlik hukukunun, yeterince açık, sade ve anlaşılır yapıya sahip, emredici hükümlerinin bireylere sağladığı haklar, ihlal halinde ulusal mahkemeler nezdinde dava konusu yapılabilir.

Doğrudan etki prensibi, dikey (*vertical*) ve yatay (*horizontal*) doğrudan etki olarak iki başlık altında incelenir.[93] Dikey doğrudan etki, bireylerin devletler ile ilişkilerinde sonuç doğururken; yatay doğrudan etki, bireylerin -tüzel kişiler-şirketler dahil- birbirlerine karşı da Birlik hukukundan kaynaklanan hak ve ödevlere dayanılarak dava açabilmesi anlamına gelir. Doğrudan etki prensibi, açık, anlaşılır bir şekilde yükümlülükler ve haklar sağlayan kesin hükümler dâhilinde ulusal hukukta bir düzenleme yapılmasına gerek olmadan uygulanır. Ulusal hukukun AB hukukunun sağladığı haklara halel getirdiği durumlarda bireyin ulusal mahkemelere başvurup koruma talep etmesi, dürüst iş birliği

[93] Judgment of the Court of Justice of the European Union, Van Gend En Loos v Netherlands Inland Revenue Administration – the Fundamental Principle of Direct Effect.
(http://publications.europa.eu/resource/cellar/47bc1718-9be3-4bf3-896c-51e54daac571.0005.03/DOC_1).

prensibi çerçevesinde üye devletlere yüklenen yükümlülüklerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.[94]

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir istisna, yükümlülük ihtiva eden Birlik direktiflerinin, yatay doğrudan etki prensibi kapsamında olmamasıdır. Buna göre direktif dâhilindeki bir yükümlülük, iç hukuka entegre edilmeden başka bireylere değil, ancak üye devletlere karşı dava konusu yapılabilir.[95]

Doğrudan etki prensibi de yine üstünlük prensibi gibi kaynağını kurucu anlaşmalardan değil, Avrupa Birliği Adalet Divanı kararlarından almaktadır. Avrupa Birliği Adalet Divanı, 1963'te görüp karara bağladığı "*Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen"*[96] davasının gerekçesinde, "AET anlaşmasının yapı itibariyle üye devletlerin egemenlik yetkisini kısıtladığı ve üye devletlerin vatandaşlarına haklar tanıdığından" bahisle, doğrudan etki prensibini tanımlamış ve tesis etmiştir.

Bu bilgilerden hareketle, öncelikli ve doğrudan uygulanma prensiplerinin, Birlik hukukuna hem *sui generis* bir yapı sağladığı, hem de uluslarüstü anayasal bir nitelik kazandırdığı açıktır. Gerçekten de bu ilkelerin yokluğunda, Birlik anlaşmaları bir başka uluslararası anlaşmadan farksız olacaktır.

Bireylerin ulusal hukukun AB hukukunun sağladığı haklara aykırı olması halinde ulusal mahkemelere başvurup koruma talep etmesi, dürüst işbirliği prensibi çerçevesinde üye devletlere yüklenen yükümlülüklerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. ABA madde 4/3'te üye devletlerin sorumluluğunun kaynağı düzenlenmiştir;

---

[94] ABA madde 4/3: "Birlik ve üye devletler, dürüst iş birliği ilkesi gereğince, Antlaşmalar'dan kaynaklanan görevlerin yerine getirilmesinde birbirlerine saygı gösterirler ve yardımcı olurlar. Üye devletler, Antlaşmalar'dan veya Birlik kurumlarının tasarruflarından kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak üzere, genel veya özel her türlü uygun tedbiri alırlar. Üye devletler, Birliğin görevlerinin yerine getirilmesini kolaylaştırırlar ve Birliğin hedeflerinin gerçekleştirilmesini tehlikeye düşürebilecek her türlü tedbirden kaçınırlar"(https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf).

[95] Bu istisna, Divan'ın 1979 tarihli Publico Ministero *v* Ratti davasını sonuca bağladığı hükümle tesis edilmiştir. Ratti isimli İtalyan vatandaşının iki ayrı direktife dayanarak açtığı davanın neticesinde, direktiflerin iç hukuka entegrasyonu sağlanmadan yatay doğrudan etki prensibi dahilinde uygulanamayacağı karara bağlanmıştır (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=ecli: ECLI:EU:C:1979:110).

[96] Davanın konusunu, Van Gend en Loos isimli şirketin, Hollandaya ithal ettiği mallara uygulanan gümrük vergisinin, üye devletler arasındaki ticarete ortak bir gümrük vergisi koyulmasını ve başkaca vergilerin uygulanamamasını hüküm altına alan Roma Antlaşmasının 12. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle Hollanda Vergi Genel Müdürlüğüne açtığı dava oluşturur. Hollanda ulusal mahkemesi bu hususu bekletici sorun yapmış ve dosyanın, görüşünü talep ettiği Avrupa Adalet Divanına intikali ve müzakeresi neticesinde verilen hükümde, uygulanan gümrük vergisinin hukuka aykırı olduğuna karar verilmiş ve şirketin ödediği vergi iade edilmiştir. Kararın gerekçesinde, kurucu anlaşmaların hükümlerinin, ulusal hukuk düzeyinde entegrasyona ihtiyaç duymaksızın bireyler açısından haklar getirdiği ve bu hakların ulusal mahkemeler nezdinde dava konusu yapılabileceği saptanmıştır (https://netaffair.org/documents/1957-rome-treaty.pdf).

‘’Birlik ve üye devletler, dürüst iş birliği ilkesi gereğince, Antlaşmalar’dan kaynaklanan görevlerin yerine getirilmesinde birbirlerine saygı gösterirler ve yardımcı olurlar. Üye devletler, Antlaşmalar’dan veya Birlik kurumlarının tasarruflarından kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak üzere, genel veya özel her türlü uygun tedbiri alırlar. Üye devletler, Birliğin görevlerinin yerine getirilmesini kolaylaştırırlar ve Birliğin hedeflerinin gerçekleştirilmesini tehlikeye düşürebilecek her türlü tedbirden kaçınırlar.’’

Görüldüğü üzere doğrudan etki ve doğrudan uygulanabilirlik prensipleri Divan’ın kararları doğrultusunda şekillenmiş ve AB’nin genişlemesi sürecinde ise kurucu anlaşmalara dahil edilmiştir. Bu bağlamda Divan’ın görüşüp karara bağladığı *Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* davası, ilgili prensiplerin gelişimi için ilk adım sayılabilir.

2.4.Birleşik Krallık’ın Üyeliği Süresinde Karşılaşılan Sorun Alanları

Birleşik Krallık’ın üyeliği ve akabinde yapılan 1975 referandumu, yaklaşık 14 yıl süren üyelik tartışmalarını sonuca bağlamış da olsa, referandumun tekrarlanması fikri her zaman siyasi zeminde şüphecilerin politik bir kozu olarak varlığını sürdürmüştür. Şüpheciler ve Avrupa Entegrasyonunu destekleyenler (AB yanlıları) arasındaki tartışmalar, Birleşik Krallık'ın 47 yıllık Avrupa Toplulukları serüveninde kesintisiz devam etmiş, AT’nin Avrupa Birliği’ne evrimi sürecinde ortaya çıkan yeni sorun alanları ile de perçinlenmiştir.

2.4.1.Egemenlik problemi

Bu tartışma konularının başında şüphesiz egemenlik hususu gelmektedir. Temel olarak şüpheciler, AT üyeliğinin Birleşik Krallık’ın egemenlik yetkilerini kısıtladığını ve topluluğun genişlemeci tavrı ile devamlı gelişen kurumsal çerçevesinin, Birleşik Krallık’ın egemenliğini erozyona uğratacağını savunmuşlardır. Bu görüşün karşısında yer alan Birlik yanlıları ise, AT üyeliğinin BK’nın egemenlik yetkisinin kullanım alanını artırdığını iddia etmişlerdir. Bu bağlamda egemenlik hususu Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği üyeliğini hem desteklemekte hem de eleştirmekte kullanılmıştır. Bu durumun sebepleri, tarafların egemenlik anlayışındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Genel olarak şüpheciler egemenlik kavramını, ulusal hukukta tasarruf hakkını kısıtlayan, mutlak, bölünemez ve kaybı halinde geri kazanılamaz bir yetki anlamında kullanırken; AB yanlısı görüş, Avrupa Toplulukları arasına dahil olarak etki alanını genişleten Birleşik Krallık'ın daha küresel bir yapıya dönüşerek egemenlik yetkisini arttırdığını ve devredilen egemenliğin telafi edildiğini savunarak, daha esnek bir egemenlik kavramını benimsemişlerdir. Netice olarak iki tez de geçerli savlar içermektedir.

Şüpheciler açısından, Birleşik Krallık'ın üyeliği, öncelikle Avrupa Toplulukları Yasası'nın imza altına alınması ile parlamenter egemenliği kısıtlamış ve Divan kararları ile gelişen Birlik hukuku, Birleşik Krallık iç hukukunda öncelikli olarak uygulanır hale gelmiştir. AB üyesi olmayan devletlerin de AB mevzuatlarına itimadını tanımlayan ve son bölümde daha detaylı incelenecek olan Brüksel Etkisi sebebiyle de AB normlarının etki alanı çok artmıştır. Bu bağlamda üyeliğin parlamenter egemenliği sınırlandırarak yasama yetkisini azalttığı geçerli bir argümandır. Bu argüman dönemin Dışişleri Bakanı Geoffrey Howe tarafından "Egemenlik bekâret değildir, ya vardır ya yoktur şeklinde yaklaşılamaz…bir millet, egemenliğinin bir bölümünü daha geniş kapsama ve yetkiye sahip bir oluşuma paylaştırarak gücünü artırabilir" söylemi ile eleştirilmiştir.[97]

Nihayetinde egemenlik problemi, en büyük sınavını *Factortame* yargılamalarında vermiştir. Birleşik Krallık özelinde Birlik hukukunun üstünlüğünü tasdik eden bu dava sürecinden kısaca bahsetmekte fayda vardır.

2.4.2.Factortame davası

Factortame davasının (*Factortame Ltd. v Secretary of State for Transport*) kökeni Birleşik Krallık'ın üyelik sürecinin başlamasında yatmaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurucu altı üyesi, çok zengin balıkçılık alanlarına sahip Birleşik Krallık ve beraberinde başvuru sürecine dahil olan İrlanda, Danimarka, Norveç'in resmi üyelik başvurularından kısa bir müddet önce kabul ettikleri Ortak Balıkçılık Politikası (*Common Fishery Policy*)[98] ile yeni üyelerin de bu politikayı imza altına almalarını sağlamışlardır. Nitekim 1972 anlaşması ile Birlik normlarını kabul eden Birleşik Krallık Parlamentosu'nun 1988 tarihinde yürürlüğe koyduğu ve BK karasularında ticaret yapan gemilerin %75'inin BK'ya ait gemiler olmasını hüküm altına alan Ticari Denizcilik Yasası

[97] Rogally, "The Axe over the Tory Party's Head." (https://www.ft.com/content/e9df6904-cb5c-11e5-be0b-b7ece4e953a0).

[98] The Common Fisheries Policy: Origins and Development | | European Parliament. (https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/114/the-common-fisheries-policy-origins-and-development).

(*Merchant Shipping Act 1988*),[99] bu politika dâhilinde potansiyel hukuki ihtilafları beraberinde getirmiştir.

Factortame adli İspanyol balıkçılık firması, Birleşik Krallık'ın yürürlüğe koyduğu yasanın kendilerine uygulanmasının, doğrudan etki yaratan emredici Birlik kanunlarına aykırı olduğu iddiası ile bu konuyu 1989'da ihtiyati tedbir talebiyle yargıya taşımıştır. Ulaştırma Bakanına karşı Bölge Mahkemesinde açılan dava, ön karar (*preliminary ruling*) istemiyle Divan'a gönderilirken, davacı lehine de tedbir kararı verilmiştir. Karardan memnun kalmayan hükümet konuyu temyiz mahkemesine taşımıştır.

Temyiz Mahkemesi, ulusal mahkemelerin görevinin "varsayımsal bir birlik hakkından öte anlam taşımayan bir husus için iç hukuku geçersiz kılmak değil, Birlik hukukunu uygulamak olduğu" gerekçesi ile Bölge Mahkemesinin tedbir kararını kaldırmıştır. Kararda ayrıca "Bir bakanın, parlamentonun iradesini temsil eden ve hukuka aykırılığı henüz ispatlanmamış bir yasama metninin aleyhine verilmiş olan tedbir kararını uygulamasının, anayasal sonuçlarının ciddiyetinin anlaşılamadığı" ifadesiyle bölge mahkemesi de eleştirilmektedir.

Tedbir kararının kaldırılması ile davacı *Factortame* konuyu Lordlar Kamarası'na taşımıştır.[100] Lordlar Kamarası başta temyiz mahkemesinin verdiği kararın arkasında dursa da nihayetinde konunun Avrupa Birliği Adalet Divanı'na taşınması neticesinde Divan, 19 Haziran 1990 tarihinde konuyu davacı lehine hükme bağlamıştır. Lordlar Kamarası 11 Ekim 1990'da Divan'ın kararını görüşmüş ve yeniden *Factortame* lehine ihtiyati tedbir kararı verilmiştir.

Bir bakana karşı Birlik hukukundan kaynaklanan bir sebeple açılan davanın, davacı lehine sonuçlanması, egemenlik hususunda büyük tartışmalara yol açmıştır. Uluslarüstü bir norma dayanılarak, parlamentonun egemenlik yetkilerinin kısıtlanabileceği ve monarşinin tasarruflarının tedbir ve koruma konusu yapılabileceği konusu, tartışmaların temelini oluşturmuştur. Eski Temyiz Mahkemeleri başkanı ve Lordlar Kamarası üyesi Nigel Bridge (*The Lord Bridge of Harwich*), bu tartışmaların bir yanlış anlaşılmadan kaynaklandığını ve "Birleşik Krallık mahkemelerinin, ulusal hukuk ile doğrudan uygulanabilir bir Birlik normu arasındaki ihtilafların Birlik hukuku lehine hükme bağlanması hususunda sorumlu

[99] Merchant Shipping Act 1988. (https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/12/contents/enacted).
[100] Lordlar Kamarası, yasama fonksiyonunun yanı sıra yargı sisteminde de temyiz makamı işlevini görmekte iken 2009'da kurulan Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi ile yargısal görevini devretmiştir.

olduklarını" ifade ederek, egemenlik yetkisinin kısıtlanmadığını, aksine ihtilaflı hallerde iç hukukta düzenleme yapılarak ilgili ihtilafın giderilmesi gerektiğini savunmuştur.[101]

Egemenlik kaybı tartışmaları, Birleşik Krallık'ın ayrılma sürecine kadar devam etmiştir. Ancak *Factortame* davası sonrasında parlamenter egemenlik ilkesinin ihlal edildiği tartışması, başkaca ihtilaflarda kendini göstermeye devam etmiş olsa da, ilk derece mahkemeleri kararlarının gerekçelerinde, Birlik hukukunun üstünlüğü ilkesine yer vermiş[102] ve bir anlamda önceliği "tanımışlardır". Bu bağlamda *Factortame* kararı, hem Divan'ın oluşturduğu Birlik hukuku, hem de Birleşik Krallık hukuku bakımından tartışılmaz bir öneme sahip olmakla beraber, farklı gerekçelerle de olsa tekrar yargı önüne geldiğinde, karar her zaman Birlik normları doğrultusunda verilmiştir.[103]

2.4.3.Nitelikli çoğunluk sistemi ve temsil sorunu

Egemenlik yetkisinin kaybı hususunda bir diğer önemli tartışma konusu ise nitelikli çoğunluk (*qualified majority voting*) oylama yöntemi olmuştur.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşmasının 148. maddesi ile tesis edilen bir oylama ölçütü olan oybirliği, Birlik genişledikçe güncellenmiş olsa da, 1986 tarihinde imzalanan Avrupa Tek Senedi (ATS) ile ortadan kalkmış ve nitelikli çoğunluk sistemi, ilk kez varsayılan sistem olarak uygulamaya konulmuştur. ATS ile üyelerin oy haklarının nüfusları ile orantılı olması hükme bağlanmış ve oybirliği ile karar verilen alanlar daraltılmıştır.

Nitelikli çoğunluk sisteminde en büyük değişiklik Lizbon Anlaşması ile gerçekleştirmiştir. Lizbon Anlaşması ile Avrupa Konseyi'nin oylama yöntemi nitelikli çoğunluğa çevrilmiş olup, oybirliği ile alınan karar alanların sayısı daha da azaltılmış; adeta oybirliği istisna haline gelmiştir.

Lizbon Anlaşması öncesinde uygulanan nitelikli çoğunluk sisteminde üye devletler, nüfusları, coğrafi boyutları ve ekonomik güçleri oranında oy hakkına sahip oluyor iken, 2007'de imza edilen Lizbon Anlaşması'nın 14. maddesi uyarınca getirilen ama ancak 1 Kasım 2014'te uygulanmaya başlayan yeni nitelikli çoğunluk sisteminde, olumlu oyların

[101] The Supremacy of European Community Law. (https://www.lawteacher.net/free-law-essays/european-law/the-supremacy-of-european-community-law.php?vref=1).
[102] Regina v. Secretary of State for the Home Department Ex Parte Simms. (https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990708/obrien01.htm)
[103] Judgment of the Court of 19 June 1990. The Queen v Secretary of State for Transport, Ex Parte: Factortame Ltd and Others. (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61989CJ0213).

üye devletlerin %55'ini, toplam Birlik nüfusunun ise %65'ini temsil etmesi ve en az 15 üye devletten gelmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda kabul hususunu iki ayrı baraja bağlayan bu sistem, çifte çoğunluk sistemi olarak da adlandırılır. Bloke edici azınlık ise, nüfus esası dikkate alınmak suretiyle en az 4 üye devlet olarak belirlenmiştir. Komisyondan veya Yüksek Temsilciden gelmeyen tasarıların Konsey oylamasında ise güçlendirilmiş nitelikli çoğunluk (*reinforced qualified majority*) adı altında olumlu oyların, üye devletlerin %72'sini temsil etmesi gerekmekte, toplam üye nüfusuna oranı ise aynı kalmaktadır.

Konsey ve AT kurumlarında genel olarak uygulanan oybirliği sisteminin yerini nitelikli çoğunluk sistemine bırakması ile Birleşik Krallık'ın ulusal egemenliğinin kısıtlanmasına yönelik tartışmaları artmıştır. Nitelikli çoğunluk sistemi teorik olarak, Birleşik Krallık'ın karşı çıktığı kararların yürürlüğe girerek Birleşik Krallık hukuku nezdinde etki yaratması açısından, ulusal egemenlik alanını daraltmak ile kalmamış, aynı zamanda veto hakkının kullanılma ihtimalini de azaltmıştır.

Temsil tartışmasında bir diğer önemli tarihsel gelişme ise 1965 tarihinde Charles de Gaulle'ün Birliğin uluslarüstü bir yapıya yönelik kararlarını[104] boykot ederek, Avrupa kurumlarını veto etmesi ile başlayan boş sandalye krizidir. Bu kriz 1966 tarihinde Lüksemburg Uzlaşısı ile son bulmuştur. Üye devletlere, çok önemli ulusal çıkarları söz konusu olduğunda sunulan teklifi veto etme hakkı ilk kez bu uzlaşmada tesis edilmiştir. Bu veto hakkını egemenlik yetkisinden kaynaklanan uzlaşıdan kaynaklanan veto olarak tanımlamak doğru olacaktır.

Bu bağlamda ulusal egemenliğin korunmasında ve temsilde adaletin sağlanmasında bir çözüm olarak 1966 Lüksemburg Uzlaşısı (*Luxembourg Compromise*)[105] ile getirilen veto hakkı, Birleşik Krallık tarafından ilk kez 1982'de, %10,4'lük bir artış içeren yıllık tarım fiyatları paketi dâhilinde uygulanmaya çalışılmıştır. Üye devletler ise Birleşik Krallık'ın veto hakkını, topluluğun bütçesine ilişkin yapılmasını istediği ayrı müzakerelerde çeşitli tavizler almak için kullandığını iddia etmişlerdir. Netice itibariyle Konsey, Lüksemburg Uzlaşısı'nın bağlayıcı bir metin olmamasından ve tanınan veto hakkının *de facto* biçimde ortaya çıkmasından yararlanarak, Roma Antlaşması madde

[104] Ortak Tarım Politikası ve Gümrük Birliği.
[105] The Luxembourg Compromise (January 1966) - CVCE Website. (https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d1cfaf4d-8b5c-4334-ac1d-0438f4a0d617/a9aaa0cd-4401-45ba-867f-50e4e04cf272).

148'de öngörüldüğü şekilde, çoğunluğun oyuyla Paketi yürürlüğe koymuş, Birleşik Krallık'ın veto yetkisini tanımamıştır.

Birleşik Krallık özelinde, uzlaşı sonucu elde edilen veto hakkı, ulusal egemenliğin korunmasında bir araç olarak ilk sınavında başarısız olmuş, 1986'da imzalanan Avrupa Tek Senedi ile kapsamı genişletilen nitelikli çoğunluk sisteminin uygulama alanlarının artması ile kullanım alanı daralan veto hakkı, bir anlamda ortadan kalkmıştır. 1988'den beri herhangi bir üye devletin Lüksemburg Uzlaşması'ndan kaynaklanan veto hakkını kullanmaması, bu savı destekler niteliktedir.

Birleşik Krallık'ın parlamenter egemenliğini kısıtlayan son gelişme ise 2011 yılında kabul edilen Avrupa Birliği Yasası'dır (*European Union Act*). Yasa, temelinde Birlik normlarının ulusal hukuk üzerindeki etkisinin parlamentonun yürürlük yetkisini kullanmasından kaynaklandığını hükme bağlayarak, egemenliği muhafaza etme amacı taşırken ironik bir şekilde, büyük değişiklikler içeren Birlik kararlarının iç hukukta tanınması için halk oylaması sistemini getirerek, nihayetinde ulusal parlamentoların yasama/egemenlik yetkisini daha da azaltmıştır.

BÖLÜM III

ÇIKIŞ (BREXİT): HALK OYLAMASI, ÇEKİLME, GEÇİŞ DÖNEMİ VE SONRASI

3.1.Genel Olarak

Birleşik Krallık, AB üyeliği süresince göç, sığınma ve sınır yönetimi politikaları özelinde yetkilerini tam olarak AB yönetimine devretmeyerek, ulusal egemenliğini bu alanlarda kullanmaya devam etmiştir. Diğer bir ifadeyle, AB ile derinleşmeye gitmek yerine, hükümetler arası iş birliğine dayalı bir yaklaşım kapsamında, göç politikalarını belirlemeyi ve uygulamayı tercih etmiştir. Dolayısıyla tamamen bütünleşme sürecinin dışında kalmamış, seçtiği kısıtlı alanlarda AB ile uyumu (içinde kalma "*opt-in"*) tercih ederken, büyük ölçüde ise dışında kalma seçeneği ile bütünleşme sürecinin dışında kalmayı tercih etmiştir.

Birleşik Krallık'ın AB üyeliğine karşı taşıdığı tereddütleri; AB tarafında ise Birleşik Krallık'ın siyasi hedefleri, ekonomik denge ve egemenlik mekanizması konusunda, ayrılıkçı hükümlerde ısrar politikasının oluşturduğu memnuniyetsizliği görmek mümkündür. Üyelik süresi boyunca Birleşik Krallık en çok dışında kalma hakkını kullanan ve Fransa ile birlikte, Birliğe en şiddetli muhalefeti yapan ülke olmuştur.

Şüpheciliğin sebeplerini, AB vatandaşlığının getirdiği kimlik sorunu, egemenlik hakkının kaybı ve yeni üyelerin ekonomik refahı için eski üyelerin mali birikimlerinden faydalanılacağı düşüncesi, şeklinde sıralamak mümkündür. Kaldı ki Birleşik Krallık'ta yapılan AB'den ayrılma konulu referandumda, ayrılma oyu kullanan seçmenler, bu durumu ulusal bir egemenlik problemi olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Ulusal egemenliğin kaybı iddiası ayrılma taraftarları tarafından desteklenmiş/üretilmiş olup, bir gerçekliği bulunmamaktadır.[106]

Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yetkilerini devretmesi ve AB mevzuatının, BK ulusal mevzuatından üstün olması, gerek Birleşik Krallık'ın geleneksel hukuk sistemi, gerekse Birleşik Krallık halkının bu gelenekçi sisteme ne kadar bağlı olduğu göz önüne alındığında, hep şüpheyle yaklaşılan ve egemenlik sorunu olarak görülen hususlardır. Bu şüpheyi tüm üyelik dönemi boyunca görebilmek mümkündür. Nitekim İngiltere Başbakanı

[106] Croisant, "Towards the Uncertainties of a Hard Brexit: An Opportunity for International Arbitration."

Boris Johnson'un 2021 yeni yıl konuşmasında Brexit'i kastederek, "Özgürlüğümüzü elimize aldık" ifadesi ve yakın zamanda yapmış olduğu "Brexit süreci ile Ukrayna'nın işgale karşı verdiği savaş benzer nitelikler taşıyor" açıklaması, bu şüphenin en açık örneklerindendir. [107]

AB seviyesinde hazırlanan mevzuatın, ülke düzeyinde hazırlanan ve parlamentoda onaylanan normların üzerinde olabilmesi kuralı, akademik dünyada rahatsızlık yaratmaz ve bu koşullar her AB ülkesinde aynıdır. Ancak bu durum Birleşik Krallık seçmeninde ciddi rahatsızlıklar yaratmıştır. Zira burada parlamento egemenliği kavramı yanlış anlaşılarak, ulusal egemenlik kavramıyla karıştırılmış; AB'nin ulus-üstü yapısı ulusal egemenliğin ihlali olarak algılanmıştır. Bu yanlış anlaşılmanın, ayrılıkçılar tarafından referandum sürecinde uygulanan dezenformasyon kampanyası sonucunda oluştuğunu söylemek mümkündür.

3.2. Ayrılmaya Giden Siyasi Gelişmeler

Blair döneminin başında Avrupa Birliği ile iyileşen ilişkilerin, Irak İşgali sırasında ABD'ye verilen destek neticesinde zayıflamış olduğunu, ABD ile kurulan ilişkinin seviyesinin iç siyasette yarattığı etkiler neticesinde, Blair'in başbakanlığı ve İşçi Partisi başkanlığını Maliye bakanı Gordon Brown'a devrettiğini önceki bölümde izah etmiştik. AB ile ilişkileri düzeltme politikasını temel alarak üç yıl hizmet veren Brown, Irak'ın işgali sürecinde izlenen politika hakkında "Gelecek için hatalarımızdan ders çıkaracağız" demeciyle, kısa görev döneminin dış politikasını özetlemiştir.

Brown, Blair hükümetinin aksine dış ilişkilerde daha ihtiyatlı bir yaklaşım sergilemiş ancak Avrupa Entegrasyonuna tam destek vermiştir. Nitekim döneminde imza edilen Lizbon Anlaşması'nı destekleyen ve iç siyasette yapılan referandum tartışmalarını geçiştiren Brown, özellikle Muhafazakârlar tarafından Birleşik Krallık'ın egemenliğini ve bağımsızlığını sorgusuz sualsiz teslim ettiği şeklinde[108] ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Nitekim 2009 yerel seçimlerinde son 40 senenin en büyük yenilgisini yaşayan İşçi Partisi'nin başkanı olarak Nisan 2010'da istifasını açıklamıştır.

---

[107] Hughes, "Johnson Compares Ukraine's Fight for Freedom to Brexit Vote." (https://www.independent.co.uk/news/uk/boris-johnson-gavin-barwell-ukraine-brexit-ed-davey-b2039636.html).

[108] Gardiner and McNamara, "The EU Lisbon Treaty: Gordon Brown Surrenders Britain's Sovereignty." (https://www.heritage.org/europe/report/the-eu-lisbon-treaty-gordon-brown-surrenders-britains-sovereignty).

12 Mayıs 2010 tarihinde koalisyon müzakereleri neticesinde, Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Parti koalisyon hükümetinin başına David Cameron gelmiştir. 2010 seçimi aynı zamanda 1923 genel seçimlerinden bu yana, siyasi bir partinin tek başına iktidar çoğunluğunu elde edemediği ilk seçim olarak, Birleşik Krallık siyasi tarihinde önem taşır.

Cameron iktidarı, AB ile olan dış ilişkiler hususunda İşçi Partili Gordon Brown hükümeti ile paralel bir yaklaşım sergilerken; iç siyasette ise ilk hedef olarak İşçi Partisi'nin 2010 seçimlerini kaybetmesine yol açan ekonomik sorunların çözümü üzerine yoğunlaşmıştır. Nitekim Muhafazakâr Parti'nin Ekim 2011 Yıllık Konferansı'nda Cameron "Cevap basit ancak rahatsız edici, bu sıradan bir ekonomik durgunluk değil, bir borç krizidir"[109] şeklinde demeç vermiş ve ekonomik çözüm odaklı bir yaklaşım benimsendiğini ifade etmiştir. Nitekim ekonomik bir çözüm planı kapsamında Cameron, ilk iş olarak devlet harcamalarını kısma yoluna gitmiştir

Cameron, iktidarının ilk yıllarında AB'nin küreselleşmesi gerekliliğine vurgu yapmış ve AB ile sağlıklı ilişkiler kurmaya çalışmış olsa da, ekonomik kriz neticesinde iktidara gelen ve parti programının büyük kısmı ekonomik krizin çözümüne odaklanan Cameron için 2008'de yaşanan Euro krizi sonucu, AB ile olan ilişkiler olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu krizin faturasının AB'nin ekonomik açıdan güçlü üyelerine kesilmesi, Cameron iktidarının Birliğe olan yaklaşımını değiştirmiş ve sonuçta Cameron dönemi, Thatcher döneminden sonra Avrupa şüpheciliğinin en yüksek olduğu siyasi bir dönem olmuştur. Cameron iktidarının AB'ye bakış açısı ve ekonomi alanında temel aldığı politikalar açısından, Thatcher dönemine benzediğini söylemek mümkündür.

Euro krizinin verdiği zarar ve Birlik politikasının bu zararı önlemede yetersiz kalması, Cameron'u AB'nin büyük bir reforma ihtiyacı olduğuna ikna etmiş ve Lizbon Antlaşması'nın imzalanmasıyla artan egemenlik tartışmalarına, yasal bir çözüm getirme yoluna itmiştir. Yunanistan'ın borç krizi sebebiyle dış yardım istemesiyle resmiyet kazanan Euro krizi; Fransa, Almanya ve İtalya gibi AB destekçisi ülkelerde de Avrupa şüpheciliğinin giderek yükselmesine yol açmıştır.

2011 tarihli AB Yasası (*European Union Act 2011*), Cameron iktidarının Avrupa tartışmaları bağlamında yapmış olduğu ilk icraattır. Yasa, temel olarak Lizbon Antlaşması ve iç hukukta yürürlük için gereken mevzuatın kabulü usulünü değiştirmiş ve egemenlik

[109] Matt Falloon, "Cameron Tells Britons Austerity Solution to Crisis." (https://www.reuters.com/article/uk-britain-conservatives-idUKLNE79400L20111005).

kavramını kısıtlayan Birlik düzenlemelerinin referanduma sunulmasını hükme bağlamıştır. 2010 yılının sonunda hazırlanan tasarı, Kraliçe Elizabeth'in de onayı[110] ile yasalaşmıştır. Yasa uyarınca uluslararası bir anlaşmanın iç hukukta etki göstermesi için, Birleşik Krallık'ın tamamında yapılacak bir halk oylamasında çoğunluk kararı gerekmektedir. Bu bağlamda parlamento ve halkın elindeki egemenlik yetkisi güçlenmiştir. 2011 Yasası aynı zamanda Avrupa Birliği sürecinde yapılan müzakerelerde, Birleşik Krallık Hükümeti'nin elini güçlendiren bir unsur olmuştur.

2010 yılındaki önemli gelişmelerden biri de Mısır ve Libya'da başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan olaylar serisidir. Arap Baharı, Birleşik Krallık'ın içinde bulunduğu ekonomik krizin derinliğini artırmış, ancak aynı zamanda Cameron hükümetini AB ile paralel politikalar izlemeye sevk etmiştir. Nitekim Avrupa Birliği, Arap Baharı kapsamında birçok proje başlatmış ve Birleşik Krallık bu projelerin hepsinde (özellikle Libya'ya yapılan askeri müdahale) AB ile iş birliği yapmıştır. Ancak bütün bunlar, Birleşik Krallık nezdinde AB'ye olan güveni arttıramamış ve Avrupa Şüpheciliği güçlenmeye devam etmiştir.

Şüpheciliğin iç siyasette yadsınamaz bir boyuta gelmesi nedeniyle Başbakan Cameron, 23 Ocak 2013'te yakın Birleşik Krallık tarihindeki en önemli konuşmayı yapmıştır. Avrupa Birliği'nin taleplere cevap verme hususundaki yavaşlığının ve çıkar çatışmalarının, Birliğin entegrasyon hedeflerini sekteye uğrattığını, federalleşme süreci kapsamında egemenlik alanının giderek daraldığını ve bu gerekçelerle 2015 genel seçimlerini Muhafazakâr Parti'nin kazanması halinde, Birleşik Krallık'ın Birlik içindeki konumunun gözden geçirileceğini ve gerekli görülürse üyeliğin referanduma sunulacağını ilan etmiştir. İşçi Partisi resmi olarak ayrılmayı desteklemese de egemenlik sorununa değinerek, egemenlik yetkisini daha da kısıtlayacak yeni AB mevzuatı için halk oylaması fikrine destek vermiştir. Birleşik Krallık siyasi tarihine senelerce başbakan çıkarmış rakip iki partinin, AB hususunda benzer görüşlere sahip olması, Avrupa Şüpheciliği hareketinin ulaştığı dereceyi göstermektedir. Nitekim Avrupa şüpheciliğini merkeze alan aşırı sağ oluşum Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'nin[111] (*United Kingdom Independence Party*)

[110] "European Union Act 2011 Royal Assent." (https://bills.parliament.uk/bills/791/stages/4411).

[111] 22 Mayıs 2014'te Birleşik Krallık'ta yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi %27.5 ile en çok oyu alan parti oldu. Bu sonuç 1910 genel seçimlerinden bu yana Muhafazakâr ve İşçi Partileri haricinde bir siyasi partinin en çok oyu aldığı ilk seçim olması bakımından BK siyasi tarihinde büyük önem taşır. Şüphecilik ve izolasyon temelli popülist politikalara sahip aşırı sağ bir siyasi oluşumun kazandığı zafer, aynı zamanda Birleşik Krallık halkının mevcut partiler ve politikalar hususunda duyduğu hayal kırıklığını da ifade etmesi açısından, Muhafazakâr Parti'nin ayrılmanın kamuoyuna açılması sözünün de sebeplerinden biridir.

bu dönemde güçlenmesi de Muhafazakâr Parti'nin üyelik referandumu politikasında etkili olmuştur.

Bu bağlamda Birleşik Krallık'taki 2015 yerel seçimleri, AB'yi ve üye devletlerin gündemlerini meşgul etmiş, Birleşik Krallık'ın ayrılması sonrası Avrupa Entegrasyonu'nun geleceği hususunda tartışmalara yol açmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; Muhafazakâr Parti lideri Cameron'un ayrılmayı değil, AB ile yapılacak müzakereler sonucunda, egemenlik hususunda elde edilecek yeni istisnalar dâhilinde üyeliğin devamını savunduğu gerçeğidir. Nitekim David Cameron bu niyetini yaptığı birçok konuşmada tekrarlamış ve "Birlik üyeliğimizi kullanarak Birleşik Krallık menfaatlerini koruyacak ve ilerleteceğiz*"* demiştir.[112]

Nitekim 2015 Genel Seçimleri, anket firmalarını ve medyayı büyük bir şaşkınlığa uğratarak Muhafazakâr Parti'nin kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. Tek başına iktidarı ele alan Cameron vermiş olduğu sözü tutarak Brüksel'de AB üye devletlerin temsilcileri ile müzakerelerde bulunmuştur. Müzakereler, Cameron'un 2013 konuşmasında belirttiği üzere AB'nin ekonomi ve göç politikaları ile egemenlik problemi konularında yapılmıştır.[113] Ancak müzakerelerin sonucu Cameron'un hedeflediği şekilde olmamış, Birleşik Krallık yalnızca ekonomi ve göç politikaları konusunda birtakım istisnalar elde etmiştir.[114] Bu sonuç Brexit referandumuna giden süreçte Muhafazakâr Parti tarafından tüm taleplerin karşılandığı yönünde ifade edilmiş olsa da, ayrılma sürecinin başlaması işaretini vermiştir.

Cameron, 2019'da yayımlanan ve başbakanlık dönemini anlatan "Kayıtlara Geçsin" (*For the Record*) isimli kitabında, müzakerenin neticesi ve toplumda yarattığı beklenti için "Bence en büyük hata, İngiltere'nin Avrupa Birliği'ndeki pozisyonunun yeniden müzakere edilmesinin neler başarabileceğine dair beklentiler konusunda yapıldı" ifadesine yer vermiştir.[115]

Talihli bir siyasi kariyere sahip Cameron'un referandum ilanının, Muhafazakâr Parti'yi yıllardır hırpalayan ve kutuplaştıran Avrupa tartışmalarına son vermek amaçlı bir

[112] Cameron, "Speech to Lord Mayor's Banquet." (https://www.gov.uk/government/speeches/speech-to-lord-mayors-banquet).
[113] The Four Key Points from David Cameron's EU Letter. (https://www.bbc.com/news/uk-politics-34779250).
[114] Rankin, "David Cameron's EU Deal: What He Wanted and What He Got." (http://www.theguardian.com/world/2016/feb/19/camerons-eu-deal-what-he-wanted-and-what-he-got).
[115] Martin and Bowman, "David Cameron Talks Brexit And His 'Greatest Regret' In New Book 'For The Record." (https://www.npr.org/2019/09/29/764199387/david-cameron-calls-the-brexit-referendum-his-greatest-regret).

kumar olduğu ve neticesinde Birlik'te kalma yönünde alınacak bir sonuç ile iktidarını kuvvetlendirmeyi hedeflediği söylenebilir.[116]

3.3. Avrupa Birliği Üyeliği Referandumu

3.3.1.Referanduma hazırlık

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden çıkışını ifade eden Brexit kelimesi, İngilizcede Britanya (*Britain*) ve çıkış (*exit*) kelimelerinin birleşiminden oluşturulmuştur. Kelime kalıbı Birleşik Krallık'ın çıkış tartışmalarıyla popülerlik kazanmış ve ayrılma hareketinin adı olmuştur.

Kraliçe'nin Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden çıkışı konusunun halkoylamasına sunulacağına dair 2015 konuşmasını[117] takiben, aynı yıl 17 Aralık 2015 tarihinde "Avrupa Birliği Referandum Yasası" (*European Union Referendum Act 2015*) kabul edilmiş ve referandum hazırlıkları başlamıştır.

Referandum ilanı ile ayrılma tartışmaları hız kazanmış ve tüm siyasi hareketlerde ortaya çıkan görüş ayrılıkları neticesinde büyük çaplı tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmaların en yoğun yaşandığı Muhafazakâr Parti'nin lideri Cameron, parti ve kabine üyelerinin diledikleri kampanyaya katılabileceklerini açıklamıştır. Bu açıklama ile ayrılma tarafında yer almak isteyen Muhafazakâr Parti üyelerinin, partiden ayrılmasının önüne geçmeye çalışmıştır.[118] Nitekim ayrılma hareketinin en ateşli temsilcileri de yine Muhafazakâr Parti içinden çıkmıştır.

Cameron'un kampanya serbestisi açıklamasını takiben, yıllardır ayrılmayı savunan kabine üyesi Theresa Villers gibi parti üyelerinin yanında, Muhafazakâr Parti'nin en ihtimam gösterilen üyelerinden Savunma Bakanı Michael Gove gibi sürpriz isimler de ayrılma hareketine katılmıştır. David Cameron, yakın arkadaşı olan Gove'un arkadaşlıklarını politik amaçlarının önüne koyacağını düşünmüş de olsa, Gove'un Brexit saflarına geçmesi, hatta *Vote Leave* hareketinin eş başkanı olması Cameron'u hazırlıksız yakalamıştır. Halihazırda Muhafazakâr Parti'nin altı üyesi liderliğinde oluşan Brexit kampanyası, Gove'un katılımı ile güçlenmiş olsa da, ayrılma hareketinin en kilit

[116] Smith, "Gambling on Europe: David Cameron and the 2016 Referendum," 1-16.
[117] "Queen's Speech 2015: EU Referendum, Tax Freeze and Right-to-Buy." (https://www.bbc.com/news/uk-politics-32894214).
[118] Wright, "David Cameron Has given His Tory Ministers Freedom to Campaign for a Brexit." (https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/eu-referendum-david-cameron-gives-conservative-ministers-freedom-to-campaign-for-a-leave-vote-a6798156.html).

isimlerinden biri de harekete sonradan katılan, eski Londra Belediye başkanı Boris Johnson olmuştur.

Ayrılma hareketleri farklı siyasi ve ekonomik grupların önderliğinde ortaya çıkmış da olsa, referandum komisyonunun *Vote Leave'i* resmi yürütücü seçmesi, gruplar arasındaki tartışmaları bitirmiştir. Örneğin *Leave.EU* hareketini Birleşik Krallık Bağımsızlık Hareketi Partisi yaratmış, ancak yaşanan ihtilaflar neticesinde, hareketin ve partinin en büyük mali destekçisi olan İngiliz iş adamı Arron Banks[119] *Leave.EU* hareketinden ayrılarak, *Grassroots Out (GO)* isimli organizasyonu kurmuştur.[120]

3.3.2.Brexit hareketi

Referandum Komisyonu'nun, çıkış yanlısı kampanyanın resmi yürütücüsü seçtiği *Vote Leave* (ayrılmaya oy ver) grubunun, Birlik'ten ayrılmaya yönelik tüm argümanlarının bulunduğu, "23 Haziran'da neden ayrılma oyu vermeliyiz"[121] isimli manifestoya göre:

• Birleşik Krallık, Birliği üye olduğu 1973'ten beri yarım trilyon Sterlinden daha fazla parayı Birliğe göndermiştir. Bu meblağ, kanser araştırmalarına harcanan meblağın 60 katıdır.

• Cameron'un müzakereleri başarısız olmuştur. BK, AB'ye her hafta 350 milyon Sterlin göndermektedir ve bu meblağ 2020 yılında 400 milyon Sterlin olacaktır.

• AB'den Birleşik Krallık'a her yıl yarım milyon göçmen gelmektedir. Bu her yıl Newcastle şehri büyüklüğünde bir nüfusun eklenmesi demektir.

• AB Mahkemeleri, Birleşik Krallık'ın terör şüphesi ile AB vatandaşlarını sınır dışı etmesine izin vermemektedir.

---

[119] Arron Banks, önce resmi olmayan ayrılma hareketi *Leave.EU*, daha sonra ise *Grassroots Out* oluşumları kapsamında ayrılık hareketine toplam 3 milyon Sterlinlik bağışta bulunmuş, bunun üzerine Ulusal Suç Ajansı'nın soruşturmasına konu olmuş, paranın kaynağının adı açıklanamayacak yatırımcılar olduğunu beyan etmiş, soruşturma sonunda da yatırımın kaynağının kendisi olmadığı gerekçesiyle üzerine isnat edilen suçtan kurtulmuştur. Bu paranın kaynağının Rusya olduğuna ilişkin pek çok dedikodu medyayı meşgul etmiştir. Nitekim Banks, ayrılma kampanyası dahilinde yarım milyondan fazla SMS mesajını BK vatandaşlarına izinsiz gönderdiği için Seçim Komitesi tarafından 50.000 Sterlin cezaya çarptırılmıştır. (https://www.theguardian.com/uk-news/2018/nov/01/arron-banks-referred-to-agency-over-suspected-offences-in-brexit-campaign).

[120] Dearden, "Millionaire Tory Donor Defects to Ukip." (https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/millionaire-tory-donor-arron-banks-defects-to-ukip-with-ps100-000-donation-9766314.html).

[121] "Vote Leave - Why Vote Leave - Page 1 - Created with Publitas.Com." (https://view.publitas.com/vote-leave/why-vote-leave-1/page/1).

• Euro Bölgesi çoğunlukta, Sterlin kullanım alanı azınlıktadır. Birleşik Krallık her zaman, her kararda azınlıkta bırakılmıştır.

• Birleşik Krallık şirketlerinin %5'i AB'ye ihracat yaparken; tamamı AB ticari regülasyonlarına uymak zorundadır.

• AB, 9 üyeyle başladığı yolculuğunda 28 üyeye ulaşmıştır. Aralarında 76 milyon nüfusa sahip Türkiye de dahil olmak üzere, toplam 5 ülkeden 88 milyon insan, Avrupa Vatandaşlığını beklemektedir.

• Birleşik Krallık hâlihazırda İzlanda'dan Rusya'ya kadar uzanan bir serbest ticaret bölgesi içinde bulunduğundan, ayrılma ticaret kapasitesini etkilemeyecektir.

•Dünyanın en büyük beşinci ekonomisine ve en büyük dördüncü askeri gücüne sahip ülkemiz, dünyanın en iyi on üniversitesinden dördüne ev sahipliği yapmaktadır. Buna rağmen kanunlarımızın yarısı, Brüksel'de hiç oy vermediğimiz AB bürokratları tarafından hazırlanmaktadır.[122]

3.3.3.Birlik'te kalma hareketi

Birlik'te kalma hareketi de ayrılma kampanyası gibi birçok farklı örgüt tarafından savunulmuş; ancak resmi hareket "Britanya Avrupa'da Daha Güçlü" (*Britain Stronger in Europe*) platformu önderliğinde yürütülmüştür.

Siyasi partiler bazında ise, tarafsız kalmayı tercih eden Muhafazakâr Parti ve ayrılmayı destekleyen Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi dışında kalan tüm siyasi hareketler, Birlik'te kalmayı desteklemiştir. Başta David Cameron olmak üzere, Tony Blair, Theresa May gibi siyasette tanınan isimler de Birlik'te kalma hareketine destek vermişlerdir.

AB'den ayrılma referandumunda, Birlik'te kalmak isteyen kesimin ileri sürdükleri hususlar şunlar olmuştur:

• Avrupa'nın ve Tek Pazar'ın parçası olmak ticareti ve yatırımları kolaylaştırmakta, bu bağlamda AB üyeliğinden sağlanan destek kapsamında, her eve yılda ortalama üç bin Sterlin girmektedir.

[122]Rapor incelenecek olursa görülecektir ki, başta ekonomi olmak üzere göç ve egemenlik çekinceleri, ayrılma hareketinin temelini oluşturmuş olsa da iddiaların abartıldığı açıktır. (Bkz: Sogelola, Brexit, Agenda Setting and Framing of Immigration in the Media: The Case of the Daily Mail).

• Birleşik Krallık'ın ihracatının %44'ü AB'ye yapıldığından, AB en büyük ticaret ortağı konumundadır.

• Tek Pazar, Birleşik Krallık şirketlerine büyüme ve daha fazla istihdam olanağı sağlamaktadır. Birleşik Krallık nezdinde, iki yüz binden fazla firma AB ile doğrudan ticari ilişki içerisindedir.

• Birleşik Krallık yalnızca Tek Pazar'dan değil, Avrupa Birliği'nin elliden fazla ülkeyle yaptığı dış ticaret anlaşmalarından da yararlanmaktadır.

• AB planları dahilinde Tek Pazar genişledikçe, 2030'a kadar 790 bin yeni iş imkânı ortaya çıkacaktır.

• Birleşik Krallık'a Avrupa ülkelerinden her yıl ortalama 24 milyar Sterlin yatırım gelmektedir.

• AB ülkeleri, "Avrupa Tutuklama Emri" (*European Arrest Warrant*) mevzuatı ile hükümlü iadesi meselesini kolay bir usule bağlamış olup, AB ile yapılan iş birliği neticesinde ulusal güvenlik uygulamaları daha kapsamlı hale gelmiştir.[123]

İki kampanyanın manifestoları incelendiğinde görülecektir ki, 2016 referandumunun tarafları pek bir siyasi düşünce üretememiş, seçim çalışmaları büyük ölçüde basitlikler, sanrılar ve yalanlar üzerine yürütülmüştür.

3.3.4 Referandum sonuçları ve bu konudaki tartışmalar

23 Haziran 2016 Perşembe günü yapılan Avrupa Birliği Üyelik Referandumu'nda, oyların %51,9'u AB'den ayrılma yönünde; %48,1'i ise AB'de kalma yönündedir. Referanduma katılım oranı ise %72,2 olup, bu bağlamda 1992 seçimlerinden bu yana Birleşik Krallık seçimlerindeki en yüksek katılım oranına sahip bir oylama olmuştur.

Birleşik Krallık'ı oluşturan 4 ülkeden ikisi, Kuzey İrlanda ve İskoçya geneline bakıldığında ise, üyeliğe devam yönündeki oyların çoğunlukta olduğunu görmek mümkündür.[124] Bu bağlamda devam oyu çoğunlukta çıkmasına rağmen, Birlik'ten ayrılma yoluna girilmesi, İngiltere ile olan ilişkileri de yıpratmıştır. 2023 itibariyle İskoçya'nın bağımsızlık tartışmalarının temel sebeplerinden biri de bu egemenlik problemidir.

[123] Britain Stronger in Europe, 2020. (https://nawo.org.uk/wp-content/uploads/2016/01/Britain-Stronger-In-Europe-Key-Briefings.pdf)
[124] "EU Referendum Results." (https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results).

Referandum sonuçları ayrıntılı olarak incelendiğinde, Birlik'te kalma yönünde verilen oyların neredeyse tamamının büyük şehirlerden, ayrılma oyunun ise kırsal kesimlerden verildiğini görmekteyiz. Bu sonuç, halkoylamasında temsilde adaletin sağlanamadığının göstergesidir. Nitekim 2022 tarihli anketlerde ortaya atılan "Pişman Olanlar" ("*Bregret*") kavramı nüfusun yarısının sonradan ayrılmadan pişman olduğunu ortaya koymaktadır.

Birleşik Krallık'taki referandumun ardından, referandum kararının hukuksal mahiyeti, bağlayıcı olup olmadığı konusu tartışılmaya başlanmıştır. Referandum kararının bağlayıcı olmamasına rağmen, karar doğrultusunda siyasi adım atılması gerektiği yönünde yaygın bir kanı mevcuttur.[125]

Her ne kadar referandumdan ayrılma kararı çıkmış olsa da Birleşik Krallık yasaları uyarınca referandumun sonucu hukuken bağlayıcı olmayıp, tavsiye niteliğindedir. Bu durum Birleşik Krallık Anayasası'nın parlamento egemenliği prensibinden ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Parlamento'nun tavsiye niteliğindeki bu sonuca ilişkin hukuki işlem yapıp yapmama konusunda bir takdir yetkisi bulunmaktadır. Ancak David Cameron'un referandum sonucuna uyulacağına dair yapmış olduğu sözlü taahhüdün ardından,[126] Birleşik Krallık'ın AB üyesi olarak kalmaya devam etmesi pek de mümkün olmayacağından, ayrılma süreci başlamıştır. Bu süreç dâhilinde AB'de kalma yönünde politika izleyen David Cameron, referandum sonucuna istinaden ABA 50. Maddeyi uygulamaya koymak yerine, 24 Haziran 2016 tarihinde başbakanlık makamı ve parti liderliğinden istifa etmiş, yerine ise 13 Temmuz 2016 itibarıyla Muhafazakâr Partili Theresa May gelmiştir. Böylece altı yıllık Cameron dönemi ayrılma niyetinin kesinleşmesi ile sonlanmıştır.

3.4.Ayrılmaya Dair Mevzuat

3.4.1. Lizbon antlaşmasından önceki mevzuat

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'nın 240'ıncı maddesi uyarınca antlaşma süresizdir ve bir ayrılma usulü hüküm altına alınmamıştır. Lizbon Antlaşması yürürlüğe girene kadar, Avrupa Birliği'nden ayrılmaya ilişkin AB mevzuatında bir hüküm

[125] Hestermeyer, "How Brexit Will Happen: A Brief Primer on European Union Law and Constitutional Law Questions Raised by Brexit."
[126] David Cameron's EU Speech- Full Text. (http://www.theguardian.com/politics/2013/jan/23/david-cameron-eu-speech-referendum).

bulunmadığından, bu evrede uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ayrılmanın mümkün olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Elbette antlaşmanın süresiz olması veya bir ayrılma hükmünün bulunmaması, ayrılmanın hiçbir koşulda mümkün olmadığı anlamına gelmemektedir.

Bu aşamada Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS) kapsamında bir çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Sözleşme'nin 54'üncü maddesine göre, antlaşmada bir hüküm yok ise, tüm taraf devletlerin rızası ile anlaşmadan çekilmek mümkündür. Bu hükmün uygulanmasına örnek olarak, 1985'te Grönland'ın Avrupa Topluluklarından ayrılması gösterilebilir.

1972'de yapılan referandum ile üyeliği reddetmiş olan Grönland, 1973 yılında Danimarka'nın katılması ile topluluğa dahil olmuştur. Ancak şüpheciliğin etkisi ile adada sahip olunan yaygın görüş, Avrupa Topluluklarının Ada'yı, kendi politik ve kültürel yapısını olumsuz yönde etkileyebilecek bir sistemin içine dâhil ettiğidir.

1983 yılında yapılan referandumda, Birlik'ten ayrılma kararının çıkması üzerine, Topluluk ile Grönland arasında, ülkenin en büyük endişesi olan münhasır ekonomik bölge (deniz yetki alanlarının kullanımı-özellikle balıkçılık) haklarını güvence altına alacak, ancak ilişkileri de tamamen sona erdirmeyecek bir anlaşma imzalanmıştır. Günümüzde Grönland, Avrupa Birliği'nin tanıdığı ve tek pazara doğrudan dahil olmasa da çeşitli ekonomik desteklerin verilebildiği özel bir denizaşırı ülke (*overseas countries and territories*- OCT) statüsündedir. AB Bölgesel ve Sınır Ötesi İş birliği Programları ile Schengen Müktesebatına dahildir.

Görüldüğü gibi Lizbon Antlaşması ile getirilen düzenlemelerden önce, Avrupa Birliği'nden ayrılmak isteyen devlet için de aynı durum söz konusu olacağından, tek taraflı irade beyanı ile ayrılma, kural olarak mümkün olmayacaktır.

3.4.2.Lizbon anlaşması sonrası ayrılma hakkı

Avrupa Birliği'nin daha demokratik bir yapı olarak yoluna devam etmesi amacıyla yürütülen çalışmaların kurucu Antlaşmalara getirdiği en önemli yeniliklerden biri, Birlik'ten çekilmeyi düzenleyen madde olmuştur.

Birlik'ten çekilme hakkı, Lizbon Antlaşması'nın 50'nci maddesi ile AB hukuk sistemine dâhil edilmiş olup, madde metnine göre;

"1. Her üye devlet, kendi anayasal kurallarına uygun olarak Birlik'ten çekilmeye karar verebilir.

2. Çekilme kararı alan üye devlet, niyetini Avrupa Birliği Zirvesi'ne bildirir. Birlik, söz konusu devletle, Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenen yönlendirici ilkeler ışığında, bu devletin Birlik ile gelecekteki ilişkisinin çerçevesini dikkate alarak, çekilmeye ilişkin kuralları belirleyen bir anlaşmayı müzakere eder ve akdeder. Bu anlaşma, Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 218. maddesinin 3. paragrafına uygun olarak müzakere edilir. Anlaşma, Birlik adına, Avrupa Parlamentosunun muvafakatini aldıktan sonra, nitelikli çoğunlukla hareket eden Konsey tarafından akdedilir.

3. Antlaşmanın ilgili üye devlete uygulanması, çekilme anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte gerçekleşir. Bunun gerçekleşmemesi hâlinde, Avrupa Birliği Zirvesi oybirliğiyle ve ilgili üye devletle mutabık kalarak süreyi uzatmadığı takdirde, 2. paragrafta belirtilen bildirimden iki yıl sonra sona erer.

4. 2 ve 3. paragrafların amaçları doğrultusunda, çekilen üye devletin Avrupa Birliği Zirvesindeki veya Konseydeki temsilcisi, Avrupa Birliği Zirvesi veya Konseyde kendisini ilgilendiren görüşmelere ve kararlara katılamaz. Nitelikli çoğunluk, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşmanın 238. maddesinin 3. paragrafının (b) bendine göre belirlenir.

5. Birlik'ten çekilen bir devlet yeniden katılmak isterse, talebi 49. maddede belirtilen usule tabi olur."[127]

Madde metninden anlaşıldığı gibi, Lizbon Antlaşmasının getirdiği bu yenilikle her üye devlet AB'den çekilme hakkına kayıtsız ve şartsız sahip olmuştur. Üye devletlerin tamamının onayının alınması gibi bir şarta bağlı olmayan ayrılma hakkını kullanan ilk üye devlet ise Birleşik Krallık'tır.

Bu aşamada, her ne kadar eski Başbakan Tony Blair tarafından, ikinci bir referandum yapılması gerektiğine dair bir fikir ileri sürülmüş ise de iktidardaki Theresa May, "Brexit Brexittir" diyerek halkoylamasının sonucuna riayet edileceğini ve ayrılma çalışmalarının başladığını ifade etmek suretiyle, bu konudaki tartışmalara son vermiştir.

Bu aşamada diğer bir sorun alanı ise, 50'nci maddenin işletilmesi için gerekli adımın Parlamento mu yoksa Başbakan tarafından mı atılması gerektiği konusunda olmuştur.

[127] "February 2016 Briefing on the Withdrawal of a Member State from the EU." (https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/577971/EPRS_BRI(2016)577971_EN.pdf).

Birleşik Krallık hükümeti ilk aşamada Parlamento'yu sürece dâhil etmeden, Kraliyet Onayı (*Royal Assent*) yetkileri çerçevesinde bildirim yapacaklarını belirtmiştir. Hükümete göre, bildiriminin yapılması, uluslararası anlaşmaların akdedilmesi ve sona erdirilmesi gibi yetkilerin dâhil olduğu istisnai yetkileri kapsayan Kraliyet Onayı yetkileri çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. İngiliz aktivist Gina Miller'ın konuyu mahkemeye intikal ettirmesi üzerine, 3 Kasım 2016 tarihinde Yüksek Mahkeme bu konudaki yetkinin parlamentoda olduğuna karar vermiştir.[128] Hükümetin konuyu temyize götürmesi üzerine, Temyiz Mahkemesi yetkinin parlamentoda olduğunu kesin hükme bağlamıştır.

Bu doğrultuda Parlamento'nun, ayrılma usulünün ana hatlarını da içeren yasa tasarısını onaylaması üzerine, Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May, AB nezdinde ayrılmaya ilişkin resmi bildirimi 29 Mart 2017 tarihinde yapmıştır.[129] Bu bildirim, ABA 50'nci Madde uyarınca yapılmış olup, ihbar niteliği taşımaktadır.

3.4.3.Ayrılma bildirimi

Altı sayfalık bildirimde, öncelikle 2016 tarihli Brexit referandumu neticesinde, halkın iradesinin ayrılma yönünde olduğu ve Parlamento'nun da ayrılma hususunu iç hukukta yasalaştırdığı ve bu bağlamda Avrupa Konseyi'ne ABA 50'nci madde uyarınca bildirimin yapıldığı izah edilmiş ve hükümetin, 1972 tarihli Avrupa Toplulukları Yasası'nı ilga edecek bir tasarıyı parlamentoya sunarak, AB Hukuku'nun ulusal hukuk nezdinde önceliğinin sona erdirileceği ifade edilmiştir. Bildirimin devamında, özellikle ekonomi ve güvenlik alanlarında Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği'nin özel ve derin bir iş birliği sağlaması gerekliliği vurgulanmış, AB ile yapılacak bir Serbest Ticaret Anlaşması'nın tarafların menfaatlerine olacağı izah edilmiştir. Bildiride ana hatlarıyla ele alınan bu hususların detayı, 30 Mart 2017 tarihinde hükümetin parlamentoya sunduğu teknik dokümanda (*white paper*) izah edilmiştir.

Avrupalı kimliğinin kaybedilmemesi, sürecin karşılıklı uyum ve iş birliği nezdinde yürütülmesi ve diplomatik ilişkilerin korunması temennilerini içeren Bildiri'deki en önemli husus İrlanda meselesidir. Ayrılma sonrasında Birleşik Krallık ile aralarında bir kara sınırı olan tek AB üyesi devlet İrlanda Cumhuriyeti olacaktır. Bu bağlamda Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında, pasaport ve vize kontrolü gerektiren bir sert karasal sınır

[128] R (Miller) v Secretary of State for Exiting the European Union,. (https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2016-0196.html).
[129] Hunt, Alex ve Wheeler, Brian, Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU, 30 Mart 2017 (http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887).

oluşturulmaması ve Ortak Ticaret Alanı'nın sürdürülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Birleşik Krallık'ın ayrılmasının İrlanda Cumhuriyeti nezdinde olumsuz sonuçlar doğurmaması, Kuzey İrlanda barış sürecinin korunması ve Belfast Anlaşması ile ilgili ihtilaf yaşanmaması yine İrlanda Protokolü olarak da bilinen maddede sayılan diğer hususlardır.[130]

Ayrılma bildirimi beraberinde, bildirimin geri alınıp alınamayacağı tartışmasını getirmiştir. Genel görüşe göre ayrılma bildiriminin geri alınması mümkün değildir. ABA Madde 3 uyarınca, ayrılma anlaşmasının yapılmasından sonra ayrılan üye devlete iki yıllık bir süre tanınmıştır. Ancak bu sürenin bildirimin yapılmasıyla başlayıp başlamayacağı hususu net değildir. Zira bildirimin yapılmasından sonra sürenin başlaması ayrılan devlet için negatif etkiler doğurabilir. Aynı şekilde sürenin başlamaması da üye devletin müzakereleri sürüncemede bırakmasına yol açabilir. VAHS madde 68, uluslararası bir anlaşmaya ilişkin bildirimin sonuçlarını doğurmaya başlamadan geri alınabilmesini hüküm altına almıştır. O dönem Avrupa Konseyi başkanı Donald Tusk konuyla ilgili yaptığı açıklamada VAHS 68'e atıfta bulunarak, bildirimin etki doğurmadan önce geri alınabileceğini belirtmiştir.[131]

ABA Madde 50/1 uyarınca yapılan bildirimin ardından tarafların bir anlaşma akdederek gelecekteki ilişkilerini belirlemeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda taraflar arasında müzakere süreci başlayacaktır. Burada söz konusu taraflar, AB ile ayrılma niyetini bildirmiş olan üye devlettir. Avrupa Konseyi, müzakerelerin hangi esaslar doğrultusunda yürütüleceğini oybirliği ile belirleyecektir. (ABA 15/4)

3.5.Çekilme Anlaşması Müzakereleri

May hükümeti, AB yönetimi ile bir yıldan fazla süren müzakereler sonucunda, 14 Kasım 2018'de bir ayrılma anlaşması üzerinde mutabakat sağlamıştır. Çekilme Anlaşması'nın parlamentoya sunulması, referandum sonuçlarında da görüldüğü üzere, Birleşik Krallık'ın politik kutuplaşması doğrultusunda şiddetli tartışmalara konu olmuştur. Başbakan, anlaşmayı parlamentoya üç kez sunmuş ve hepsinde reddedilmiştir. Parlamento ve hükümet arasında yaşanan bu büyük gerginlik, Lizbon Anlaşması'nda ayrılma için öngörülen 2 yıllık sürenin aşılmasına neden olmuştur.

[130] "United Kingdom Notification under Article 50 TEU." (https://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-20001-2017-INIT/en/pdf).
[131] "Statement by President Donald Tusk on Brexit." (https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/03/20/statement-by-president-donald-tusk-on-brexit/).

Çekilme Anlaşması'nı tadil etmek isteyen parlamento üyelerinin taleplerine şiddetle karşı çıkan ve sert yönetim tarzı ile Thatcher'a benzetilen Theresa May (yeni Demir Leydi), Avrupa Komisyon'undan iki kez süre uzatma talebinde bulunmuş ve ABA uyarınca öngörülen sürenin sona ermesi ile anlaşmasız Birlik dışına çıkma ihtimalini ortadan kaldırmıştır.

Çekilme Anlaşması dahilindeki en önemli tartışmalardan biri de Kuzey İrlanda konusudur. Çekilme Anlaşması içinde yer alan Kuzey İrlanda Protokolü'nü verimli bir biçimde incelemek için öncelikle İrlanda ve Birleşik Krallık arasındaki tarihsel ilişkiyi anlamak gereklidir.

3.5.1.İrlanda sorununun tarihsel kökeni

Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan İrlanda, beşinci yüzyılda Hristiyanlığı kabul etmiş ve Norman İstilası ile Britanya Krallığı'nın bir parçası haline gelmiştir. 16. yüzyıldaki dini reform süreci sonunda, Britanya Kralı 8. Henry'nin Protestanlık mezhebine geçiş yapması ile İngiltere, İskoçya ve Galler de bu mezhebi kabul etmişlerdir. Ancak İrlandalılar (Keltler), Katolik Kilisesi'ne bağlı kalmaya devam etmişlerdir. Bu nedenle başlayan mezhep savaşları kapsamında 17 ve 18. yüzyıllarda büyük ayaklanmalar gerçekleşmişse de Monarşi bu ayaklanmaları bastırmış, 1 Ocak 1901 tarihinde İrlanda'nın da katılmasıyla "Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı" kurulmuştur. İngiltere bu kapsamda İrlanda yerel yönetimini tanıyarak yetki devri (*devolution*) yaptığını öne sürse de gerçekte İrlanda yerel yönetimimin tasarruf alanı oldukça kısıtlı kalmıştır.

İrlanda Cumhuriyeti'nin yerel yönetim taleplerinin kabul edilmemesi ve dönemin bağımsızlık hareketi neticesinde, İrlanda Bağımsızlık Savaşı (*Irish War of Independence*) da denilen üç yıllık gayri nizami harp dönemi başlamıştır. 6 Aralık 1921 tarihinde imzalanan İngiltere-İrlanda Antlaşması (*Anglo-Irish Treaty*) ile İrlanda, Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye bölünmüş; Kuzey İrlanda Birleşik Krallık'a bağlı kalırken Güney İrlanda bağımsızlığı seçmiş ve Bağımsız İrlanda Cumhuriyeti ismini alarak Birleşik Krallık'tan ayrılmıştır. Bu ayrılık Katolik ve Birleşmiş bir İrlanda isteyen milliyetçiler ile Protestan İngilizler arasındaki gerilimi artırarak yaklaşık 70 yıl sürecek çatışmalar, terör eylemleri ve ayaklanmalara sebebiyet vermiştir. 1994 tarihinde İrlanda Cumhuriyet Ordusu *(Irish Repucblican Army- IRA*), ateşkes ilan etmiş ve başlayan barış görüşmeleri ile on yıllardır sürmekte olan gayri nizami harp sonlanmıştır. 10 Nisan 1998'de Belfast şehrinde

bir Kutsal Cuma[132] gününde, Hayırlı Cuma Antlaşması (*Good Friday Aggreement*) olarak da bilinen Belfast Antlaşması akdedilmiştir.

3.5.2.Belfast anlaşması (hayırlı cuma anlaşması)

Belfast Anlaşması, "*Troubles"* (Sıkıntılar) olarak adlandırılan, 1968 ve 1998 yılları arasındaki çatışmanın en yoğun olduğu dönemin (bu süreçte 3.500 kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir) sonunu ve barış sürecinin başlangıcını işaret eder. Anlaşma'nın en önemli yönü ise Kuzey İrlanda yerel yönetimine yapılan ilk yetki devridir.

1997 tarihinde yapılan referandumlarla Birleşik Krallık Parlamentosu, egemenlik yetkisini Büyük Britanya'nın ulusal unsurları olan Galler Millet Meclisi'ne ve İskoç Parlamentosu'na devretmiştir. Bu şekilde Birleşik Krallık'ın halen devam etmekte olan yetki devri süreci başlamıştır. 1998 tarihinde yapılan Belfast Anlaşması ile Parlamento Kuzey İrlanda yerel yasama gücüne yetki devri yapmış da olsa, devam eden terör olayları neticesinde Birleşik Krallık 2002 tarihinde Kuzey İrlanda'yı doğrudan yönetmeye başlamış ve yetki devrinin tam olarak yeniden sağlanması 2010 yılını bulmuştur. Günümüzde Galler, İskoçya ve İrlanda'da yetki büyük ölçüde yerel yönetimlerdedir ve Birleşik Krallık Parlamentosu, yeni yasalar düzenleyerek bu yetki devrinin kapsamını artırmaktadır.

Anlaşma, çatışmaya neden olan tarihsel ilişkinin üç temel yönünü temsil edecek şekilde hazırlanmıştır. Bu temel konular sırasıyla, Kuzey İrlanda yönetimine egemenliğin devredilmesi ve özerk statüsünün korunması, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve İrlanda-İngiliz ilişkilerinin diplomatik ve demokratik bir biçimde yürütülmesidir. Bu bağlamda anlaşma, çatışma sürecine net bir çözüm getirmeyi değil, sonraki sürecin çerçevesini hukuki olarak çizmeyi amaçlar.

İkinci konu kapsamında, Kuzey ve Güney İrlanda arasında sert bir sınır çekilmemesi şartı ve üçüncü konu kapsamında da Birleşik Krallık Anayasal değişikliklerinin Kuzey İrlanda üzerinde etki doğurması için referandum şartı konulmuştur. Belfast Anlaşması'nın imzalanmasından sonra yapılan referandumlarda, anlaşmanın yetki devri niteliği İrlanda halkında büyük bir tatmin sağlamış ve Kuzey İrlanda %71, İrlanda Cumhuriyeti ise %94 evet oyu ile Hayırlı Cuma Anlaşması'nı onaylamışlardır.

AB üyesi İrlanda Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık'a dahil olan Kuzey İrlanda arasındaki karasal sınır, Hayırlı Cuma Anlaşması ile zayıflamış, AB Ortak Pazar

[132] Kutsal Cuma, dünya genelindeki Hristiyanların İsa'nın çarmıha gerilişini andıkları, paskalya haftası öncesindeki son Cuma gününe verilen isimdir. Birleşik Krallık'ın tamamında resmi tatildir.

uygulamaları kapsamında da ortadan kalkmıştır. Bu bağlamda Birleşik Krallık'ın AB ve Ortak Pazar sisteminden ayrılması durumunda iki İrlanda arasındaki sınırın nasıl olacağı tartışma konusu olmuştur. Referandum sonucunu takiben İrlanda Hükümeti bu sorunu Avrupa Komisyonu'na bildirmiş ve Komisyon, BK hükümetinden çözüm istemiştir.

3.5.3.İrlanda Tedbiri (*Irish Backstop)*

May Hükümeti'nin bu ihtilafa önerdiği çözüm "İrlanda Tedbiri Protokolü" (*Irish Backstop Protocol*) olarak bilinen bir tasarıdır. Çekilme Anlaşması'nın metnine eklenmesi ön görülen tasarı, temel olarak iki İrlanda arasında bir sert sınır oluşumunu engellemek amacındadır. Söz konusu tasarı uyarınca iki yıllık geçiş sürecinden sonra daha etkili bir çözüm bulunamaması halinde, iki İrlanda arasında fiziki sınır oluşturulmaması için Kuzey İrlanda, Avrupa Birliği gümrük düzenlemelerine uymaya devam edecektir. Londra'nın tek yanlı olarak çekilemeyeceği bu uluslararası düzenleme ile May Hükümeti bir anlamda, "Tam anlaşma sağlanana kadar anlaşma yok" demiştir. Nitekim May Hükümeti'nin Çekilme Anlaşması'nın parlamento tarafından defalarca reddedilmesinin temel sebeplerinden biri de İrlanda Desteği Protokolü ve öngördüğü belirsizliktir.

Parlamento ve hükümet arasındaki gerilimi sona erdirmek amacıyla, 7 Mayıs 2019'da Avrupa Parlamentosu seçimleri yapılacağını ilan eden May, bu seçimi kazandığı takdirde toplayacağı siyasi güç ile Birleşik Krallık'ı ayrılma sürecinden güçlü bir irade ile geçirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda selefi Cameron gibi, Avrupa politikası üzerine kumar niteliğinde bir seçime giden May, seçim sonuçlarında Muhafazakâr Parti'nin aldığı oy daha da düşünce, 7 Haziran 2019 tarihinde hem başbakanlık makamından hem de Muhafazakâr Parti liderliğinden istifa etmiştir.

Theresa May'in istifa ettiği Haziran 2019 tarihinde, Muhafazakâr Parti liderlik seçimlerini kazanan Boris Johnson yeni başbakan olmuştur. 24 Temmuz 2019'da yaptığı ilk konuşmasında "Bu ülke 2016 tartışmalarının esiri oldu…Brüksel'in yeniden müzakerelere kapalı olması…" gibi ifadelerle "BK, anlaşmalı veya anlaşmasız Brexit'i gerçekleştirecektir" demiştir.[133]

3.5.4.Çekilme anlaşmasının tadili ve Kuzey İrlanda Protokolü

Boris Johnson ilk olarak, selefi Theresa May'in parlamentoya kabul ettiremediği İrlanda Tedbiri'ni kaldırmak istemiş de olsa, bu isteği AB yönetimi tarafından, "işlevsel bir

[133] "Boris Johnson's First Speech as Prime Minister: 24 July 2019."
(https://www.gov.uk/government/speeches/boris-johnsons-first-speech-as-prime-minister-24-july-2019).

çözüm üretilene kadar" reddedilmiştir. Nitekim dönemin Komisyon Başkanı Tusk, konuyla ilgili bir tweet atarak "Tedbir, bir alternatif bulunana kadar İrlanda adasında sert bir sınırdan kaçınmaya yönelik bir sigortadır. Tedbire karşı olup da gerçekçi bir alternatif sunmayanlar, sınırın tekrar oluşturulmasını desteklemektedirler." demiştir. Bunun üzerine Johnson hükümeti Tedbir'e alternatif olarak Kuzey İrlanda Protokolü'nü (*Northern Ireland Protocol*) sunmuş ve AB komisyonu ile yapılan müzakereler sonucunda mutabakat sağlanmıştır.

İlgili protokol, İrlanda Adası'nın ekonomik menfaatlerini ve Hayırlı Cuma Anlaşması ile tesis edilen barış sürecini koruma ve İrlanda Adası'nda bir sert sınır oluşmasının önüne geçme amacındadır. Bu kapsamda Kuzey İrlanda, Birleşik Krallık ile beraber AB Ortak Pazarı'ndan ayrılacak, ancak çeşitli konularda AB Gümrük mevzuatına tabi olmaya devam edecektir. Protokol uyarınca Kuzey İrlanda ticari mallar, tarım, üretim ve pazarlama, katma değer ve tüketim vergileri, devlet desteği konularında AB gümrük mevzuatını uygulamaya devam edecektir. Ancak Kuzey İrlanda'dan Birleşik Krallık'a giren mallar için kontrol noktaları sağlanacak ve BK gümrük protokollerine uygun denetim yapılacaktır. Bunun yanı sıra Kuzey İrlanda limanlarında da yeni gümrük protokolleri uygulanacaktır. Bu sayede Kuzey İrlanda, BK ile AB Ortak Pazarından ayrılacak, ancak Birleşik Krallık Gümrük Birliği'nde kalmaya devam edecek ve üçüncü ülkelerle BK arasında yapılacak serbest ticaret anlaşmalarından faydalanabilecektir. Nitekim bu haliyle Kuzey İrlanda Protokolü, tedbir protokolünün yerine geçmiş ve gerek AB yönetimi gerekse ulusal kamuoyu nezdinde pek tatmin sağlamasa da mutabakat sağlamıştır. Protokol aynı zamanda, Birleşik Krallık makamlarının protokol kapsamına giren konularda AB mevzuatını uygulayabilmesi için yasal zemin sağlamıştır.

Bu protokol, Aralık 2020 tarihinden sonra en az dört sene sürecek bir uyum süreci (*grace period*) öngörmektedir. Sürecin bitimine iki ay kala Kuzey İrlanda Meclisi AB mevzuatının geçerliliğini oylayacaktır. Ayrılma süreci dahilinde AB gümrük mevzuatı yerine ulusal gümrük protokolleri uygulanacak ancak ticaretin korunması öncelikli olacaktır.

Çekilme Anlaşması'nın yeniden müzakere edilmesinin hemen ardından Komisyon'dan Anlaşma'nın uygulanması için ek süre talep eden Johnson, siyasi gücünü artırmak için erken seçim kararı almış ve 12 Aralık 2019 seçimlerinde partisinin koltuk sayısını artırmıştır. Sonuç olarak, tadil edilmiş haliyle Çekilme Anlaşması, bildirimin verilmesinden tam üç yıl sonra Birleşik Krallık Parlamentosu'nda kabul edilmiştir. 23

Ocak'ta Kraliyet onayını alan anlaşma, 30 Ocak'ta Avrupa Parlamentosu tarafından da bir kararla kabul edilmiştir.[134]

Bu şekilde Ayrılma Anlaşması'nın ulusal mevzuatta uygulanma usulü, 22 Ocak 2020 tarihinde parlamentoda onaylanan Avrupa Birliği Yasası (*European Union Act 2020*) kapsamında belirlenmiş ve AB Hukuku'nun geçiş süreci kapsamı dışında kalan uygulamalarındaki öncelik sona ermiştir. Ulusal hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi bakımından anayasal nitelik taşıyan bu yasa, 31 Ocak tarihinde Çekilme Anlaşması ile beraber yürürlüğe girmiştir.

31 Ocak 2020 tarihi itibariyle de Birleşik Krallık, ayrılma sürecini tamamladığını açıklamış ve resmen Avrupa Birliği'nden ayrılmıştır.[135] Anlaşma, İngiltere'nin yapmış olduğu 1972 tarihli katılım anlaşmasını da yürürlükten kaldırmıştır. Ancak geçiş sürecinde AB mevzuatının büyük bölümü, ulusal düzeyde uygulanmaya devam edecektir.

3.6. Geçiş Süreci

Lizbon Anlaşması, Birlik'ten çekilmeyi hükme bağlamış da olsa, ayrılmanın usulüne ilişkin bir ayrıntı içermemiştir. Ancak BK parlamentosu ve AB Konseyi nezdinde kabul edilen Çekilme Anlaşması, anlaşmanın kesinleştiği tarihten itibaren belirli bir süre, özel bir statü öngörmektedir. Bu bağlamda, geçiş süreci dahilinde BK, Avrupa Birliği'nden resmi olarak ayrılmış da olsa, Ortak Pazar ve Gümrük Birliği'ne dahil olmaya devam edecek, Birlik hukukunun iç hukuk üzerindeki önceliği geçerli olmaya devam edecektir.[136]

Theresa May'in başlangıçtaki Çekilme Anlaşması metninde, geçiş sürecinin sona erme tarihi 31 Aralık 2020 olarak belirlenmiş, sunulduğu tarih itibariyle 21 aylık bir zaman dilimi öngörülmüştür. Ancak anlaşmanın kabulü ve tadili zaman almış ve ayrılmanın kesinleşmesi ancak öngörülen tarihe 11 ay kala gerçekleşmiştir. Anlaşma, BK-AB Ortak Komitesine yapılacak başvuru dahilinde geçiş sürecinin iki yıla kadar uzatılabilmesi için gerekli düzenlemeleri içerse de taraflar buna yönelik bir başvuruda bulunmamışlardır.

---

[134] "Brexit: Council Adopts Decision to Conclude the Withdrawal Agreement." (https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/01/30/brexit-council-adopts-decision-to-conclude-the-withdrawal-agreement/).

[135] "Brexit: New Era for UK as It Completes Separation from European Union." (https://www.bbc.com/news/uk-politics-55502781).

[136] Bu sürecin tanınmasının temel amacı, geçiş periyodunda yaşanacak sıkıntıları en aza indirmek ve yapılacak yeni anlaşmalar için süre tanımaktır. Ancak BK, Birlik üyesi olmadığından, Avrupa Komisyon'u ve Avrupa Parlamentosu'nda temsil edilmeyecek, Konsey toplantılarına bakan göndermeyecektir.

1 Şubat 2020 itibariyle 11 ay süren bir geçiş süreci başlamış ve Birleşik Krallık Avrupa Birliği ile müzakerelere oturmuştur. İlk müzakere 2 Mart 2020'de Brüksel'de yapılmış, ancak bu tarihlerde başlayan Covid-19 küresel salgını sebebiyle sekiz ay boyunca telekonferans yöntemiyle sürdürülmüştür. Müzakereler, ticari mallar, hizmetler ve yatırımlar başta olmak üzere, ulaşım, enerji, balıkçılık, göçmenler, sosyal haklar ve hukuki mübadeleler gibi çok geniş bir alanda, gelecek ilişkileri ve politikaları belirlemeye yöneliktir. Yine süreç dahilinde karşılaşılan sorun alanları da müzakere gündemine alınmıştır. Örneğin, Birleşik Krallık'ın Kuzey İrlanda Protokolü kapsamında uyguladığı gümrük vergilerini artırdığı ve kapsamını genişlettiği iddiaları da müzakerelerde gündeme gelmiş, BK'nın Kuzey İrlanda Protokolü ve Hayırlı Cuma Anlaşması'nın korunmasına gerekli ihtimamı göstermemesi, Birlik temsilcileri tarafından eleştirilmiştir.

Geçiş süreci müzakereleri sonucunda Birleşik Krallık, Avrupa Birliği ve AAET arasında, AB-Birleşik Krallık Ticaret ve İş birliği Anlaşması[137] imzalanmıştır. Birleşik Krallık geçiş sürecinde, ulusal gümrük mevzuatı kapsamında AB üyesi olmayan çok sayıda ülke ile serbest ticaret anlaşmaları yapmıştır. Nitekim AB-BK Ticaret ve İş birliği Anlaşması 30 Aralık 2020'de imza edildiğinde, Birleşik Krallık halihazırda Türkiye, Ukrayna, Kanada, Mısır gibi birçok AB üyesi olmayan ülkeler ile serbest ticaret anlaşmalarını tamamlamış durumdaydı.

3.7.Ayrılma Sonrası (*Post Brexit*)

Özetlemek gerekirse; 2016 yılında yapılan Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliği referandumunda kamuoyunun tercihi ayrılmak yönünde olmuş, 2017'de Başbakan Theresa May, dönemin Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk'a, ABA 50. maddeye dayanarak ayrılma bildiriminde bulunmuş ve Brexit süreci başlamıştır.

Bildirim kapsamında 29 Mart 2019 tarihinde ayrılması öngörülen Birleşik Krallık Parlamentosu sürenin bitimine iki hafta kala uzatma talep edilmesinde mutabık olmuş, 20 Mart tarihinde yapılan uzatma talebi ertesi gün toplanan Konsey'de kabul edilmiştir. Nitekim bu uzatma, ayrılma sürecinde talep edilen üç uzatmadan ilki olmuştur, bu bağlamda son tarih 31 Ocak 2020'dir.

12 Aralık 2019 tarihinde genel seçimleri kazanan Boris Johnson başka bir uzatma istememiş ve "Brexiti halledeceğiz" söylemleri ile bu sürecin sonunu görmek istediğini

[137] "The EU-UK Trade and Cooperation Agreement." (https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en).

belirtmiştir. 23 Ocak 2020 tarihinde, Parlamentoya sunulan 2020 AB Çekilme Yasası, Birleşik Krallık yasama prosedüründeki son aşama olan Kraliyet Onayını alması ile birlikte kesinleşmiş, böylece uluslararası niteliğe sahip olan ayrılma anlaşmasının iç hukuktaki yasal zemini sağlanmıştır.

Planlandığı gibi 31 Ocak 2020 tarihinde Birleşik Krallık, Avrupa Birliği'nden ayrılmış ve bir geçiş süreci başlamıştır. 31 Aralık 2020 itibari ile de bu geçiş süreci sonlanmış, Birleşik Krallık Avrupa Birliği, Ortak Pazar ve Gümrük Birliği'nden ayrılmıştır.

Çekilme Anlaşması başta ekonomi olmak üzere, göç, çalışma, dolaşım ve Kuzey İrlanda konularını düzenlemiş, yapılan tadiller ve müzakerelerle geçiş süreci bittikten sonra uygulanacak mevzuatın oluşturulmasını hedef almıştır. Bu kapsamda geçiş sürecinin bitmesi hususunu ekonomi, dolaşım, çalışma ve Kuzey İrlanda hususlarında uygulanacak kurallar dahilinde incelemek gerekmektedir.

3.7.1.Ekonomik düzenlemeler

1 Ocak 2021 tarihinden itibaren Birleşik Krallık, Avrupa Birliği Ortak Pazar ve Gümrük Birliği'nden AB-BK Ticaret ve İş Birliği Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile fiilen ayrılmıştır.

Bu bağlamda Birleşik Krallık, AB üyeleri ile ticaretinde Ulusal Ticaret ve İş Birliği Anlaşması hükümlerini uygulamaktadır. AB üyesi olmayan devletler ile de tek tek serbest ticaret anlaşması yapması gereken Birleşik Krallık'ın, 2021 yılındaki ihracat rakamlarının düştüğü görülmektedir.[138]

Birleşik Krallık, AB Ortak Pazarı'nı en güçlü şekilde destekleyen, katılım gösteren ve Ortak Pazar'dan en etkin şekilde faydalanan üyelerden biri olmasına rağmen,[139] Ortak Pazar'ın dört temel serbestisinden biri olan kişilerin serbest dolaşımı konusunu, özel statüsüne bağlı olarak, kendi ulusal yetki alanında düzenlemekteydi. AB üyesi olmayan devletlerle de AB hukuku çerçevesinde ticari ilişki sağlayan Birleşik Krallık'ın, ayrılma sonrasındaki dönemde yeniden birçok Serbest Ticaret ve Dolaşım Anlaşması yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Nitekim Türkiye ile Birleşik Krallık arasında da 29.12.2020

[138] Davies, "Brexit, Two years on-so Far, so Bad." (https://www.investmentmonitor.ai/features/two-years-brexit-uk-eu/).
[139] "Review of the Balance of Competences between the United Kingdom and the European Union." (https://www.gov.uk/guidance/review-of-the-balance-of-competences).

tarihinde Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış olup, Nisan 2021'de yürürlüğe girmiştir.[140]

3.7.1.1 AB-BK Serbest Ticaret ve İş Birliği Anlaşması

Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği arasında 30 Ocak 2020 tarihinde imzalanan ve 1 Mayıs 2021 tarihinde resmen yürürlüğe giren 1246 sayfalık, kapsamlı, Serbest Ticaret ve İş Birliği Anlaşması mevzuatı, yalnızca mal ve hizmet ticaretini değil, aynı zamanda yatırım, rekabet, devlet yardımı, vergi şeffaflığı, hava ve karayolu taşımacılığı, enerji ve sürdürülebilirlik, balıkçılık, veri koruma ve sosyal güvenlik koordinasyonu gibi çok çeşitli alanları da kapsamaktadır.

Başbakan Boris Johnson, ticaret anlaşması için "Şirketlerimizin ve ihracatçılarımızın Avrupalı dostlarımızla daha da fazla ticaret yapmasını sağlayacak"[141] söyleminde bulunmuş da olsa, Londra merkezli Avrupa Reform Merkezi'nin (*Centre for European Reform*) 2022 tarihli raporunda,[142] Brexit sonrası enflasyonun yükseldiği, BK-AB arası ticaretin çok düştüğü, hatta ufak firmaların kanal dahilinde ticareti bıraktığı ifade edilmiştir. Raporda, Ukrayna Savaşı ve Covid-19 küresel salgınının ekonomik etkilerinin Brexit dahilinde katlandığı ve ayrılmanın Birleşik Krallık'ın ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisinin, daha anlaşma imzalanmadan evvel başladığı kaydedilmiştir.

Johnson Hükümeti tarafından yapılan basın açıklamasında, ticaret anlaşması ile ayrılmanın gümrük formalitelerini arttıracağı gerçeği reddedilmiş ve "Ticaretin önünde tarife dışı engeller olmayacak"[143] denilmiştir. Ancak, Birleşik Krallık'ın Ortak Pazar'dan ve Gümrük Birliği'nden ayrılması, AB ile yapılan ticarette uyulması gereken gümrük düzenlemelerini ve kontrollerini artırmış, bu durum BK ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Nitekim Johnson'un açıklamasından bir hafta sonra, Birleşik Krallık Hükümetinin internet sayfasında, AB ile yapılacak ihracat-ithalat ve gümrük protokollerini açıklayan 260 sayfalık kapsamlı doküman,[144] Johnson'un ifade ettiği görüşle tamamen çelişmektedir.

---

[140] Foreign, Commonwealth & Development Office, "Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Republic of Turkey." (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/963851/CS_Turkey_1.2021_UK_Turkey_Free_Trade_Agreement.pdf).

[141] "Prime Minister's Statement on EU Negotiations: 24 December 2020." (https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-statement-on-eu-negotiations-24-december-2020).

[142] Springford, "The Cost of Brexit to June 2022." (https://www.cer.eu/insights/cost-brexit-june-2022).

[143] "Post-Brexit Trade: UK Having Its Cake and Eating It, Says Boris Johnson." (https://www.bbc.com/news/uk-politics-55486081).

[144] "The Border with the European Union Importing and Exporting Goods." (https://www.gov.uk/government/publications/the-border-operating-model).

Elbette Johnson'un ticaret anlaşması ile elde edilenler hususunda kamuoyunu yanıltan beyanları, 2019 seçimlerinde sağlamış olduğu siyasi desteğe büyük ölçüde zarar vermiştir.

3.7.2. Kuzey İrlanda düzenlemeleri

Johnson Hükümeti'nin Kuzey İrlanda Protokolü ile İrlanda adasında bir sert sınır oluşturulmasının önüne geçmek amacıyla, Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda arasında ve Kuzey İrlanda'nın limanlarında gümrük kontrolleri yapılmasını ve Birlik'ten ayrılma tarihi ile protokolün devreye gireceği tarih arasındaki yaklaşık bir yıllık dönemde uygulanacak bir uyum sürecinin hükme bağlandığını, Kuzey İrlanda Protokolü bölümünde izah etmiştik.

Ayrılmanın ardından Johnson Hükümeti 9 Eylül 2020 tarihinde, "2020 Birleşik Krallık İç Pazar Yasa Tasarısı"nı (*2020 UK Internal Market Bill*) Parlamentoya sunmuştur. Tasarı uyarınca Birleşik Krallık Parlamentosunun egemenlik yetkilerinin kapsamı genişletilecek ve İrlanda adasındaki sınır ve devlet desteği gibi birçok konuda Birleşik Krallık tek başına yasama faaliyeti yapabilecektir. Tek taraflı tasarruf yapılmasını öngören Tasarı, çekilme anlaşmasında mutabık olunan AB-BK ortak karar mekanizmasını işlevsiz hale getirecektir. Bu bağlamda yasa tasarısı AB nezdinde büyük bir tepkiyle karşılanmış ve Tasarı'nın uluslararası mevzuata doğrudan aykırılık teşkil ettiği belirtilmiştir.[145] Nitekim Lordlar Kamarasında Birleşik Krallık'ın yapmış olduğu yetki devrinin geri alınması gerekçe gösterilerek reddedilen tasarı, tadil edilerek Kuzey İrlanda Protokolü üzerinde muhalefet yaratabilecek tüm maddeler kaldırılmıştır. Ancak hükümetin bu yaklaşımı, bu defa da AB ile olan ilişkilerin zedelenmesine yol açmıştır.

21 Haziran 2021'de Birleşik Krallık Parlamentosu, esnekliklerin artırılması ve protokolde değişiklikler yapılması talebini içeren teknik bir belge yayımlamıştır.[146] Uluslararası Adalet Divanı'nın Protokol üzerindeki yargı yetkisinin ve devlet yardımına ilişkin düzenlemelerin kaldırılması talebi Birlik tarafından reddedilmiş ancak müzakerelerin devamlılığının esas olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda 27 Temmuz 2021

[145]"Nicola Sturgeon: Boris Johnson Is 'trashing' the UK's Reputation." (https://www.thenational.scot/news/18711683.nicola-sturgeon-boris-johnson-trashing-uks-international-reputation/).
[146]"Northern Ireland Protocol: The Way Forward." (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1008451/CCS207_CCS0721914902-005_Northern_Ireland_Protocol_Web_Accessible__1_.pdf).

tarihinde AB Komisyonu müzakerelerin yapıcı bir atmosferde sürdürülmesi amacıyla, Kuzey İrlanda Protokolü'nü ihlali soruşturmalarının durdurulacağını açıklamıştır.[147]

Kuzey İrlanda sorununda bir diğer önemli gelişme ise Birleşik Krallık'ın uyum sürecini (*grace period*) tek taraflı uzatmaya yönelik 3 Mart 2021 tarihinde verdiği karardır. Çekilme Anlaşması uyarınca ortak karar alınması gereken bir hususta BK yönetiminin tek başına karar alması üzerine, AB Komisyonu Birleşik Krallık'a Kuzey İrlanda Protokolü kapsamındaki yükümlülüklerinin ihlaline yönelik bir ihtar göndermiştir.[148] Nitekim yapılan müzakereler haziran ayına girildiğinde meyvesini vermiş ve Birleşik Krallık'ın talebi doğrultusunda[149] uyum süresi belirli ticari mallar için 3 ay daha uzatılmış ve Protokol'ün uygulanması için esneklik sağlanacağı açıklanmıştır.[150]

3.7.2.1. Kuzey İrlanda Protokol Yasa Tasarısı (*Northern Ireland Protocol Bill*)

Uyum sürecinin verimli olmaması, BK'nın ekonomik protokollerde esneklik taleplerinin kabul edilmemesi ve Muhafazakâr Parti özelinde dozu iyice artan egemenlik tartışmaları sonunda Dışişleri Bakanı Liz Truss, "Avrupa'nın gerekli esnekliği göstermemesi halinde sorumluluk sahibi bir hükümet olarak harekete geçmek gereklidir" açıklaması ile yasal bir düzenleme tasarlandığını ilan etmiştir. Nitekim 13 Haziran 2022 tarihinde "Kuzey İrlanda Protokol Yasa Tasarısı" Parlamentoya sunulmuştur.

2018 tarihinde ulusal düzeyde yürürlüğe giren AB (Çekilme) Yasası (*EU Act 2018*) 7/A maddesi uyarınca, Çekilme Anlaşması BK ulusal hukuku üzerinde doğrudan etkili ve öncelikli uygulanmaktadır. Aynı ulusal yasanın 8/C maddesi ise bakanlara, Kuzey İrlanda Protokolü'nün uygulanması kapsamında inisiyatif tanımaktadır.

Kuzey İrlanda Protokol Yasa Tasarısı (bundan sonra Protokol Yasa Tasarısı olarak bahsedilecektir), Çekilme Anlaşması'nın ve Protokol'ün çeşitli maddeleri üzerinde uygulamayı durduracak istisna yetkisinin bakanlara verilmesini öngören bir tasarıdır. Yine aynı tasarı bakanlara istisna edilen uygulamaların yerine yeni hükümler tesis edebilmesi

[147] Murray, "EU Halts Legal Action against UK over Northern Ireland Protocol Breach." (https://www.euronews.com/2021/07/27/eu-halts-legal-action-against-uk-over-northern-ireland-protocol-breaches).
[148] "Withdrawal Agreement: Commission Sends Letter of Formal Notice to the United Kingdom for Breach of Its Obligations under the Protocol on Ireland and Northern Ireland." (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_1132).
[149] Campbell, "Brexit: UK Asks EU to Extend Grace Period for Chilled Meat Exports." (https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-57518980).
[150] "Press Release on The EU-UK Relations: Solutions Found to Help Implementation of the Protocol on Ireland and Northern Ireland." (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_3324).

yetkisini de vermektedir. Özetlemek gerekirse Tasarı tek taraflı olarak, Protokolü ve Çekilme Anlaşması'nın bazı hükümlerini devre dışı bırakacak, 2018 tarihli Kanun kapsamında hükme bağlanan maddeleri de yürürlükten kaldıracaktır. Ulusal bir kanun ile uluslararası niteliğe sahip Çekilme Anlaşması'nın üzerinde yetkiler tanınması hukuka uygunluk tartışmalarına sebebiyet vermiştir.

Tasarı'nın sunulmasından iki gün sonra Avrupa Komisyon'u tasarının yasalaşması halinde, Birleşik Krallık'ın uluslararası hukuku ihlal edeceği gerekçesiyle durdurduğu soruşturmalara devam kararı almıştır.[151] Ayrıca Birleşik Krallık'ın Birlik'e Kuzey İrlanda ekonomi raporlarını vermediği ve Kuzey İrlanda'ya giren ticari mallara AB sağlık mevzuatını uygulamadığı gerekçesiyle iki soruşturma daha açmıştır.

Temmuz 2022 tarihinde Avam Kamarasında onaylanan Tasarı Lordlar Kamarasına gelmiştir. Bu yasama sürecini takiben AB Komisyon'u alkollü içkilere uygulanan gümrük vergisi ve KDV uygulamaları gibi konular kapsamında Birleşik Krallık aleyhine dört soruşturma daha açmıştır.[152] Bu kapsamda yürütülen soruşturma sayısı yedi olmuştur. Büyük tartışmalara yol açan Tasarı, günümüzde hâlâ Lordlar Kamarasından onay alamamış, Tasarı kapsamında yapılacak görüşmeler askıya alınmıştır.[153]

Bu gelişmelerin ışığında Kuzey İrlanda meselesinin bir çıkmaza sürüklendiğini söylemek mümkündür. Gerek Birleşik Krallık'ın uluslararası hükümlere olan özeninin azalması gerekse AB'nin müzakereler kapsamında takındığı yapıcı yaklaşımından uzaklaşarak hukuki bir mücadele başlatması neticesinde, yeni bir çözüm üretme gerekliliği hasıl olmuştur. Nitekim bu çözüm 27 Şubat 2023 tarihinde açıklanan Windsor Çerçevesi ile sağlanmıştır.

3.7.2.2.Windsor Çerçevesi (*Windsor Framework*)

Parti içi skandallar ve akabinde yaşanan parlamento krizi neticesinde istifa eden Boris Johnson'un yerine Dış İşleri Bakanı Liz Truss gelmiştir ve Birleşik Krallık tarihindeki en kısa görev yapan Başbakan olarak 40 gün hükümet liderliği yapmıştır. Kısa iktidarında bütçe revizyonları üzerine yoğunlaşmış olan Truss'un döneminde yaşanan en

[151] "Commission Launches Infringement Proceedings against the UK for Breaking International Law and Provides Further Details on Possible Solutions to Facilitate the Movement of Goods between Great Britain and Northern Ireland." (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_4663).
[152] "Protocol on Ireland/Northern Ireland: Commission Launches Four New Infringement Procedures against the UK." (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_4663).
[153] "Northern Ireland Protocol Bill." (https://bills.parliament.uk/bills/3182).

önemli olay ise Kraliçe 2. Elizabeth'in ölümü ve dünya liderlerinin katıldığı cenaze töreni olmuştur.

Rishi Sunak'ın Kasım 2022'de Başbakan seçilmesiyle Protokol müzakereleri yoğunlaşmış ve ortaya yeni bir tasarının ana hatları çıkmaya başlamıştır. 27 Şubat 2023 tarihinde Rishi Sunak ve AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, İngiltere'nin Windsor şehrinde yapılan basın toplantısı ile Protokol'ün çalışma şeklini değiştirecek ve Belfast Anlaşması'nı koruyacak yeni bir sistem üzerinde mutabakat sağlandığını açıklamışlardır. Gümrük uygulamalarını basitleştirme, Kuzey İrlanda ve BK ticari ilişkilerini destekleme, İrlanda adasında sınır oluşmaması gibi vaatler içeren basın toplantısı olumlu bir havada geçmiştir.

Windsor Çerçeve'si, Birleşik Krallık'tan Kuzey İrlanda'ya girecek ticari mallar için kırmızı ve yeşil renk kodlu şeritler öngörmektedir. Kuzey İrlanda üzerinden Birlik alanına geçmeyecek mallar, gümrük kontrollerinin önemli ölçüde az olacağı yeşil hatta dahil olacaktır. İstikameti ortak Pazar olan mallar ise tüm gümrük mevzuatının uygulanacağı kırmızı hattı kullanacaklardır. Yeşil hatta tabi olan gıda ve tarım ürünleri ise BK halk sağlığı standartları gözetilerek kontrol edilecektir. Protokol kapsamında AB sağlık mevzuatı regülasyonlarına uymadığı için Kuzey İrlanda'ya temini sağlanamayan İngiliz sosisi gibi ürünler,[154] BK standartlarını karşılaması halinde Kuzey İrlanda'ya girebilecektir. Gıda ve tarım ürünleri taşıyan yük kamyonlarının geçişi için mal listesi ve taşıma sertifikası yeterli olacaktır.

2023-2025 arasında hayata geçirilmesi planlanan başka bir uygulama da tarım ve gıda ürünlerine basılacak, "AB için değildir" damgasıdır.[155]

Çerçeve, Kuzey İrlanda ve Birleşik Krallık ticari ilişkilerini güçlendirmek için de çeşitli önlemler içermektedir. Birleşik Krallık, gümrük verilerini AB ile paylaşacak, bu kapsamda belli malların girişinin ani olarak arttığı durumlarda, ticari esnekliğin kötüye kullanıldığı hallerin tespitinin yapılması kolaylaşacaktır. Nitekim böyle bir kötüye kullanmanın tespiti halinde, şirketlerin ve tacirlerin onayları dondurulabilecek veya iptal edilebilecektir.

[154] "Sales of Northern Ireland Sausages Set to Sizzle after Brexit Due to GB Limitations." (https://www.belfasttelegraph.co.uk/business/brexit/sales-of-northern-ireland-sausages-set-to-sizzle-after-brexit-due-to-gb-limitations/38968807.html).

[155] "Questions and Answers: Political Agreement in Principle on the Windsor Framework, a New Way Forward for the Protocol on Ireland / Northern Ireland." (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_1271).

KDV ve çevrimiçi ticaret konusunda da kolaylıklar öngören Çerçeve'nin en önemli yeniliklerinden biri ise "Stormont Freni"dir (*Stormont Brake*). İsmini Kuzey İrlanda Parlamento binasından alan sistem, Protokol kapsamında Kuzey İrlanda'ya uygulanan AB mevzuatı tadil veya tecdit edildiğinde Kuzey İrlanda'nın ulusal yasama organı Kuzey İrlanda Meclisi'nin, iki ayrı partiden otuz üyesinin bir araya gelerek Birleşik Krallık Hükümetine bildirim yapması yolunu açmaktadır. Nitekim yerel yönetime veto hakkı tanınması, Birleşik Krallık içinde egemenlik tartışmaları yaratmıştır.

Çerçeve ile duyurulan bir diğer gelişme ise büyük tartışma yaratan Kuzey İrlanda Protokolü Yasa Tasarısı'ndan vazgeçilmesi, bu kapsamda AB'nin BK'ya karşı protokol ihlalinden doğan hukuki işlemlerin sonlandırılmasıdır.[156]

Birleşik Krallık siyasi partileri nezdinde "Stormont Freni" sistemine ihtiyatlı yaklaşılsa da, "Windsor Çerçevesi Tasarısı" genel olarak olumlu eleştiriler almıştır. Olumsuz eleştirenlerin başında, Protokolü tadil etmiş olan eski Başbakan Boris Johnson ve kısa görev süresiyle anılan eski Başbakan Liz Truss gelmiştir. Johnson, tasarının halihazırda Birleşik Krallık'ın geri kalanından farklı düzenlemelere tabi olan Kuzey İrlanda'yı AB mevzuatına teslim etmek olduğunu ve kabul edilemez bulduğunu, en doğru çözümün Kuzey İrlanda Protokol Yasasına geri dönmek ve kontrolü ele almak olduğunu kaydetmiştir. Nitekim bu beyandan kısa süre sonra halefi Liz Truss da Windsor Çerçevesi'nin karşısında olduğunu ifade etmiştir.

Windsor Çerçevesi Kuzey İrlanda siyasi partileri nezdinde, genel olarak olumlu -en olumlu karşılayan da Stormont Freni sistemini bir egemenlik devri olarak nitelendiren Sinn Fein'dir- karşılandıysa da ihtiyatlı bir yaklaşım sergilendiği açıktır. Bu dışında kalmanın sebeplerini Demokratik Birlik Partisi'nin Windsor Çerçevesi'ni desteklemek için öne sürdüğü yedi koşulda görmek mümkündür:

"•Kuzey İrlanda, Birleşik Krallık'ın kalanıyla aynı ticari ayrıcalıklara sahip olmalı,

•Kuzey İrlanda tüketicileri ve şirketleri, belli malları BK'dan değil AB'den almaya zorlanmamalı,

•İrlanda Denizinde sınır olmamalı,

•Kuzey İrlanda halkı kendilerine uygulanan kanunlarda söz hakkı sahibi olmalı,

•Yeni gümrük kontrolleri öngörülmemeli,

[156] "The Windsor Framework: A New Way Forward for the Protocol on Ireland/Northern Ireland." (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_1271).

•Kuzey İrlanda ve BK arasında yeni sınırlar oluşmamalı,

•Belfast Anlaşması metnine uygun şekilde, Birleşik Krallık'ın unsuru olma statüsünün görüşülmesi için Kuzey İrlanda vatandaşlarının çoğunluk oyu yeterli olmalı."[157]

3.7.3. Dolaşım ve gümrük düzenlemeleri

31 Aralık 2020 itibariyle geçiş süreci sonlanmış, Birleşik Krallık vatandaşlarının, Avrupa vatandaşlığı ve serbest dolaşım hakkı sona ermiştir. Serbest dolaşım hakkı, Avrupa vatandaşlarının Birlik üyesi ülkelere çalışma, yerleşim, eğitim ve ziyaret amaçlı girişlerde vize uygulanmaması anlamına gelmektedir.

1 Ocak 2021 itibariyle Birleşik Krallık vatandaşları, Schengen bölgesine dahil olan AB ülkelerine yapacakları kısa süreli ziyaretleri vizesiz yapmaya devam edebileceklerdir. Kısa süreli ziyaret (*short-term visit)* Schengen gümrük mevzuatında 180 günlük bir zaman dilimi kapsamında 90 gün olarak belirlenmiştir ve bu bağlamda kısa süreli ziyaret 26 Schengen ülkesini kapsamaktadır. Schengen kuralları AB üyesi olmayan İzlanda, Norveç ve İsviçre'de de aynı şekilde uygulanır.

Schengen üyesi olmayan ülkelere girişler hususunda Schengen gümrük mevzuatı uygulanmayacak da olsa, Bulgaristan, Hırvatistan ve Romanya halihazırda Schengen müktesebatına dahil olma aşamasında olduklarından ilgili gümrük mevzuatlarını uygulamaktadırlar. İrlanda ve Güney Kıbrıs, Birleşik Krallık Serbest Dolaşım Bölgesi'ne (*Common Travel Area*) dahildir.

BK vatandaşlarının AB üyesi devletlerde eğitimi ve istihdamı ise ilgili devletin ulusal göç protokolleri ve vize gereklilikleri kapsamında değerlendirilecektir.

Birleşik Krallık vatandaşlarının AB ülkelerini ziyareti kapsamında kullanılacak pasaportlarının AB sınırından ayrılma tarihinden en az üç ay sonrasına kadar geçerli olması gerekmektedir. Bu kapsamda, Birliğe giriş ve çıkışlarda pasaportlar damgalanacaktır.

İş amaçlı ziyaretler, AB-BK Ticaret ve İş birliği Anlaşmasında 4 ayrı kategoride tanımlanmış ve gümrük işlemlerinde çeşitli kolaylıklar sağlanmıştır. Ancak bu düzenleme Birliğin tamamında geçerli olacak bir hüküm değildir. Her devlet kendi vize protokolünü uygulamakta serbesttir.

[157] Bryson, "Analysis of the Windsor Framework Compatibility with the Ulster Day 2021 Declaration and DUP's Seven Tests." (https://unionistvoice.com/wp-content/uploads/2023/03/Unionist-Voice-Policy-Studies-Windsor-Framework-1.pdf).

Nitekim bu kapsamda 2023 yılı dahilinde uygulamaya girecek iki sistemden bahsetmek yerinde olacaktır.

3.7.3.1.Avrupa Seyahat Bilgileri ve Yetkilendirme Sistemi (*European Travel Information and Authorisation System - ETIAS*)

Eylül 2018 ayında Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu Europol düzenlemelerini ilga edecek, Avrupa Seyahat Bilgileri ve Yetkilendirme Sistemi'ni tanıtmışlardır.[158]

2022'de yürürlüğe girmesi tasarlanan ancak Kasım 2023 ayına ertelenen ETIAS sisteminin yürürlüğe girmesi ile Schengen bölgesine girişlerde onay alınması gerekecektir. AB ile vizesiz geçiş anlaşmaları bulunan Birleşik Krallık da dahil tüm Schengen bölgesi dışındaki devletlerin vatandaşlarını kapsayan bu prosedür için başvurular, internetten veya mobil uygulamadan yapılacaktır. Başvuruların dakikalar içinde AB'nin sınır ve güvenlik ile ilgili sistemlerinden geçerek onaylanması öngörülmüşse de daha detaylı kontrol yapılması gereken durumlarda onay süreci 30 güne kadar uzatılabilecektir.

ETIAS onayının geçerlilik süresi üç yıl, ücreti ise yedi Euro olarak belirlenmiştir (18 yaş altına ücret alınmayacaktır). Geçerli olduğu sürece serbest giriş çıkış imkânını tanıyan onayı alan bireyler yine Schengen kurallarına tabi olmaya devam edeceklerdir. Bu kapsamda ziyaretlerin "kısa süreli" (90 gün) olması gerekmektedir. Çalışma ve eğitim gibi sebepler dahilinde uzun süreli girişler ayrı bir vize gerektirecektir.

3.7.3.2.AB'ye Giriş/Çıkış Sistemi (E*ntry/Exit System- EES*)

ETIAS ile 2022 tarihinde uygulanması planlanan ancak Mayıs 2023'ün sonuna ertelenen bir diğer sistem ise yeni giriş-çıkış sistemidir. ETIAS ile uyumlu çalışacak bu sistem kapsamında, vizesiz geçiş hakkı sahibi olanlar ve kısa süreli vize sahipleri dahil olmak üzere AB üyesi olmayan tüm bireylerin Birliğe girişlerinde, pasaportları ve seyahat evrakları otomatik bir bankoda taratılacaktır.[159]

---

[158] "Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL Establishing the Conditions for Accessing Other EU Information Systems for ETIAS Purposes and Amending Regulation (EU) 2018/1240, Regulation (EC) No 767/2008, Regulation (EU) 2017/2226 and Regulation (EU) 2018/1861." (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2019:004:FIN).

[159] Sistem, bireyin ismini, seyahat dokümanı tipini, biyometrik bilgileri ve giriş çıkış tarihlerini kaydedecek, bu kayıtlar ziyaretin Schengen mevzuatı kapsamında belirlenen süreler dahilinde gerçekleştiğinin kontrolünün sağlanmasında da kullanılacaktır. Bu sistemin uygulanmaya başlamasıyla Avrupa Komisyonu'nun zaman kaybı olarak tarif ettiği ve işlevselliğini eleştirdiği pasaport damgalama uygulaması tarihe karışacaktır. (Bkz.European Commision, "Entry-Exit System").

Yeni sistem, Birleşik Krallık'ın Fransa'ya en yakın limanı olan Dover ile Eurostar[160] ve Eurotunnel[161] trenlerinin BK istasyonlarında da geçerli olacaktır. Bu üç rota kapsamında Birleşik Krallık ile Fransa 2019 yılından beri ortak gümrük uygulaması yapmaktadır.[162] Bu bağlamda Fransız ve İngiliz sınır görevlileri rotanın iki tarafında da kontrol sağlamaktadır.

Ortak kontrol sağlanan sınırlarda bu uygulamanın yaratabileceği olumsuz etkiler Avam Kamarası İçişleri Komitesi ve Lordlar Kamarası Adalet ve İçişleri Komitesi tarafından gündeme taşınmıştır.[163] İç İşleri Bakanı Priti Patel, Lordlar Kamarası ilgili Komitesinin bu endişeler kapsamında yayımladığı bildirime cevaben "Bu üç rotanın BK dâhilindeki erişim noktalarının Fransa'nın sorumluluğunda olduğunu ve BK hükümetinin Avrupa Komisyonu ve Fransız yönetimi ile sistemin sorunsuz uygulanması için müzakerelerde bulunduğunu" ifade etmiştir.[164]

3.7.3.3.AB Vatandaşlarının Birleşik Krallık ziyaretlerinde uygulama

AB vatandaşları, ulusal gümrük mevzuatı kapsamında "vizesiz yurttaş" (*non-visa nationals*) sayılarak Birleşik Krallık pasaport kontrol noktasındaki gümrük yetkililerinin vereceği onay dahilinde vizesiz giriş yapabileceklerdir. Bu uygulama kısa dönem vizesi yerine geçmektedir.

Birleşik Krallık göçmenlik mevzuatı Schengen kurallarının aksine, genel ziyaretçilere 180 güne kadar ikamet imkânı sağlamakta ve ikametler arasında bir süre sınırı öngörmemektedir. Elbette ziyaretlerin süresi ve sıklığı gümrük yetkililerinin onay dahilinde dikkate aldığı hususlardır. Göç kuralları beşinci bölüm 4/A maddesi, "gerçek ziyaretçi"[165] (*genuine visitor*) tanımıyla kuralların Birleşik Krallık'ta uzun süreli ikametlere sebebiyet verecek şekilde esnetilmesinin önüne geçmiştir. Nitekim gümrük otoritesi bu maddeye dayanarak giriş talebini reddedebilecektir.

---

[160] Manş Tünelinde hizmet vermekte olan bir hızlı tren sistemidir.
[161] Manş Tünelinde ana ulaşım yoludur.
[162] "Fact Sheet: The UK's Juxtaposed Border Controls - Home Office in the Media." (https://homeofficemedia.blog.gov.uk/2017/07/11/fact-sheet-the-uks-juxtaposed-border-controls/).
[163] Johnson, "Home Affairs Committee Visit to the Port of Dover." (https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/smart-borders/entry-exit-system_en).
[164] Patel, "Reply to Chair, Justice and Home Affairs Committee of House of Lords Letter." (https://committees.parliament.uk/publications/8969/documents/152518/default/).
[165] Immigration Rules, Appendix V, para V4.2. (https://www.gov.uk/guidance/immigration-rules/immigration-rules-appendix-v-visitor#:~:text=visitor%20requirement%20Show-,V%204.2.,UK%20their%20main%20home%3B%20and)

3.7.4. İkamet haklarına ilişkin düzenlemeler

Çekilme Anlaşması müzakereleri kapsamında Ekim 2019 ayında kararlaştırıldığı üzere, 1 Ocak 2021 tarihinden önce serbest dolaşım hakkı dahilinde bir AB üyesi devlette ikamet etmekte olan Birleşik Krallık vatandaşları, bu tarihten sonra da ikametlerini sürdürebilmektedirler. Çekilme Anlaşması madde 15 uyarınca, beş seneden fazla ikamet eden AB/BK vatandaşlarına ve ailelerine kalıcı ikamet hakkı tanınmıştır. Ancak Anlaşma'nın ilgili hükmü, ikamet edilen devlet dışında kalan AB üyelerini kapsamamakta, yani bir serbest dolaşım hakkı olarak kullanılamamaktadır.

Çekilme Anlaşması'nın tanıdığı hakların dışında, ikamet edilen devletin göç mevzuatının sağladığı haklar da vardır. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu da "Anlaşma ile sağlanan haklardan yararlananlar, sair AB hukuku ve ulusal hukukta tanımlanan göçmenlik statülerini de elde edebilirler" açıklamasında bulunmuştur.[166]

2003 tarihli "Birlik Harici Devlet Vatandaşlarının Uzun Dönem İkametlerine İlişkin Avrupa Birliği Direktifi" (*the EU Directive on Long-term Residence for non-EU Citizens*)[167] uyarınca, Birlik üyesi bir devlette beş sene kanuni ve sürekli ikamet edenlere uzun dönem ikametçi (*long-term resident*) statüsü tanınacağı kararlaştırılmıştır. Nitekim, çekilme anlaşmasında kararlaştırılan beş yıllık sürenin hukuki dayanağı da olan Direktif, uzun dönem ikametçilere, başka AB üyesi devletlerde de üç aydan fazla ikamet etme hakkını tanımaktadır.

Çekilme Anlaşması'yla sağlanan ikamet haklarının nasıl tahsis edileceği madde 18'de düzenlenmiş ve devletlere ilgili hakların "kurucu" (*constitutive*) veya "bildirici" (*declaratory*) sistemlerden biriyle tanınması konusunda serbesti tanınmıştır. Bu bağlamda Birleşik Krallık ve bazı AB ülkeleri, BK/AB sakinlerinin yeni ikamet statülerini ve Çekilme Anlaşması'ndan doğan haklarını edinebilmelerini, yapılacak başvuruya verilen kurucu nitelikte bir onaya tabi tutmuşlardır. Bildirici sistemi kabul etmiş AB ülkelerindeki Birleşik Krallık vatandaşları ise başkaca bir işleme ihtiyaç olmadan haklarını ve statülerini iktisap etmişlerdir.

[166] European Commission, "United Kingdom nationals and multiple immigration statuses" (undated; also published on British in Europe, 'European Commission Updates on BiE advocacy', 21 March 2022). (https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9657/CBP-9657.pdf)

[167] European Council, "Consolidated Text: Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 Concerning the Status of Third-Country Nationals Who Are Long-Term Residents." (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02003L0109-20110520).

İkamet haklarının tahsisinin geçiş sürecinin sonuna kadar sağlanması gerekliliği ve tek tek yapılan bildirimler taraf devletlere bürokratik yükler getirmiş, başvuru ve onayların süreleri esneyerek devletler tarafından farklı şekillerde uygulanmıştır. Avrupa Komisyonu ikamet haklarının tesisi için devletlerin seçecekleri sistemleri ve protokolleri içeren detaylı bir rehber yayınlamıştır.[168] Nitekim Birleşik Krallık hükümeti, bildirici sistemi benimseyen devletlerde yaşayan yurttaşlarının iktisap ettikleri ikamet statülerinin ispatı hususunda endişelerini dile getirmiş ve kurucu sistemi benimseyen devletlerin de özellikle geç yapılan başvurularda "faydacı ve esnek" bir yaklaşım sergilemelerini talep etmiştir.[169]

[168] European Commission, "Information about National Residence Schemes for Each EU Country." (https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/eu-uk-withdrawal-agreement/citizens-rights/information-about-national-residence-schemes-each-eu-country_en).

[169] European Commission, "Joint Statement Following the Meeting of the Specialised Committee on Citizens' Rights." (https://commission.europa.eu/publications/joint-statement-following-meeting-specialised-committee-citizens-rights-1_en).

BÖLÜM IV

AYRILMANIN ETKİLERİ, DEĞERLENDİRME VE TÜRKİYE İÇİN ÇIKARILABİLECEK DERSLER

Bu bölümde Birleşik Krallık'ın Birlik'ten ayrılmasının sonuçları ve geleceğe etkileri üç ana başlık altında incelenecektir. Öncelikle, ayrılmanın etkileri sırasıyla Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği açısından ele alınacak; geleceğe ilişkin tahminlerde bulunulacak; son olarak da değerlendirmelerimize yer verilecektir.

4.1.Ayrılmanın Birleşik Krallık'a Olan Etkileri

Brexit'in Birleşik Krallık nezdindeki etkilerini dört başlık altınca incelemek mümkündür. Bu kapsamda ilk olarak ekonomik sonuçlar ele alınacak, BK Parlamentosunun raporlarından ve araştırmalarından faydalanılarak Birleşik Krallık Ekonomisinin ayrılma sonrası durumu ve geleceğe ilişkin tahminler konu edilecektir. İkinci başlık kapsamında ayrılmanın, iç siyasette yarattığı sonuçlar, egemenlik dışında kalmaları ve Birleşik Krallık'ın küresel düzendeki yeri ele alınacak; üçüncü başlıkta ayrılmanın Birleşik Krallık vatandaşları bakımından sosyal, kültürel sonuçları hakkındaki tahminlere yer verilecek; son olarak da, artan göç ve kimlik sorunları ele alınacaktır.

4.1.1.Ekonomik etkiler ve ticaretin geleceği

Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği'nin yapmış oldukları ticaret, kayıtların ilk tutulduğu 1999'dan bu yana hep artış göstermiştir. Bu artışın 2008 küresel krizi ve 2019 COVID Pandemisi olmak üzere iki istisnası olmuştur.

Ticaret verileri incelendiğinde görülmektedir ki Birleşik Krallık'ın üyelik süreci boyunca AB ile yaptığı ihracat-ithalatının ulusal ticarete oranı kademeli bir şekilde düşüş yaşamıştır. Nitekim 1999 tarihinde Birleşik Krallık toplam ihracatının %54'ü ve ithalatının %55'i Birlik ile yapılmaktayken, seneler içerisinde kademeli olarak azalan oranlar, 2021 yılı için ithalatta %42, ihracatta ise %44 olmuştur.

Birleşik Krallık'ın AB üyesi olmayan devletler ile yaptığı ticaretin toplam ticaretine oranı ise aynı kademelerle artış göstermiştir. Nitekim 1999 tarihinde Birleşik Krallık toplam ihracatının %45'i, ithalatının %44'ü Birlik dışı devletlerle yapılmaktayken, seneler içerisinde kademeli olarak artan oranlar, 2021 yılı için ihracatta %58, ithalatta ise %55 olmuştur.

Bu istatistikler kapsamında görülmektedir ki, Birleşik Krallık'ın Birlik ile yaptığı ticaret, tüm yıllarda dış ticaret açığı yaratmış, bu açığın Birleşik Krallık gayri safi yurt içi hasılasına (GSYİH) oranı 2016 yılı genelinde %3,9 ile zirve yapmıştır. Birleşik Krallık'ın AB dışı ülkelerle yaptığı ticaret ise 2007 tarihinden itibaren dış ticaret fazlası kaydetmiş, 2020 yılı kapsamında %2,5 ile tepe noktasını görmüş ancak 2021 tarihinde ayrılmanın tamamlanması ile AB dışı ülkeler ile ithalat, ihracattan daha fazla artış göstermiş, nitekim 2021 tarihinde dış ticaret fazlası %0,3 olarak kaydedilmiştir.

Birleşik Krallık'ın Birlik dahilinde en çok ticaret yaptığı ülke, 2021 yılı itibariyle Almanya'dır. Nitekim aynı yıl Birleşik Krallık'ın Birlik dahilinde yaptığı ihracatın %18'i ve ithalatın %21'i Almanya ile olmuştur. Birleşik Krallık'ın Birlik'ten ihraç ettiği kalemlerin %42'sini motorlu taşıtlar oluşturmaktadır.

Görülmektedir ki Birleşik Krallık, AT üyeliği hususunda gösterdiği ticaret alanı politikaları dışında kalma stratejisine sıkı sıkı sarılmış ve üyelik dahilinde Birlik dışı ülkelerle ticaretini geliştirmeye çalışmıştır. Zira 2021 tarihinde BK'nın bütçesi, AB üye devletler kapsamında yapılan ticarette 25 milyar Sterlin açık vermişken, AB dışı ülkelerle yapılan ticarette yedi milyar Sterlin dış ticaret fazlası kaydedilmiştir. Ancak bu husus üzerinde karar vermeden önce bakılması gereken bir diğer istatistik, hizmet ihracatıdır.

2021 tarihinde Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne vermiş olduğu hizmetlerin %40'ı "diğer hizmetler" üzerinedir. Bu kategori hukuk, muhasebe, reklamcılık, araştırma, geliştirme, mimari, mühendislik ve diğer profesyonel ve teknik hizmetleri kapsar.[170] Bu hizmetleri BK'dan en çok ithal eden AB ülkeleri ise İrlanda ve Almanya olmuştur. Bu bağlamda teknik ve profesyonel hizmet sektöründe Birleşik Krallık'ın en büyük müşterisi Avrupa Birliği'dir. Ancak Birleşik Krallık'ın diğer hizmet ihracatının en büyük ortağının %35 ile Birlik, en büyük ikinci ortağının ise tek başına ABD olduğu unutmamak gerekmektedir.

Genele bakıldığında, 2021 tarihinde Birleşik Krallık, toplam ticaretinin %43'ünü Birlik ile yapmıştır. Devlet bazında bakıldığında ise en büyük ticari ortak, Birleşik Krallık ihraç kalemlerinin beşte birini satın alan ABD olmaktadır.

Birlik'ten ayrılmanın Birleşik Krallık ekonomisini olumsuz etkileyeceği, ayrılma bildirimi verildiğinden itibaren tartışılan bir gerçektir. Oldukça karamsar senaryolar ön

[170] Diğer servisler Finans, Telekomünikasyon, Ulaşım, Turizm, Fikri Mülkiyet, Sigorta, Üretim, Tamir/Bakım, İnşaat olmak üzere ayrı ayrı kategorize edilmektedir.

görülmüş ve 2020, 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin BK ekonomi verilerinin negatif çıkması bu senaryoları kuvvetlendirmiştir. Nitekim IMF, Birleşik Krallık GSYİH'nın 2023 yılı kapsamında %0,6 azalacağı tahmininde bulunmuştur. Bu tahminden Birleşik Krallık'ın, Rusya'dan sonra gerilemekte olan en büyük ikinci ekonomi olacağı sonucu çıkmaktadır.

Ancak 2023 yılının şu ana kadar olan istatistikleri incelendiğinde Birleşik Krallık ekonomisinin olumlu bir trende girdiğini söylemek mümkündür. Nitekim Birleşik Krallık Merkez Bankası (*Bank of England*), BK ekonomisinin tarihinde gördüğü en uzun duraklama dönemine girdiği yönünde tahminde bulunmaktayken, Ekim ayı rakamlarının tahminlerin üzerinde gelmesi ve Kasım itibariyle BK GSYİH'nın %0,1 artması üzerine resesyonun, beklendiği kadar ciddi olmayacağı ve 2024'te sonlanabileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda Brexit'in BK ekonomisi üzerinde yarattığı kara bulutların dağılmaya başladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Öte yandan, Birleşik Krallık başka ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları müzakerelerine devam etmektedir. Ayrılmadan sonra Kasım 2021'de Avustralya ile Şubat 2022'de ise Yeni Zelanda ile serbest ticaret anlaşması yapan Birleşik Krallık, Şubat 2022 itibariyle Singapur, Mart 2023 itibariyle Ukrayna ile de dijital ticaret anlaşmaları imzalamıştır.

Bu bağlamda küresel ticaretini geliştirmeye çalışan Birleşik Krallık ekonomisinin geleceği hususunda son olarak Trans-Pasifik Ortaklığı'ndan (*Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership – CPTPP*) bahsetmek yerinde olacaktır.

Trans-Pasifik Ortaklığı Asya-Pasifik bölgesinde yer alan 11 ülke[171] arasında geçerli olan bir serbest ticaret anlaşmasıdır. Birleşik Krallık halihazırda bu ortaklığın yedi üyesi ile serbest ticaret anlaşması imzalamış olup, bu sayı Avustralya ve Yeni Zelanda ile yapılan anlaşmaların yürürlüğe girmesi ile dokuz olacaktır.

1 Şubat 2021 tarihinde resmi olarak Trans-Pasifik Ortaklığı'na başvuran Birleşik Krallık, yapılan müzakereler neticesinde 31 Mart 2023 itibariyle ortaklığa katılmıştır. Bu kapsamda BK, ortaklığa katılan ilk Avrupa devletidir[172] ve ortaklık kapsamında Japonya'dan sonraki en büyük ekonomiye sahiptir. Birleşik Krallık'ın ortaklık dahilindeki

[171] Ortaklığın üyeleri; Avustralya, Brunei, Kanada, Şili, Japonya, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Peru, Singapur, Vietnam. ABD Başkanı Donald Trump'ın göreve gelmesi ve 2017'de müzakerelerden çekildiğini açıklaması öncesinde ortaklık 12 ülkeyi kapsamaktaydı.
[172] Aynı zamanda ortaklıktan ayrılan ilk devlettir.

ülkelere yaptığı ihracatın (hizmet, viski, motorlu taşıt) değeri Eylül 2022 itibariyle 60 milyar Sterlindir. Anlaşma dahilinde BK'ın ortak ülkelere ihraç ettiği mallara uygulanan gümrük vergileri ya tamamen kalkacak ya da aşamalı olarak azaltılacaktır. Bu kapsamda ortaklığın BK ekonomisini olumlu etkilemesi beklenmektedir. Nitekim büyüme yolunda olan ortaklık Çin, Tayvan ve Güney Kore'nin de üyelik müzakerelerini tamamlaması halinde dünyanın en büyük pazarlardan biri haline gelecektir.

Son olarak Birleşik Krallık Bütçe Sorumluluk Ofisi'nin 17 Nisan 2023 tarihli tahminlerini içeren Raporuna göre, 1 Ocak 2021 itibariyle yürürlüğe giren AB-BK Ticaret ve İş Birliği Anlaşması hükümleri kapsamında, uzun dönem üretimin %4 azalacağı öngörülmüş, bu azalmaya sebep olarak anlaşmada tanımlanan tarifesiz ticaret alanlarının rekabete vereceği zarar gösterilmişse de bu zararın yarısının Çekilme Anlaşması nedeniyle yaşandığı kaydedilmiştir.

Aynı şekilde Birleşik Krallık ihracat ve ithalatının, üyeliğe devam ettiği senaryoya kıyasla uzun dönemde %15 düşmesi, buna karşılık BK'ın yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmaları kapsamında GSYİH'nı artırması beklenmektedir.

Son olarak, vergilendirme ve tarife mevzuatlarının değişmesine bağlı vergi kazanımlarının geçici olarak azalması öngörülmektedir.

4.1.2.Ayrılma sonrası egemenlik sorunu ve Brüksel Etkisi *(The Brussels Effect*)

Birleşik Krallık özelinde egemenlik kavramının anlam ve öneminden bahsetmiştik. Üyelik süreci boyunca, Birlik üyeliğinin egemenlik yetkilerini sınırlandırdığı iki önemli alan olmuştur. Bunların ilki AB hukukunun öncelikli ve doğrudan etkili yapısının ulusal hukuk üzerindeki etkileridir.

Birleşik Krallık, "*common law*" sistemine sahip bir devlet olarak, yazılı bir anayasaya sahip değildir. Bu durum pratikte, AB mevzuatının BK ulusal hukuku üzerindeki önceliğinin sınırsız olmasını sağlamıştır. Birleşik Krallık, üyelik süreci boyunca 1972 tarihli Avrupa Toplulukları Yasası'nın AB mevzuatına tanıdığı önceliğe saygı duymuşsa da Birliğin genişlemesi ve giderek artan egemenlik devri olgusu, Avrupa Karşıtlığını beslemiştir. AB yasalarının öncelikli olması, Birleşik Krallık siyasi egemenliği ile yargısal egemenliği arasındaki uçurumu derinleştirmiştir.

Nitekim bu şüphe ve egemenlik çekincesi, ulusal düzeyde birçok tartışmaya sebebiyet vermiştir. 2011 tarihli Avrupa Birliği Yasası (*2011 European Union Act*), ilgili

çekincenin somut bir sonucudur. Yasa, uluslararası anlaşmalarla BK egemenliğinin kısıtlanacağına ilişkin mevzuatın, ulusal parlamento nezdinde onaylanmasını ve/veya halkoylamasına sunulmasını hüküm altına alması bakımından, artan egemenlik endişesini ortaya koymaktadır.[173]

Egemenlik politikaları dışında kalmanın en büyük nedenlerinden biri ise Brexit sürecinde daha da görünür olduğu şekliyle, AB hukuku ile Birleşik Krallık siyasetinin yaşadığı ihtilafları yasal olarak inceleyecek bir kurumun bulunmamasıdır. Nitekim bu durum, AB mevzuatının nihai amaçlarının Birleşik Krallık halkı tarafından anlaşılamaması sonucunu doğurmuştur.

Bir diğer egemenlik tartışması da Kuzey İrlanda sorunu hususunda yapılmıştır. İlk önerildiği haliyle "*Irish Backstop*" egemenlik hususuna fazla değinmeyen genel bir çözüm ortaya koysa da bu çözüm Kuzey İrlanda Protokolü ile değişmiştir. Protokol'ün duyurulmasından sonra, Birleşik Krallık içinde yaşanan egemenlik tartışmaları artmış ve Kuzey İrlanda Protokol Yasası parlamentoya sunulmuştur. Bu yasa önceki protokolün birçok hükmünü ilga eden ve Kuzey İrlanda'yı ilgilendiren meselelerde BK parlamentosunu yetkili kılan bir tasarı olarak egemenlik çekincesi yaşayan kesimi sevindirmişse de, gerek AB üye devletleri gerek iç siyasette büyük tepki toplamıştır. Yasama aşamasını hiçbir zaman tamamlayamayan tasarı, yerini Windsor Çerçevesi'ne bırakmıştır ki, bahsi geçen Çerçeve, Kuzey İrlanda Meclisi'ne yetki devri yapan bir anlaşma olarak egemenlik tartışmalarını arttırmıştır. Tasarı'nın mimarı Johnson ve Truss'un Çerçeve'ye egemenlik çekincelerini belirterek karşı çıkmaları da bu görüşü desteklemektedir.

Sonuç olarak 1 Ocak 2021 itibariyle geçiş süreci sonlanmış, Birleşik Krallık bütüncül yasama yetkisini geri kazanmıştır. Bu bağlamda AB mevzuatı ve Avrupa Adalet Divanı'nın yargı yetkileri ulusal mevzuat kapsamında geçersiz kılınmış olsa da AB-BK Ticaret ve İş Birliği Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle, BK çeşitli konularda anlaşmanın ulusal mevzuatına üstünlüğünü tanımıştır.

Nitekim "kontrolü geri al" mottosuyla Birlik'ten ayrılan Birleşik Krallık, an itibariyle gerek Çekilme Anlaşması hükümleri gerekse Ticaret ve İş Birliği Anlaşması hükümleri uyarınca, belirli konularda AB mevzuatını uygulamaktadır. Her ne kadar Ticaret ve İş Birliği Anlaşması doğrudan etkiye sahip olmasa da egemenlik politikalarının dışında

[173] Chalmers, "Post-Brexit Sovereignty: Regulating Rather Constituting a (Dis)United Kingdom."

kalmanın altında yatan ikilem açıktır. Bu ikilemi daha iyi anlamak için Brüksel Etkisi'nden bahsetmek gerekmektedir.

Brüksel Etkisi, Avrupa Birliği pazarının ekonomik hacmi sebebiyle Avrupa dışında da AB mevzuatının etkili olmasını ifade eden, ilk olarak Amerikalı hukuk profesörü Anu Bradford tarafından kullanılmış bir terimdir. Terim üzerine yapılan detaylı analizler[174] göstermektedir ki, AB ile ticaret yapan devletler, AB mevzuatında yer alan düzenlemelere uyum sağlamaktadırlar. Nitekim yapılan bir araştırma[175] bu etkinin "*de facto"* olarak taraf devletin AB regülasyonlarına uyması olarak ortaya çıkmasının yanı sıra "*de jure"* şekilde, ilgili devletin ulusal uygulamalarını Birlik uygulamalarına uyum sağlayacak şekilde tadil etmesiyle ortaya çıktığını da göstermiştir.

Birleşik Krallık özelinde, "*de jure"* Brüksel Etkisi" yasama faaliyetleri ile azaltılsa da yapılan uyum ve iş birliği anlaşmaları kapsamında, AB mevzuatının uygulandığı haller varlığını sürdürecektir. Brüksel Etkisi'nin *"de facto"* şekilde tezahür ettiği haller bakımından, Birleşik Krallık dahilindeki tacirler ve işletmeler özelinde AB düzenlemelerine uyumun devam edeceği açıktır. Hatta bu kapsamda farklı protokoller uygulamak daha maliyetli olacağından Birlik dışı ülkelere yapılan ticarette de aynı kuralların uygulanacağı söylenebilir.[176]

Sonuç olarak, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasının AB mevzuatının üstünlüğü bakımından egemenlik sorununa temelden çözüm sağlayacak bir değişiklik yaratmadığı söylenebilir. Ancak Birleşik Krallık'ın kendine özgü yasama tarihine bakılacak olursa, ulusal mevzuatın kapsamının yıllar içinde kademeli şekilde genişlemesini beklemek yanlış olmaz.

4.1.3.Küresel dünyada Birleşik Krallık'ın yeri

Birleşik Krallık ayrılma ile Avrupa Birliği'nde temsil hakkını kaybetmiştir. Bu bağlamda Avrupa'nın çok büyük kısmında ve Brüksel Etkisi dahilinde Avrupa harici ülkelerin de benimsediği AB mevzuatının yasama faaliyetlerine katılma imkânı kalmamıştır. Bu kapsamda Birleşik Krallık'ın küresel bağlamdaki etkisinin azaldığını söylemek mümkündür. Nitekim üyelik sürecinde dahi yasama faaliyetlerinde temsil çekincesini sık sık dile getiren Birleşik Krallık'ın, şimdi bu faaliyetlerde söz hakkı olmaması dikkate değer bir sonuçtur.

[174] Cremona and Scott, EU Law Beyond EU Borders: The Extraterritorial Reach of EU Law.
[175] Bradford, The Brussels Effect: How the European Union Rules the World.
[176] Eeckhout, "Brexit Sovereignty and Its Dead Ends."

Birleşik Krallık Hükümeti'nin 2022 tarihinde yayınladığı, "Brexit'in Faydaları" (*The Benefits of Brexit*) isimli belgede Avrupa Birliği'nden çekilmenin, Birleşik Krallık'ın bağımsız dış, ticaret ve güvenlik politikalarını uygulamak amacına yönelik büyük bir fırsat olduğu ifade edilmiştir. Uluslararası güvenlik hususunda ABD başta olmak üzere yapılan savunma iş birliği anlaşmaları ve NATO harcamalarının devamı bağlamında, Birleşik Krallık'ın küresel güvenlikte önemli bir aktör olmaya devam edeceği kaydedilmiştir. Bu belgenin, Brexit sonrası gelişmeler hususunda Birleşik Krallık açısından fazlaca olumlu bir resim çizdiği söylenebilir.

Birleşik Krallık Hükümeti'nin 2023 tarihli "Güvenlik, Savunma, Kalkınma ve Dış Politika Hakkında Bütüncül İnceleme" *(Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*)[177] başlıklı raporu, dış ilişkiler ve küresel güvenlik hususunda çok daha somut bir yaklaşım içermektedir. Rusya-Ukrayna Savaşı, Birleşik Krallık ve ABD kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesi, Çin ile artan rekabet gibi güncel olgulara ilişkin detaylı açıklamalarda bulunan raporun, Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası Johnson Hükümeti'nin simgesi haline gelen "*olumlu Brexit*" yaklaşımından uzaklaştığı söylenebilir. Dış politikalar başlığı altında Fransa'nın Birleşik Krallık'ın en değerli müttefiklerinden biri olarak tarihi önemine vurgu yapılması ve ikili ilişkilerin ilerletileceğinin ifade edilmesi de Birleşik Krallık'ın AB üye devletleri nezdinde çok daha realist bir politika benimsediğini göstermektedir.

Nitekim uluslararası temsilde kazanılan tam bağımsızlığın Dünya Ticaret Örgütü, Trans-Pasifik Ortaklığı, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Nations – ASEAN) gibi organizasyonlara Birleşik Krallık olarak taraf olma imkanını sağladığı da açıktır.

15 Eylül 2021 itibariyle Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD bir araya gelerek Hint-Pasifik Bölgesi dahilinde AUKUS ismiyle bir askeri ittifak oluşturmuşlardır. İttifak, bölgede Fransız kolonilerinin bulunması ve Fransa'nın düzenli askeri güç bulundurması gereken bir bölgede Fransa'nın dahil olmadığı bir askeri ittifakın kurulması kapsamında sert tepkiler almış, AB Komisyon Başkanı Ursula von der Leven konuyla ilgili Fransa'nın gördüğü muamelenin kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Nitekim ittifakın son iki yıldır faaliyeti, yalnızca ortak askeri sanayi çalışmaları odaklıdır. Bu kapsamda ABD ve Birleşik

[177] "HMGovernment, Responding to a More Cotested and Votalite World." (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1145586/11857435_NS_IR_Refresh_2023_Supply_AllPages_Revision_7_WEB_PDF.pdf#page=25).

Krallık, nükleer denizaltılarının geliştirilmeleri hususunda teknik veri alışverişi içindedir ve Avustralya'nın da ittifak kapsamında başlatmış olduğu nükleer denizaltı programının 2040'ta aktif olması planlanmaktadır. Yani ittifak somut bir ittifaktan ziyade, teknik bir ortaklık dahilinde ilerlemekte, Fransa'nın egemenlik çekincesi somut bir karşılık bulmamaktadır.

4.1.4.Göç sorunu ve yeni mevzuat

Ayrılma referandumu kapsamında "kontrolü geri al" hareketi, ayrılmanın AB'ye üye olacak devletlerden gelecek göçü azaltacağı iddiasında bulunmuş olsa da Brexit sonrasında Birleşik Krallık düzensiz göç sorunu ile uğraşmaya devam etmiştir. AB dışından gelen düzensiz göçü engellemek hususunda yetersiz kalan Johnson Hükümeti'nin Çekilme kapsamında mutabık olunan ikamet ve dolaşım düzenlemelerinin, düzensiz göçü artırdığı eleştirileri geçiş süreci sonrasında da devam etmiştir. Netice itibariyle Birleşik Krallık son iki yıldır Kanal'dan şişme botlarla Birleşik Krallık'a giriş yapan göçmenleri tartışmaktadır. Hükümetin verileri kapsamında, 2021-2022 dahilinde sadece Kanal yoluyla yirmi beş binden fazla düzensiz göçmenin Birleşik Krallık ülkesine giriş yaptığını görülmektedir.[178]

Kanal özelindeki göç kapsamında, Fransa ile yapılan iki yıllık müzakerelerin neticesinde Birleşik Krallık, Fransa'nın kuzeyinde kurulması planlanan 476 milyon Sterlin tutarındaki bir göçmen kontrol merkezini finanse etmeyi kabul etmiştir.

İçişleri Bakanı Suella Braverman'ın ilan ettiği yeni yasa tasarısı[179] ise düzensiz göçmenlerin sığınma hakkı almalarını zorlaştıracak yeni bir düzenleme olarak, birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler Göçmen Bürosu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, tasarıya itiraz etmiştir.[180] Tasarının uluslararası akdedilmiş insan hakları sözleşmelerine ve sığınma kavramına aykırılık teşkil ettiği yönündeki eleştirilere[181], Başbakan Rishi Sunak "Düzensiz göçmenlere, Birleşik Krallık'ın yasal kölelik yolu kapanmıştır" ifadesi ile cevap vermiş ve verilen radikal kararın uzun vadede

[178] Burford, "Immigration Has Increased since Brexit, Admits Tory MP." (https://www.standard.co.uk/news/politics/brexit-immigration-conservative-mp-neil-o-brien-london-b1018568.html).
[179] UK Gov Home Office, "Statement of Changes in UK Immigration Rules." (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1141158/E02875509_-_Immigration_Rules_changes_-_HC_1160__Web_Accessible_.pdf).
[180] Ioanes, "The UK's Extreme New Immigration Plans, Explained." (https://www.vox.com/2023/3/11/23634575/uk-immigration-bill-braverman-sunak-boats-channel).
[181] McGee, "The UK Pushes a New Migrant Law Slammed as Racist, Illegal and Unworkable | CNN." (https://www.cnn.com/2023/03/09/uk/uk-immigration-refugees-echr-illegal-bill-gbr-cmd/index.html).

göçmenlerin iyiliğine olduğunu vurgulamıştır. Birtakım ekonomistler[182] ise Birleşik Krallık'ın nüfusunun yaşlandığını ve ihtiyaç duyduğu yeni iş gücünü düzensiz göçmenlere sığınma sağlayarak karşılaması gerektiğini savunsa da Avrupa'ya yönelik göçün boyutları düşünüldüğünde, bu denli sosyal demokrat bir yaklaşıma sahip olmanın, ulusal menfaatleri olumsuz anlamda etkilemesi söz konusu olabilir.

4.2.Ayrılmanın Avrupa Birliği'ne Olan Etkileri

Birleşik Krallık'ın ayrılması, AB üye devletlerini yıllar sürecek tartışmalara sürüklemiştir. Birleşik Krallık'ın Birlik'in en büyük üç ticari ortağından biri olmasının yanı sıra, bütçe katkıları ve geçiş sürecinin ekonomik zararını azaltmak için yapılan finansal uzlaşı da tartışmaların sebepleri arasındadır. Bu kapsamda ayrılmanın AB ekonomisine olan etkileri öncelikle ithalat-ihracat bazında, devamında bütçe katkıları ve mali uzlaşı kapsamında değerlendirilecektir.

Brexit aynı zamanda Avrupa Entegrasyonu amacını da olumsuz etkilemiş, sosyal bütünleşme yolunda geriye gidildiğinin en büyük işareti olmuştur. Bu kapsamda bütünleşme idealinin geleceğinin ve sosyal hedeflerin yeniden tasarlanmasını incelemek gerekmektedir.

4.2.1.Ortak Pazar etkileri

Önceki bölümlerde örnek verilen istatistikler kapsamında Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nin ekonomik yapılanması içinde önemli bir yeri olduğunu izah etmiştik. Londra, AB üyeliği süresinde, Avrupa'nın finansal merkezi haline gelmiştir ve AB pazarında birçok küresel yatırımcı Londra üzerinden işlem yapmışlardır.[183] Bu kapsamda Birleşik Krallık'a AB içinden yapılan ihracatın da azaldığını görmekteyiz. AB ihracatındaki keskin düşüşü yerel tarım özelinde görmek mümkündür. Fransa'nın Birleşik Krallık'a yaptığı tarım ve gıda ihracatı 2021 yılında, 2019 yılına göre %19 düşmüştür ki bu 53 milyon Euroluk bir kazanç kaybı anlamına gelmektedir.[184] Ancak büyük tarım işletmeleri ayrılmanın olumsuz finansal etkilerini küçük işletmelere kıyasla daha hafif yaşamışlardır.

[182] Jenkins, "Britain Is in Desperate Need of Workers. So Why Is It Trying to Keep Them out? | Simon Jenkins." (https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/nov/23/britain-workers-ministers-small-boats-channel).

[183] 2022 itibariyle Birleşik Krallık'ın tamamında faaliyet gösteren 250'den fazla yabancı yatırım bankası ve holding bulunmaktadır.

[184]2020 covid dönemi olduğundan karşılaştırma 2019 ile yapılmıştır. Sandford, "A Year since Brexit: How Has It Affected European Exporters to the UK?" (https://www.euronews.com/2021/12/27/a-year-since-brexit-how-has-it-affected-european-exporters-to-the-uk).

Nitekim 2021 tarihli Avrupa Komisyonu raporu[185] tarım ve gıda ihracatında %0,4 gibi çok az bir düşüş olduğunu açıklamıştır. Birleşik Krallık ayrılma sonrasında da AB'nin en büyük gıda-tarım ürünleri ithalatçısı olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda artan ulaşım masrafları ve gümrük düzenlemeleri kapsamında yavaşlayan tedarik zinciri, raf ömrü az olan ürünlerin ticaretini olumsuz yönde etkilemektedir. Raf ömrü az ürünlerin genel olarak büyük işletmelerin koruyucu teknik kabiliyetine sahip olmayan küçük çaplı işletmelerce üretildiği göz önüne alındığında, AB nezdinde BK'ya gıda ihraç eden küçük çaplı sanayilerin, ayrılmanın büyük yükünü omuzladığı açıktır.

Öte yandan Birleşik Krallık'ın ayrılması AB bütçesinde büyük bir boşluk yaratmıştır. Nitekim Birleşik Krallık hükümeti, üyelik dahilinde Birleşik Krallık'ın AB bütçesine yapmış olduğu katkının 17 milyar Sterlin olduğunu açıklamıştır. Avrupa Komisyonu'nun 2021-2027 AB bütçe tahminleri, Brexit sebepli boşluğun 6 senelik dönemde 75 milyar Euro olacağı yönündedir.[186] Bu kapsamda ekonomik adaletin sağlanması amacıyla AB ve BK, finansal uzlaşma yoluna[187] gitmişlerdir. Uzlaşı, AB üye devletlerinin ve Birleşik Krallık'ın ayrılma ile tecrübe ettikleri ekonomik sarsıntının en aza indirilmesi amacını taşımaktadır. Bu bağlamda 2020 yılının sonuna kadar BK, AB bütçesine katılmaya devam etmiş, AB programları kapsamında fon almayı da sürdürmüştür. Nitekim imzalanan Ortak Ticaret ve İş Birliği Anlaşması kapsamında, "Horizon Europe", "EURATOM Araştırma ve Eğitim", "Copernicus" ve "Uluslararası Termonükleer Deneysel Reaktörü" gibi AB uygulamalarına katılımını sürdürecektir. Finansal uzlaşı kapsamında net bir rakam belirlenmemiş de olsa Birleşik Krallık Bütçe Sorumluluk Ofisi ayrılmanın Birleşik Krallık ulusal bütçesine 35 milyon Sterline mal olacağını öngörmüştür.[188] Günümüz itibariyle AB nezdinde bütçe tartışmaları sürmekte, üye devlet temsilcileri, AB bütçesinin savunma ve finansal araştırmalar gibi konularda yetersiz kalacağını iddia etmektedirler.[189]

Sonuç olarak Brexit'in AB ekonomisi üzerinde yaratacağı doğrudan olumsuz sonuçların engellenmesi, finansal uzlaşı kapsamında sağlanacaktır. Ancak mevzuat ve

[185] Directorate-General for Agriculture and Rural Development, "Steady Increase in EU Agri-Food Trade in First Eight Months of 2021." (https://agriculture.ec.europa.eu/news/steady-increase-eu-agri-food-trade-first-eight-months-2021-2021-11-26_en).
[186] Darvas and Wolff, "Rethınkıng The European Unıon's Post-Brexıt Budget Prıorıtıes." (https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp_attachments/PB-2018_01_correction.pdf).
[187] Keep, "Brexit: The Financial Settlement - in Detail." (https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8039/CBP-8039.pdf).
[188] Keep, "The UK's Contribution to the EU Budget." (https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7886/CBP-7886.pdf).
[189] Strupczewski, "EU Leaders to Clash over Money as Brexit Blows Hole in Budget." (https://www.reuters.com/article/us-eu-budget-idUKKBN20D2V0).

uygulamaların değişmesi ve tedarik süreçlerinde yaşanan farklılıkların etkisini, başta Londra olmak üzere, Avrupa borsalarındaki tedirginlikten görmek mümkündür. Netice itibariyle AB bu süreci en az ekonomik zarar ile atlatmak amacındadır. Nitekim Brexit öncesinde ve sonrasında Birleşik Krallık ile yapılan müzakerelerin en ağırlıklı boyutunu ekonomik değişiklikler oluşturmuştur.

4.2.2.Avrupa bütünleşmesinin geleceği

Avrupa Topluluklarının temel çıkış noktası, Avrupa'nın bütünleşmesidir. Bu kapsamda Schuman Planı ile başlayan bütünleşme süreci, somut adımlardan oluşan bir olguya işaret etmektedir. Roma Antlaşması hedefleri kapsamında öncelikle ekonomik alanda entegrasyonun hedef alındığını ve bu süreçte Birleşik Krallık'ın AT'ye katıldığını önceki bölümlerde izah etmiştik. Bu kapsamda siyasi alandaki bütünleşmenin asıl temellerinin Avrupa Tek Senedi ile atıldığını ve sonuçta Avrupa Birliği'ne giden süreçte imza edilen her yeni anlaşma ile bu hedefe ilişkin altyapı ve yatırımların sağlandığını söylemek mümkündür.

Nitekim Avrupa Birliği, bir uluslararası örgüt olarak bütünleşme hedefini gerçekleştirme yolunda, kendi mevzuatı, etki alanı, ekonomik gücü, küresel ağırlığı dikkate alındığında, neredeyse bir konfederasyon haline gelerek, sıradan bir uluslararası örgüt olmanın çok daha ötesine gitmiştir. Ancak, bütünleşik bir yapı kurulması yolunda atılan adımlar, egemenlik konusunda çekincesi olan bütünleşme karşıtlarını rahatsız etmiş ve Birleşik Krallık başta olmak üzere, bu çekinceye sahip üye devletler artan yetki devrine itiraz etmişlerdir. Bu kapsamda Avrupa vatandaşlarının da bütünleşmesi amacını taşıyan mevzuatın yol açtığı tartışmalar Avrupa Şüpheciliğini artırmıştır.

Bu sonuçlar dikkate alındığında, bütünleşmenin sosyal hedeflerine ulaşma yolunda önemli bir ilerleme sağlamadığını ifade etmek mümkündür. Avrupa Parlamentosu dönem başkanı Martin Schulz'un "AB iyi durumda değil" açıklaması,[190] yükselen Şüpheciliğin yadsınamaz ölçüte geldiğinin ilk resmi ikrarıdır. Nitekim düzensiz göç ve ekonomik dengesizlik ile artan Şüphecilik, Birleşik Krallık bakımından ayrılmayla sonuçlanmıştır. Bu kapsamda Birleşik Krallık'ın ayrılması ile siyasi anlamda gerileyen bütünleşme hayali, her zamankinden daha uzak görünmektedir.

[190] Kumar, "Martin Schulz: The European Union Is in a Dismal State." (https://www.euronews.com/2016/05/12/martin-schulz-the-european-union-is-in-a-dismal-state).

Avrupa Komisyonu'nun 2022 dış politika kararları kapsamında Brexit'in, üye devletleri sosyal entegrasyon hedefinde daha somut adımlar atmaya teşvik ettiğini ifade etmek mümkündür. Nitekim Komisyon, Ukrayna özelinde somut yaptırım kararları almış ve bu bağlamda Ukrayna'dan göç edenlerin faydalanabileceği eğitim, sağlık, çalışma gibi konular dahilinde programlar açıklamıştır.

Sonuç olarak bütünleşmenin, siyasi amaçlarına yaklaştıkça sosyal amacından uzaklaştığı gerçeğinin uzun süre görmezden gelinmesi, AB içinde bütünleşme karşıtlığının artmasına yol açmış ve Brexit, siyasal entegrasyonun da olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Nitekim bu vaziyetin AB nezdinde bir farkındalığa yol açtığı söylenebilir. AB, ayrılmadan sonra BK ile yakın ilişkisini sürdürmeye gayret etmiş ve Ukrayna krizi özelinde sosyal Avrupalılaşma idealine yönelik somut hedefler belirlemiştir. Bu görüşü destekleyen ve özellikle Covid-19 salgınının sosyal birlikteliği arttırdığını savunan araştırmalar da vardır.[191] En nihayetinde, Avrupa Entegrasyonu fikrinin temelden değiştiği veya değişmeye ihtiyaç duyulduğu sonucunu çıkarmak yanlış olmaz.

4.3 Değerlendirme ve Sonuç

Bu kısım, önceki bölümlerde izah edilenler ışığında şekillenen değerlendirmelerimizi ve eleştirilerimizi içerecektir. Bu bağlamda öncelikle referandum hususuna değinmekte fayda vardır.

4.3.1 Ayrılma kararında temsil ve orantılılık

Genele bakıldığında Avrupa Şüpheciliği'nin, Birliğin federal bir yapıya evrilme sürecine yönelik faaliyetleri kapsamında arttığını görmekteyiz. Birleşik Krallık özelinde ise ulusal egemenlik kavramının tarihsel kökeni ve bağımsızlık olgusunun önemi neticesinde, Şüphecilik her zaman geçerli bir siyasi argüman olmuştur. Ekonomik hedefler dahilinde Avrupa Birliği'ne dahil olan Birleşik Krallık, üyeliği süresince birçok ortak politikanın dışında kalmış, kapsamlı olan mevzuat değişikliklerini de veto etme yoluna gitmiştir.

Çekilme mefhumunun, parlamentoda bir argüman olarak kullanılması Şüphecilik ile birlikte artmış ve David Cameron hükümeti bu yükselen çekinceleri referanduma götürme sözü vermiştir. Cameron'un bu sözünün arkasında, AB ile sürdürülen müzakereler kapsamında uluslararası bir koz edinmek amacı olduğunu, referandumda Birlik'te kalma

[191] EU3D Research Paper no. 17 Federico Fabbrini Brexit and the future of European integration. (https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3909924)

yönünde yaptığı çalışmalardan çıkarmak mümkündür. Nitekim 2016 referandumunda verilen oylar arasında büyük bir fark olmaması ve Brexit oyunun Birleşik Krallık'ın finansal merkezlerinden değil kırsal kesimlerinden gelmesi, ayrılmanın basit çoğunluk ile kararlaştırılması hususundaki usulü sorgulatmıştır. İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'nın Birlik'te kalma yönünde oy kullanmalarına rağmen neticede Birlik dışına çıkmaları da temsilde adaletin sağlanamadığının göstergelerindendir. Kanımızca, bu denli köklü bir değişim daha incelikli bir seçim sistemi ile alınacak sonuca bağlanmalıdır zira orantılılık ilkesi bunu gerektirir. Oysa, Birleşik Krallık'ın 47 yıllık AB üyeliğinin bitmesi için, ekonomik kriz ile yükselen Şüphecilik dalgasının politik bir argüman olarak kullanılması yeterli olmuştur. Birleşik Krallık çapında ayrılma konuşulmaya başladıktan sonra sürecin kesinleşmesi bir referandumla gerçekleşmiş, çoğunluk oyu yeterli sayılmıştır.

Bu nedenle, AB üyesi devletlerin, üyelik statüsü üzerinde yapacakları değişimin halk oylamasına sunulmasında, daha olaya özgü bir referandum sistemi kullanılmalıdır. Zira jeolojik, politik, kültürel ve en önemlisi ekonomik neticeler getiren bu kararlar, kamuoyunun dönemsel duygu dalgalanmaları ile belirlenemeyecek kadar ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Nitekim Brexit sonrasında yapılan anketlerde, Birlik'ten ayrıldığına pişman olanların oranı %30'un altına düşmemektedir. Bu veri kapsamında bile, temsilde yaşanmış olan adalet çekincesinin, Boris Johnson'un ayrılmayı öven politikalarına rağmen devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda Brexit kararının temelinde tarihsel çekinceler ve kaygılar olsa da bu duyguların popülizme alet edilerek, ulusal siyasette kullanıldığını ifade edebiliriz. Nitekim referandumun usulü üzerinde, AB ile balıkçılığın geleceği konusu kadar dahi düşünülmemiş olmasında büyük sorumluluk, Birleşik Krallık Hükümeti'ndedir. Günümüz itibariyle Brexit sürecinde kamuoyunun yanlış bilgilendirildiği tartışmaları da devam etmektedir. Boris Johnson bu tartışmaların merkezinde yer almakta, doğrudan halkı yanıltmakla suçlanmaktadır. Bütün bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Birleşik Krallık'ın ayrılma kararında, halkın iradesinin tam olarak yansıtıldığını söylemek pek mümkün değildir.

4.3.2 Brexit ve milliyetçiliğe etkisi

Brexit, dünya genelindeki tüm milliyetçilerin ve Avrupa Şüphecilerinin heyecanla takip ettiği bir süreç olmuştur. Egemenliğin geri kazanılması ve bağımsız politikalar takip etme gibi hususlar AB kapsamında yükselmekte olan milliyetçilik akımında da etkili

olmuştur. Özellikle 2010 tarihinde başlayan "Eurozone Krizi" üye devletler nezdinde AB kurumlarına olan güvenin önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır.

Şüphesiz ki üye bir devletin ayrılması, Avrupa Birliği için bir ilktir. Dolayısıyla ayrılma usulünün somutlaştırılması, süreçte izlenen yollar ve yapılacak anlaşmalar açısından bir örnek teşkil etmektedir. Avrupa Birliği üye devletlerinin bazılarında, bu ayrılık kararının başka üye devletlerce gündeme alınması endişesini doğurmuştur. Keza ayrılık konusu, üye devletlerin siyasi tartışmalarına girmiş, çeşitli partilerin politikalarına yansımıştır. Ayrılmayı politik hedefleri arasına koyan partiler, genel olarak milliyetçi çizgide ilerleyen partiler olup, ayrılma için Brexit propagandasında kullanılan argümanların benzerlerini kullanmaktadırlar. (Örneğin, mülteci-sığınmacı sorunu, ekonomisi gelişme sürecindeki üye devletlere ve özel statüdeki devletlere yapılan kredi destekleri vb).

Bu kapsamda milliyetçilik akımının Brexit sonrasında giderek yükselmesi beklenmekteyken, ayrılmanın sonuçlarının ciddiyeti 2022 tarihi itibariyle, milliyetçi partileri yeniden düşünmeye sevk etmiştir. Şüpheciler Avrupa Birliği'nin ulusal egemenliğe zarar verecek nitelikte yetki elde etmesini, buna karşın bürokratik açıdan hantal bir organizasyon haline gelmiş olmasını haklı olarak eleştirmişlerdir. Ancak Birleşik Krallık'ın ayrılma sonrası, çok geniş bir konu yelpazesinde birçok sorunla mücadele ettiği de görülmektedir. Bu nedenle Birlik'ten ayrılmanın faturasının ve getirdiği yükün, çoğu milliyetçi partinin gözünü korkuttuğu söylenebilir. Özellikle 2023 yılı itibariyle Ukrayna-Rusya savaşı ve Çin'in agresif ve yayılmacı dış politikasının da etkisiyle, AB üye devletleri dahilindeki milliyetçilik akımlarının giderek azaldığını görmek mümkündür. Nitekim Brexit sürecinde ayrılmayı ulusal siyasette en fazla tartışan Fransa ve İtalya, Brexit sonrası dış politikalarında AB ile ortaklığın geliştirilmesi hedeflerine vurgu yapmışlardır.

Sonuç olarak Brexit, Birlik yanlıları tarafından tedirginlikle takip edilmiş bir gelişmedir. Birleşik Krallık'ın ayrılması sürecinde "AB dağılıyor, Entegrasyon geriliyor" konulu çok sayıda çalışma ve haber yapılmış; AB'nin geri dönülmez bir dağılma sürecine girdiği endişesi tüm Birliği sarmıştır. Birleşik Krallık'ın 47 senelik üyelik tarihi boyunca Şüpheciliğin yükselmiş olması Avrupa Entegrasyonunun sosyal başarısını sorgulatmış da olsa, kimsenin görmezden gelemeyeceği bir gerçek vardır: Gerçekten AB'den ayrılmak çok külfetli bir süreçtir. Ayrılmanın, siyasi egemenlik yetkilerinin geri kazanılması dışında yargısal ve ekonomik egemenliğe çok fazla bir katkısı olmadığı, uyum süreci ve

gerekliliklerinden anlaşılmaktadır. Son olarak, küresel sıcak çatışmaların artması ve büyük global güçlerin neredeyse bir soğuk savaşı andıran istihbarat mücadeleleri kapsamında, en milliyetçi partiler dahi ülkelerinin Birlik dışı kalmasının, ulusal menfaatlere zararı olacağının farkına varmışlardır. Bu açıdan Brexit Avrupalılaşma sürecinde büyük bir geri adım olsa da ayrılıkçı ve milliyetçi hareketlere sağladığı argümanlar giderek azalmıştır. Zira günümüz itibariyle Birleşik Krallık içinde yapılan anketlerde, halkın yarısı ayrılma kararından pişmanlık duymaktadır.[192] Yine aynı anketler katılma referandumu yapıldığı takdirde çoğunluğun katılma yönünde irade beyan ettiğini ortaya koymaktadır. (*Bregret*) Ancak katılma da ayrılma kadar zorlu bir süreç olduğundan, yakın bir tarihte bu sorunun kamuoyu önünde oylamaya sunulmasına pek ihtimal vermemekteyiz.

Avrupa Parlamentosu'nun yaptığı araştırma, Brexit sonrası Birliğe duyulan güvenin son 35 yılın zirvesinde olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin en azından ideolojik olarak Brexit sınavını verebildiğini ve hatta süreçten güven tazeleyerek çıktığını söyleyebiliriz.

4.3.3 AB adayı devletlerde üyeliğin etkileri ve ayrılma

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliği sürecinde karşılaştığı sorun alanları ve ayrılma sürecinin yaratığı sıkıntılar, AB adayı devletler nezdinde de dikkatle izlenmiştir. Nitekim Brexit, tüm devletlerin AB'ye üye olmanın ne anlama geldiğine ve ayrılmanın ekonomik, siyasi, kültürel ve politik açıdan olumsuz etkilerine, büyük bir ciddiyetle yaklaşmalarına neden olmuştur. Zira Birliğe girmek, neredeyse tüm ulusal hukuk ve idare mevzuatı nezdinde değişimlere gitmek ve ulusal egemenliği kısıtlamak anlamına gelse de ayrılmak, verilen tavizlerin tamamının geri kazanılmasını sağlamadığı gibi, birçok alanda çözülmesi gereken yeni problemler ortaya çıkarmaktadır.

Avrupa Birliği'nin öncelikle 2010 Eurozone krizi, 2014 Ukrayna-Novorossiya krizi, 2016 mülteci krizi ve son olarak Covid-19 ve Rusya müdahalesine yönelik çözüm üretme ve karar alma mekanizmasının yavaşlığı sebebiyle, Birlik bir güven kaybı yaşamıştır. İlginç bir şekilde bu güven krizinin olumsuz etkileri, küresel gerginliğin tırmanması ile beraberlik ihtiyacının artması neticesinde AB üye devletleri nezdinde azalmış olsa da, AB dışındaki ülkelerin Birliğe olan güvenlerinin azaldığını, genişleme hareketinin yavaşlamasından görmekteyiz. Nitekim 2014 tarihinden bu yana Rusya'nın Ukrayna

[192] Smith, "'Bregret'? Many Brits Are Suffering from Brexit Regret." (https://www.cnbc.com/2023/03/03/brits-are-suffering-bregret-but-brexit-is-no-longer-a-priority-data.html).

topraklarını ilhaka yönelik dolaylı/doğrudan askeri girişimleri nedeniyle bu ülke ile sıcak çatışma durumunda olan Ukrayna'nın resmi katılım talebi ancak Rusya işgalinin ilk yılının sonunda gerçekleşmiştir. Yine aynı şekilde Sırbistan, Montenegro ve Kuzey Makedonya özelinde bakıldığında, AB'nin genişleme sürecinin çok yavaş ilerlemesinin sebebinin, Birlik'in yorucu bürokrasisi olduğu kadar, aday devletlerin çekimserliğinden de kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Brexit sonrası Şüpheciliğin, AB adayı devletlerde AB üyelerine kıyasla daha fazla artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu arada ayrılma sürecine ilişkin güçlüklerin de AB üyesi devletlerdeki ayrılıkçı hareketleri tedirgin ettiği unutulmamalıdır. Yani üye devletlerin ayrılmanın, aday devletlerin ise Birliğe katılmanın derin ve köklü sonuçlarını daha iyi idrak ettikleri söylenebilir. Bu nedenlerle, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinin yavaşlayacağını, hatta durabileceğini öngörmek yanlış olmaz. Nitekim, Rusya tehdidi altındaki Batı Balkanlar'da dahi üyeliğe büyük bir istek gözlenmemektedir.

4.3.4 AB'nin Brexit sürecindeki hataları

Önceki bölümde Ayrılmanın plansız ve popülist bir hareket neticesinde gerçekleştiğini ve Birleşik Krallık'ın bu sonuç kapsamında en büyük sorumluluğa sahip olduğunu ifade etmiştik. Ancak bu durum, Avrupa Birliği'nin ayrılma sürecindeki yaklaşımı ve politikalarındaki yanlışları ortadan kaldırmamaktadır.

Avrupa Birliği'nin en kayda değer yanlışlarını Birleşik Krallık'daki ayrılma referandumu sürecinde görmekteyiz. Nitekim referandum öncesi AB'nin, BK ile yapılan müzakerelerinde takındığı sert tutumdan vazgeçmemesini ve referandum kampanyaları sırasında, AB üye devletlerini, ayrılmanın olumsuz sonuçları konusunda yeteri kadar bilgilendirmemesini bu yanlışlar kapsamında değerlendirebiliriz. Ayrılma kararının konuşulması dahi AB yönetiminde soğuk bir hava yaratmış, referandum süreci ve sonrasında AB hiçbir müdahalede bulunmamış; herhangi bir kampanya düzenlememiştir. Şüphesiz ki Birlik, referandumun sonuçları kapsamında hem genel olarak Avrupa kamuoyunu, hem de Birleşik Krallık kamuoyunu bilgilendirici bir politika izleyebilirdi. Nitekim Avrupa Komisyonu, bakıcılık hakları gibi çok önemli olmayan konularda dahi uzun ve açıklayıcı bilgilendirmeler yaparken, ayrılma tartışmalarında alışılmadık bir

şekilde sessiz kalmıştır. Bu yaklaşımı, ayrılmayı AB yasama kurumları nezdine getiren Birleşik Krallık'ın bir nevi cezalandırılması gibi görmek mümkündür.[193]

AB'nin bu süreçteki sert tavrının zarar verdiği bir diğer konu İrlanda meselesidir. Bu konu özelinde katı tavır ve yaklaşım içinde bulunan AB'nin koşullarına uyan Theresa May, bu koşulları Birleşik Krallık Parlamentosu'na kabul ettirememiştir. Özellikle İrlanda Tedbiri'nin tartışıldığı dönemde, AB bu meselenin çözümünde Birleşik Krallık'ın demokratik yapısına güvenmek yerine, katı kurallar koymuş, bu kurallar çerçevesinde artan egemenlik çekincesi ve şüphecilik dalgası, Birleşik Krallık Parlamentosu'nun kabul etmeyerek üç kez reddettiği bir Tasarı oluşturulmuştur. Kanımızca, Theresa May gibi Avrupalılaşmanın önemini bilen ve milli menfaatler doğrultusunda çalışan yetenekli bir politikacı tabiri caizse küstürülmüştür. Bu yaklaşımın May Hükümeti'nin, referandumun sonucunu kabullenmesinde etkili olduğu da söylenebilir. Nitekim Birleşik Krallık gibi müzakere geleneğinden gelen bir devlet, halkoylaması sonuçlarını müzakere etmek yerine derhal ayrılma bildiriminde bulunmuştur. Aynı şekilde İrlanda Tedbiri, BK Parlamentosu tarafından üç kez reddedilirken de AB Komisyonu şartları yeniden müzakere etmeyi düşünmemiş ve bir anlamda May Hükümetini siyasi gücünü pekiştirmek için erken seçime zorlamıştır. Bu tavır Birleşik Krallık nezdinde AB'ye olan yaklaşımın olumsuza dönmesinde büyük rol oynamıştır.

Nitekim AB'nin katı ve mutlak tavrı, istifa eden May'in yerine, referandumda ayrılma yönündeki kampanyanın başında yer alan Boris Johnson'un gelmesine yol açmıştır. Johnson iktidarı, Birleşik Krallık'ın ayrılma sürecinin karikatürize bir sembolü gibidir. Ayrılmanın faydalarını vurgularken kamuoyunu yanıltmaktan kaçınmaması, neticeleri küçümseyerek aktarması ve iktidarının sonlanmasına yol açan olaylar özelinde değerlendirildiğinde Johnson, tam olarak AB yönetiminin tavrına karşı Birleşik Krallık halkının tepkisini yansıtmaktadır.

Son olarak AB'nin müzakerelerde, üniter yapısını ve entegrasyon hedefini korumaya ve Birleşik Krallık'ı üye kalmaya ikna eden bir yaklaşım sergilemesi beklenirken, tabiri caizse Charles de Gaulle dönemi AT yaklaşımı ile ayrılmayı tartışan Birleşik Krallık yönetimine karşı soğuk bir tavır takınmışlardır. Netice itibariyle Avrupa Birliği bir devlet değildir ve nihai amacı üniter yapısını korumak olmalıdır. Bu kapsamda ayrılmadan

[193] Nitekim Birleşik Krallık Hükümeti dahi ayrılmanın yaratacağı yasal tadilatın boyutlarını tam olarak idrak edememiş, AB idaresi de bu yasalaştırma sürecinde yaşanacak sıkıntıları detaylandırmamıştır. Bu tartışmaların referandum sonrasında yapılmasının ise pek bir anlamı kalmamıştır.

vazgeçilmesi yönünde bir müzakere dahi teklif edilmemesi, Birliğin bu süreci ne kadar kötü yönettiğinin ve bir anlamda tepkisel davrandığının göstergesidir.

Ayrılmanın Birleşik Krallık açısından daha fazla olumsuz sonuç doğurduğu söylenebilse de Birliğin süreçten kazançlı çıktığını söylemek de mümkün değildir. Bu bağlamda ulusal hükümet ve medya tarafından yanlış yönlendirildiği açık olan Britanya halkının duygularının popülizme alet edilmesine hiçbir tepki verilmemiş olması, Birlik'in temel değerlerine ve uzun vadeli hedeflerine tamamen ters düşmüştür. Uluslarüstü bir organizasyonun bir ulus devletten daha fazla otokontrole ve özdenetime sahip olması gerekirken, yeniden müzakere ihtimalinin dahi konuşulmaması, referandum sürecinde Birlikte kalma yönündeki hareketin argümanlarından birini doğrudan etkisiz kılmıştır. Bu bilgilerin ışığında, ayrılmanın sorumluluğunun Birleşik Krallık hükümeti kadar, AB yönetimine de ait olduğu sonucuna varılabilir.

4.3.5 Ayrılma sonrası Türkiye – AB ve Birleşik Krallık ilişkileri

Birleşik Krallık, Avrupa Birliği'ne dahil iken, Türkiye ile ticari ilişkiler, AB-Türkiye Gümrük Birliği mekanizması tarafından gözetilmekteydi. Bu genel yetkinin istisnasını ise AB ile Türkiye'nin yapmış olduğu tarım ürünleri ve kömür-çelik anlaşmaları oluşturmaktaydı.

Birlik'ten ayrılan Birleşik Krallık, Türkiye ile olan ticari ilişkilerinin sürdürülmesi amacıyla 29 Aralık 2020 tarihinde ikili bir Serbest Ticaret Anlaşması[194] imzalamıştır. İki ülke arasında 20 milyar Sterlin hacminde ticaret öngören anlaşma, Türkiye ile AB arasındaki ticari kuralların büyük bölümünü değiştirmeden yenilemiş, ürünlerin taşıması gereken şartların kararlaştırılmasını ise BK ve Türkiye'ye bırakmıştır. Bu kapsamda Birleşik Krallık ve Türkiye Cumhuriyeti'nin, Brexit'in olumsuz ekonomik etkilerini en aza indirmeye çalıştığı açıktır.

Bu konuda bir diğer bahsedilmesi gereken uluslararası metin ise 1963 tarihli Ankara Anlaşması'dır. Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki İş Birliği'nin çerçevesini belirleyen anlaşma, Türkiye'nin AT üyeliği kapsamında bir yol haritası olarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda gümrük birliği, finansal politikalar ve bireysel çalışma hakkı üzerine düzenlemeler içeren anlaşma, Lizbon Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Türkiye-AB ilişkilerinin temel mutabakat metni haline gelmiştir.

[194] Department of International Trade, "UK and Turkey Sign Trade Deal." (https://www.gov.uk/government/news/uk-and-turkey-sign-trade-deal).

Birleşik Krallık'ın 1 Ocak 2020 tarihinde Avrupa Birliği'nden ayrılması ile başlayan geçiş süreci kapsamında mevcut AB anlaşmaları BK nezdinde geçerliliğini sürdürmüştür. Bu anlaşmalara Ankara Anlaşması da dahildir. Ancak geçiş sürecinin sona ermesi ile BK anlaşmanın tarafı olmaktan çıkmış ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Birleşik Krallık dahilinde çalışma izni alması zorlaşmıştır.

Birleşik Krallık ve Türkiye Cumhuriyeti dış ilişkileri incelendiğinde, Brexit dönemi haricinde olumlu bir hava yakalandığını ifade etmek mümkündür. Ayrılma tartışmaları öncesinde eski Başbakan David Cameron'un 2010 tarihli Türkiye ziyaretinde vermiş olduğu demeç, ayrılma sürecinde takınılan tavra tamamen ters düşmektedir. Cameron, Türkiye'nin Avrupa için büyük önem taşıdığını, üyelik sürecinde Birleşik Krallık'ın tam destek vereceğini ifade etmiş ve "Ankara'dan Brüksel'e yol yapmak istediğini" söylemiştir.[195] Nitekim Birleşik Krallık'ın Türkiye'ye yönelik olumlu bakış açısı, Brexit tartışmalarının hız kazandığı dönemde, Türkiye Cumhuriyeti'nin de AB üyeliği başlıklarında ilerleme kat etmesi ile tamamen tersine dönmüştür. Brexit referandum kampanyalarında ayrılma taraftarlarının temel argümanlarından biri, AB'ye Türkiye'nin üyeliği sonrasında gelecek göç dalgasından Birleşik Krallık'ın kaçınması gerekliliğidir.

Sonuç olarak, AB ile Türkiye'nin üyelik müzakereleri Kıbrıs tartışması kapsamında durduğu halde, Türkiye'nin üyeliği ile gelecek olduğu iddia edilen büyük göç dalgasından kaçan Birleşik Krallık, Avrupa Birliği'nden ayrılmıştır. Ayrılma ile Birleşik Krallık'ın Türkiye'nin üyeliği kapsamında gerilen ilişkileri bir düzelme sürecine girmiştir. Nitekim 2017 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti, Birleşik Krallık merkezli savunma sanayi devi British Aerospace ile Milli Muharip Uçak dahilinde teknik destek hususunda anlaşmaya varmış,[196] ABD ile yaşanan F-16 krizi kapsamında da Birleşik Krallık ile müzakereler başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin gerek Avrupa Birliği gerekse Birleşik Krallık açısından jeopolitik ve ekonomik bağlamda büyük önem arz ettiği açıktır. Bu kapsamda Birleşik Krallık da Avrupa Birliği de Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirme amacındadır. Türkiye'nin ayrılma argümanlarına, amiyane tabirle meze edildiği, Brexit süreci sonrasında Birleşik Krallık ile ilişkileri düzelmiş, ancak Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin siyasallaşması, Türkiye halkı açısından Avrupa Birliği'ne olan olumsuz yaklaşımı kuvvetlendirmiştir.

[195] "Turkey Must Join EU, Says Cameron." (https://www.bbc.com/news/av/world-europe-10780392).
[196] "Theresa May in Turkey: UK Agrees £100m Defence Deal." (https://www.bbc.com/news/uk-38779669).

Ayrılmayı takip eden seneler içinde Türkiye'de yapılan ve Birliğe olan yaklaşımı tahlil eden anketlerden,[197] Türk halkının yarısından çoğunun Birlik üyeliğine soğuk baktığı sonucu çıkmaktadır.[198] Dahası, Türk halkının neredeyse %10'u ilerleyen yıllarda Birliğin dağılacağını düşünmektedir. Nitekim ekonomik ve siyasi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin temsil ettiği önemin yarısını haiz olmayan küçük Balkan devletlerinin dahi AB üyelik süreçleri sonuçlanmışken, Türkiye sürekli taviz vermek zorunda bırakılmış ve neticesinde üyeliği sürüncemede bırakılmıştır. Bu açıdan Türk halkının Birliğe olan itimadının Brexit öncesinde de azalmakta olduğunu görmek mümkündür. Bu yaklaşımın Türk halkı nezdinde hoş karşılanmadığı ve üyelik sürecinin devamında Birliğe olan güvenin giderek azalması neticesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin yakın bir zamanda gerçekleşmesine ihtimal vermemekteyiz. Nitekim bu üyelik bir şekilde Türk kamuoyu nezdinde oylamaya açılsa, çıkacak sonuç da anketlerdekinden farklı olmayacaktır.

4.3.6 Türkiye için çıkarılabilecek dersler

Türkiye, Avrupa'nın Entegrasyonu süreci boyunca önce Topluluğun daha sonra da Birlik'in jeopolitik anlamda en önemli müttefiklerinden biri olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, konumu, demografik yapısı ve köklü tarihi ile özellikle küresel rekabetin hızla arttığı bu dönemde, Asya ve Orta Doğu ile ilişkilerini güçlendirme hedefini haiz Avrupa devletleri için vazgeçilemez bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Türkiye, Avrupa'nın Doğu'ya açılma amaçları dâhilinde önemli bir stratejik ortak konumundadır. Nitekim bir ayağı her daim Avrupa'da bulunmuş olan Osmanlı Devleti'nin halefi konumundaki Türkiye, 20. yüzyılın başlarından itibaren dış politika kapsamında Avrupa ile ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Türkiye'nin Avrupa ile yürüttüğü diplomatik ilişkiler, başlangıç olarak ekonomi, kalkınma ve güvenlik odaklı olsa da, üyelik sürecinde hukuki uyum da dahil olmak üzere geniş bir yelpazeye ulaşmıştır.

Avrupa Birliği, temeline aldığı hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları ve idari yapılanma ile denetim mekanizmaları konularında günümüz dünyasının standartlarını belirlemektedir. Bu açıdan Birlik, Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerine inşa edildiği temel değerleri ve cumhuriyetin felsefesini koruyup geliştirme hedefleri bakımından bir örnek teşkil etmektedir. Bu durum, Birlik'in dünya çapında bir cazibe merkezi haline gelmiş olduğu gerçeğinden de görülebilmektedir.

[197] Ünlühisarcılık, Taştan, and Canbilek, "Turkish Perceptions of the EU Survey 2022."
[198] "Areda Survey Araştırdı: AB'ye Üyelikte Toplumsal Destek Yok." (https://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/areda-survey-arastirdi-abye-uyelikte-toplumsal-destek-yok-2063199).

Mustafa Kemal önderliğinde yurttaşlığı esas alan ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmayı nihai hedef olarak belirlemiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Toplulukları'nın temel değerlerine paralel bir yapıyı benimsemesi, Avrupa ve Türkiye arasındaki organik uyum sürecinin de başlangıcı olmuştur. Nitekim bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yaptığı ilk anlaşma 12 Eylül 1963'te imza edilen Ankara Anlaşması olmuştur. Anlaşma, kapsam bakımından ekonomik amaçlara yönelik olsa da imza altına alındığı tarih bakımından, Türkiye'nin Avrupa Toplulukları arasına katılma ve söz hakkı edinme iradesinin ne hızla tecelli ettiğinin de açık bir göstergesidir.

Üyelik müzakereleri oldukça erken başlamış olmasına rağmen, Birlik'in Türkiye'nin uyum süreci hakkında hazırladığı raporlarda, insan hakkı ihlalleri dahil birçok konuda uyum kapsamından uzaklaşıldığı ifade edilmiştir. Nitekim en son yapılan referandum ile parlamenter sistemin zayıflaması ve temsilciler meclisi veya senato yokluğunda bir güçlendirilmiş başkanlık sisteminin uygulamaya konulması da Birlik nezdinde, Türkiye'nin demokratik hedeflerinden uzaklaştığı tartışmalarını artırmıştır. Eski tarihli raporlarda Türkiye'nin demokratik ve insan haklarını ön planda tutan bir politikaya uyumunun geciktiği kaydedilirken, son on yılda yazılan tüm raporlar Türkiye'nin bu hedeflerden iradi bir biçimde uzaklaştığını ifade etmektedir.[199]

Türkiye'nin Birlik üyeliğinin, vatandaşlarının yaşam standartlarını yükselteceği, yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ilkelerini kuvvetlendireceği ve belki de en önemlisi, Birlik'in politikaları ve icraatları üzerinde söz hakkı sağlayarak ülkemize daha küresel bir rol sağlayacağı açıktır. Bu bağlamda hem Avrupa'nın geleceği hem de anayasal hedefler doğrultusunda Türkiye'nin Birlik'e dahil olması gerekmektedir. Dolayısıyla politize olmuş üyelik sürecinin sürüncemede bırakıldığı Türkiye'nin, Avrupa Birliği'nin en eski ve köklü üyelerinden Birleşik Krallık'ın üyelik ve ayrılma sürecindeki tecrübesinden faydalanması elzemdir.

Çalışmanın önceki bölümlerinde incelediğimiz üzere Birleşik Krallık, gerek farklı tarihsel yapısı gerekse izlenilen popüler dönem siyaseti kapsamında, Topluluk politikalarına en çok itirazı yapan üye olmuştur. Topluluğun siyasal bütünleşme hedefine egemenlik çekincesi ile karşı çıkan Birleşik Krallık, üyeliğe devam ettiği süreçte birçok Birlik politikasının dışında kalmış, Avrupa Şüpheciliğinin en kuvvetli olduğu üye devlet

[199] Ayrıntılı bilgi için bakınız: S. Rıdvan Karluk, Özgür Tonus, Avrupa Birliği kapısında Türkiye, 2002, Turhan Kitabevi.

olmayı sürdürmüştür. Nitekim bu Şüpheciliğin, bir noktada güncel siyasete alet edilmesi ile ayrılma gündeme gelmiş ve kısa süre içinde geri dönülmez bir noktaya gelinmiştir.

Ayrılmanın aşamalarını dikkatle incelediğimizde, Birlik'e üye olmanın da ayrılmanın da ilgili devlete aşılması gereken ciddi hukuki, ekonomik, sosyal, kültürel ve jeostratejik problemler yarattığını görmekteyiz. Dolayısıyla Türkiye açısından çıkarılacak ilk ders, üyelik kararının dikkatle planlanması gerekliliğidir. Üyelik kararı basit çoğunluğun sonucu belirlediği bir halk oylamasında kararlaştırılamayacak denli karmaşık ve külfetli bir süreçtir. Bu bağlamda, üyeliğe yönelik iradenin tespiti yapılmadan kamuoyunun bu sonuçlar, külfetler ve potansiyel faydalar hakkında etraflıca bilgilendirilmesi gerekmektedir. Birleşik Krallık örneğinde açıkça görülmektedir ki, ayrılma doğrultusunda oy kullanan BK yurttaşlarının büyük çoğunluğunun iradesine yön veren, ayrılmanın somut sonuçları değil dönem politikacılarının söylevleri olmuştur. Bu durum, üyelik sürecindeki ülkemizin kesinlikle tekrarlamaması gereken kritik bir hatadır. Üyelik, ülkemizin hukuki, ekonomik ve diplomatik yapısını büyük oranda değiştirecek ve geçiş süreci de dahil olmak üzere çözülmesi gereken bir problemler dönemi yaratacaktır. Dolayısıyla üyeliğin olumsuz yanlarının iç siyasette kullanılması temsil adaletine zarar vereceği gibi, üyelik sonrasında pekiştirilecek milli menfaatlerin yeterince izah olunmaması da temsili zedeleyecektir. Sonuç olarak, üyelik referandumundan önce kamuoyunu bilgilendirme çalışmalarının yapılması ve halkın vereceği oyun sonuçlarını biliyor olmasının sağlanması, temsilde adaletin ve demokrasinin tesis edilmesi için yadsınamaz nitelikte olduğu açıktır. Bu bağlamda üyeliğe ilişkin iradenin tek bir oylama ile mutlak kılınması yerine iki aşamalı ve bölge ayrımlı bir seçim sisteminin öngörülmesi ve uygulanması, temsilde oluşan adalet kaybını en aza indirecektir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise kamuoyunun bilgilendirilmesinin, üyelik sonrasında da aynı kuvvette devam etmesi gerekliliğidir. Birlik politikaları, yapı itibariyle kamuoyu nezdinde "Reddettiğimiz kanunlara tabiyiz" fikrinden hareketle milli egemenlik tartışmalarına yol açabilecek bir yapıya sahiptir. Buna çözüm ise, Türkiye'nin üyelik sonrasında da vatandaşlarına Birlik politikalarını, kararlarını ve Divan yargılamalarını kamusal iletişim yoları kullanılmak suretiyle izahında yatmaktadır. Nitekim Birleşik Krallık örneğinde, dönem politikacılarının Birlik hakkında yurttaşlarını yetersiz bilgilendirmesi neticesinde ayrılma yönlü hareketin kuvvetlendiğini görmekteyiz. Buna verilecek en somut örnek, ayrılma taraftarlarının en önemli argümanlarından birinin Türkiye'nin üyeliği sonrasında oluşacak göç dalgasının demografik yapıyı ve ekonomik

bütünlüğü bozma ihtimali taşımasıdır. Nitekim Birleşik Krallık Birlik'ten ayrılmasına ve Avrupa kıtası üzerinde izlenilecek politikaların büyük bölümü üzerinde söz hakkını yitirmesine rağmen, Türkiye hâlâ Birlik'in bir üyesi değildir. Bu bağlamda Birleşik Krallık menfaatlerine uygun olacak olan kararın, Birlik'te kalarak Türkiye'nin üyeliği gündeme geldiğinde serbest dolaşım politikalarının dışında kalması olduğu açıktır.

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti, milli hedefleri ve anayasal ilkeleri doğrultusunda Avrupa Birliği üyeliğini hedef almalıdır. Ancak, üyelik süreci ve sonuçları kamuoyuna düzenli olarak aktarılmadığı takdirde, yapılacak bir referandumun demokratik olmayacağı gerçeğini de Birleşik Krallık örneğinden görmek mümkündür. Kamunun bilgilendirilmesi, katılma aşaması kadar üyelik sürecinde de devam etmeli ve iç siyasete kullanılabilecek yanlış anlaşılmalara mahal verilmemelidir. Nitekim Birleşik Krallık gibi köklü bir siyasi ve hukuki tarihe sahip olan bir devlet dahi vatandaşlarını yeterince bilgilendirmemiş ve bu çok önemli kararın basit bir politik akım ile verilmesine neden olmuştur. Bu hatalar üyelik sürecindeki ülkemizin şiddetle kaçınması gereken hatalardır. Türkiye, AB'ye katıldığında bu katılımı öz kimliğini ve dış bağımsızlığını kaybetmeden yapacaktır. Ancak bu hususun iyi aktarılamaması, kamuoyu nezdinde bu devletlerarası yakınlaşmanın milli egemenliği zedelediği fikrine yol açabilir. Halihazırda Avrupa Karşıtlığının hayli yüksek seyrettiği ülkemizde kamuoyunun bilgilendirilmesi, katılma ve üyelik mefhumlarının iç siyasette kullanılmasının önüne geçecek ve belki de katılmama yönünde oluşacak bir toplu histeriyi engelleyecektir. Zira normal vatandaşın Birleşik Krallık'ın AB deneyimini, dışında kalmalarını ve ayrılmaya giden siyasi sürecini bilmesi ve buradan dersler çıkarması beklemez. Bu nedenle ilgili görevi, devletin eksiksiz ve objektif bir şekilde üstlenmesi, dolayısıyla Avrupa Birliği ile ilişkilerin, Dış İşlerine bağlı bir başkanlık değil yeniden tesis edilecek bir bakanlık aracılığıyla yürütülmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Arsava, Prof. Dr. Füsun. *Nice Anlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nin Geleceği*. Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2003.

Black, Jeremy. *A History of Europe: From Pre-History to the 21st Century*, 2021.

Bradford, Anu. *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World*. Oxford University Press, 2020.

Cremona, Marise, and Joanne Scott, eds. *EU Law Beyond EU Borders: The Extraterritorial Reach of EU Law*. Collected Courses of the Academy of European Law Ser., 2019.

Dedman, Martin, ed. *The Origins and Development of the European Union 1945-2008: A History of European Integration*, 2009. https://doi.org/10.1604/9780415435604.

Dedman, Martin. *The Origins and Development of the European Union 1945-1995: A History of European Integration*. Routledge, 2006. https://doi.org/10.1604/9780203131817.

Dick Howard, A. E. *Magna Carta: Text and Commentary*, 1965. https://doi.org/10.1604/9780813901213.

European Commission, Divisione IX/E-5, and Fontaine, P. *Jean Monnet, a Grand Design for Europe*, 1988.

Harmsen, Robert, and M. Spiering. *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*, 2004. https://doi.org/10.1604/9781423791997.

HOWARD, CHRISTOPHER. *SPLENDID ISOLATION*. History 47. Vol. no. 159, 1962. http://www.jstor.org/stable/24404639.

King Edward I. *İngiliz (Common Law)'unun Gelişmesi*. Edited by Hawley Joseph. Translated by İlhan Lüthem. XVII. Vol. 1–4. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1959.

Maer, Lucinda, and Oonagh Gay. *The Bill of Rights 1689* . The Library of Commons, 2009. https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN00293/SN00293.pdf.

Major, John. *John Major: The Autobiography*. Harper Collins, 1999. https://doi.org/10.1604/9780060196141.

Massie, Robert K. *Dreadnought: Britain, Germany, and the Coming of the Great War*. Ballantine Books, 1992. https://doi.org/10.1604/9780345375568.

Nugent, Neill. *The Government and Politics of the European Union*, 2006. https://doi.org/10.1604/9780822338543.

Pollard, A. F. *The Evolution of Parliament*. London, 1920.

Pollock, Frederick, and Frederic William Maitland. *The History of English Law Before the Time of Edward I*, 2010.

Szczerbiak, Aleks, and Paul Taggart, eds. *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism: Volume 2: Comparative and Theoretical Perspectives*, n.d. https://doi.org/10.1093/0191531642.001.0001.

Makaleler

Alexandre-Collier, Agnès. "Euroscepticism under Margaret Thatcher and David Cameron : From Theory to Practice." *Observatoire de La Société Britannique*, no. 17 (November 1, 2015): 115–33. https://doi.org/10.4000/osb.1778.

Anderson, David. "No-Deal Readiness, Lord Cockfield and the British Ingenuity behind the EU Single Market." *Prospect Magazine Archives*, October 9, 2019. https://dlv.prospect.gcpp.io/ideas/economics/39353/no-deal-readiness-lord-cockfield-and-the-british-ingenuity-behind-the-eu-single-market.

Artus, Jacques R. "The 1967 Devaluation of the Pound Sterling (La Devaluation de La Livre Sterling En 1967) (La Devaluacion de La Libra Esterlina En 1967)." *Staff Papers - International Monetary Fund* 22, no. 3 (November 1975): 595. https://doi.org/10.2307/3866612.

Ayto, John, and Ian Crofton. "Longest Suicide Note in History." *In Brewer's Dictionary of Modern Phrase & Fable*, 2009. https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199916108.001.0001/acref-9780199916108-e-4889.

Brusenbauch Meislova, Monika. "All Things to All People? Discursive Patterns on UK–EU Relationship in David Cameron's Speeches." *British Politics* 14, no. 3 (April 23, 2018): 223–49. https://doi.org/10.1057/s41293-018-0088-6.

Chalmers, Damian. "Post-Brexit Sovereignty: Regulating Rather Constituting a (Dis)United Kingdom." *VerfBlog*, March 21, 2023. https://doi.org/10.17176/20230321-185313-0.

Charles, Reuben. "Common Law Civil Law Traditions." *(PDF) Common Law Civil Law Traditions | Reuben Charles - Academia.Edu*, n.d. https://www.academia.edu/30065462/Common_Law_Civil_Law_Traditions.

Chase, James. “Great Britain Looked to France like America’s Trojan Horse.” *The New York Times Archives*, no. 276 (May 3, 1970). https://www.nytimes.com/1970/05/03/archives/great-britain-looked-to-france-like-americas-trojan-horse-de-gaulle.html.

Churchill, Winston. “Winston Churchill’s Speech Delivered at the University of Zurich.” *University of Zurich*, September 19, 1946. https://rm.coe.int/16806981f3.

Council of the European Union. “Euratom: Council Decision of 7 May 1985 on the Communities’ System of Own Resources.” *EUR-Lex - 31985D0257 - EN - EUR-Lex* 85/257/EEC, (April 5, 1985). http://data.europa.eu/eli/dec/1985/257/oj.

Darvas, Zsolt, and Guntram Wolff. “Rethınkıng The European Unıon’s Post-Brexıt Budget Prıorıtıes.” *Bruegel Policy Brief*, March 19, 2018. https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp_attachments/PB-2018_01_correction.pdf.

Deschamps, Etienne. “The Suez Crisis.” *European NAvigator*, n.d. https://www.cvce.eu/en/obj/the_suez_crisis-en-5e8ac60f-4af9-4c1b-b459-443637c41126.html.

Eeckhout, Piet. “Brexit Sovereignty and Its Dead Ends.” *Global Policy* 13, no. S2 (April 2022): 98–105. https://doi.org/10.1111/1758-5899.13077.

Esperdy, Gabrielle. “The Twilight of Autopia.” *Places Journal*, no. 2019 (October 15, 2019). https://doi.org/10.22269/191015.

Fowler, Robert Ludlow. “The Future of the Common Law.” *Columbia Law Review* 13, no. 7 (November 1913): 595. https://doi.org/10.2307/1110243.

Hestermeyer, Holger. “How Brexit Will Happen: A Brief Primer on European Union Law and Constitutional Law Questions Raised by Brexit.” *Journal of International Arbitration* 33, no. Issue 7 (September 1, 2016): 429–50. https://doi.org/10.54648/joia2016026.

HM Government. “Responding to a More Contested and Volatile World.” *Integrated Review Refresh 2023*, 2023. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1145586/11857435_NS_IR_Refresh_2023_Supply_AllPages_Revision_7_WEB_PDF.pdf#page=25.

Keegan, William. “David Cameron’s EU Referendum Raises Spectre of Thatcher-Era Euroscepticism.” *International Business Times*, October 19, 2015. https://www.ibtimes.co.uk/william-keegan-david-camerons-eu-referendum-raises-spectre-thatcher-era-euroscepticism-1524701.

Keep, Matthew. “Brexit: The Financial Settlement - in Detail.” *House of Commons Library Briefing* 8039 (April 26, 2021). https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8039/CBP-8039.pdf.

Keep, Matthew. “The UK’s Contribution to the EU Budget.” *House of Commons Library Research Briefing* 7886 (June 14, 2022). https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7886/CBP-7886.pdf.

Langlois, Laetitia. “Edward Heath: The Failed Leadership of an Uninspiring Leader.” *Leadership and Uncertainty Management in Politics*, 2015, 230–48. https://doi.org/10.1057/9781137439246_15.

Pottom, Ed, and Adam Mellows-Facer. “The Euro: Background to the Five Economic Tests.” *House of Commons Library*, n.d.

Riche, Pascal. “Les Craintes Européennes de Washington.” *Libération*, June 20, 2003. https://www.liberation.fr/planete/2003/06/20/les-craintes-europeennes-de-washington_437284/.

Smith, Julie. “Gambling on Europe: David Cameron and the 2016 Referendum.” *British Politics* 13, no. 1 (November 28, 2017): 1–16. https://doi.org/10.1057/s41293-017-0065-5.

Sogelola, Deborah. “Brexit, Agenda Setting and Framing of Immigration in the Media: The Case of the Daily Mail.” *LSE Undergraduate Political Review*, n.d.

Springford, John. “The Cost of Brexit to June 2022.” *Centre for European Reform*, April 21, 2023. https://www.cer.eu/insights/cost-brexit-june-2022.

Taggart, Paul, and Aleks Szczerbiak. “Europeanisation, Euroscepticism and Party Systems: Party- based Euroscepticism in the Candidate States of Central and Eastern Europe.” *Perspectives on European Politics and Society* 3, no. 1 (January 2002): 23–41. https://doi.org/10.1080/15705850208438827.

UK Gov Home Office. “Statement of Changes in UK Immigration Rules.” *UK Government Publications*, March 2023. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1141158/E02875509_-_Immigration_Rules_changes_-_HC_1160__Web_Accessible_.pdf.

United Nations. “Vienna Convention on the Law of Treaties.” *Treaty Series* 1155 (1969): 331. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf.

Vasilopoulou, Sofia. “Varieties of Euroscepticism: The Case of the European Extreme Right.” *Journal of Contemporary European Research* 5, no. 1 (April 24, 2009): 3–23. https://doi.org/10.30950/jcer.v5i1.106.

Çevrimiçi Kaynaklar

A.Ş., Piri Medya. “Areda Survey Araştırdı: AB’ye Üyelikte Toplumsal Destek Yok.” Yeni Şafak, April 12, 2022. https://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/areda-survey-arastirdi-abye-uyelikte-toplumsal-destek-yok-2063199. (Erişim: 9 Mart 2023)

Adler, Katya. “The Four Key Points from David Cameron’s EU Letter.” BBC News, November 10, 2015. https://www.bbc.com/news/uk-politics-34779250. (Erişim: 11 Nisan 2023)

All Answers ltd. “The Supremacy of European Community Law.” LawTeacher.net, November 2013. https://www.lawteacher.net/free-law-essays/european-law/the-supremacy-of-european-community-law.php?vref=1. (Erişim: 11 Nisan 2023)

Archive of Labour Party Manifestos UK . “1983 Labour Party UK Manifesto.” Erişim May 8, 2023. http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1983/1983-labour-manifesto.shtml. (Erişim: 11 Nisan 2023)

BBC Archives. “De Gaulle Says ‘non’ to Britain - Again.” BBC ON THIS DAY | 27 | 1967: De Gaulle says “non” to Britain - again. Erişim July 31, 2023. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/27/newsid_4187000/4187714.stm. (Erişim: 11 Nisan 2023)

BBC News. “EU Referendum Results.” BBC News. Erişim April 9, 2023. https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results. (Erişim: 11 Nisan 2023)

BBC News. “Post-Brexit Trade: UK Having Its Cake and Eating It, Says Boris Johnson,” December 30, 2020. https://www.bbc.com/news/uk-politics-55486081. (Erişim: 11 Nisan 2023)

BBC News. “Queen’s Speech 2015: EU Referendum, Tax Freeze and Right-to-Buy.” BBC News, May 27, 2015. https://www.bbc.com/news/uk-politics-32894214. (Erişim: 11 Mayıs 2023)

BBC News. “Turkey Must Join EU, Says Cameron,” n.d. https://www.bbc.com/news/av/world-europe-10780392. (Erişim: 21 Mart 2023)

Bjonnes, Roar. “Why Norway Refused to Join the EU.” Systems Change Alliance, June 13, 2020. https://systemschangealliance.org/why-norway-refused-to-join-the-eu/.

Bryson, Jamie. “Analysis of the Windsor Framework Compatibility with the Ulster Day 2021 Declaration and DUP’s Seven Tests.” Unionist Voice Policy Studies, March 5, 2023. https://unionistvoice.com/wp-content/uploads/2023/03/Unionist-Voice-Policy-Studies-Windsor-Framework-1.pdf. (Erişim: 21 Mart 2023)

Burford, Rachael. “Immigration Has Increased since Brexit, Admits Tory MP.” Evening Standard, August 15, 2022. https://www.standard.co.uk/news/politics/brexit-immigration-conservative-mp-neil-o-brien-london-b1018568.html. (Erişim: 11 Nisan 2023)

Cabinet Office, and The Secretary of State for Northern Ireland. “Northern Ireland Protocol: The Way Forward.” GOV.UK, July 21, 2021. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1008451/CCS207_CCS0721914902-005_Northern_Ireland_Protocol_Web_Accessible__1_.pdf. (Erişim: 11 Nisan 2023)

Cabinet Office. "The Border with the European Union Importing and Exporting Goods." GOV.UK, June 13, 2020. https://www.gov.uk/government/publications/the-border-operating-model. (Erişim: 21 Mart 2023)

Cameron, David. "Speech to Lord Mayor's Banquet." GOV.UK, November 15, 2010. https://www.gov.uk/government/speeches/speech-to-lord-mayors-banquet. (Erişim: 9 Şubat 2023)

Campbell, John. "Brexit: UK Asks EU to Extend Grace Period for Chilled Meat Exports." BBC News, June 17, 2021. https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-57518980. (Erişim: 4 Nisan 2023)

Canning, Margaret. "Sales of Northern Ireland Sausages Set to Sizzle after Brexit Due to GB Limitations." BelfastTelegraph.co.uk, February 18, 2020. https://www.belfasttelegraph.co.uk/business/brexit/sales-of-northern-ireland-sausages-set-to-sizzle-after-brexit-due-to-gb-limitations/38968807.html. (Erişim: 21 Mart 2023)

Council of the EU. "Brexit: Council Adopts Decision to Conclude the Withdrawal Agreement."https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/01/30/brexit-council-adopts-decision-to-conclude-the-withdrawal-agreement/. (Erişim: 9 Nisan 2023)

Council of the European Union. "Statement by President Donald Tusk on Brexit," March 20, 2019. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/03/20/statement-by-president-donald-tusk-on-brexit/. (Erişim: 9 Nisan 2023)

Croisant, Guillaume. "Towards the Uncertainties of a Hard Brexit: An Opportunity for International Arbitration." Oxford Business Law Blog, March 1, 2017. https://blogs.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2017/03/towards-uncertainties-hard-brexit-opportunity-international. (Erişim: 9 Nisan 2023)

Curtice, Professor John. "Competing Explanations or Two Sides of the Same Coin? Voters' Evaluations of the Impact of COVID-19 and Brexit - UK in a Changing Europe." UK in a changing Europe, December 7, 2021. https://ukandeu.ac.uk/covid-19-and-brexit-evaluations-of-impact/. (Erişim: 9 Nisan 2023)

Darvas, Zsolt, and Guntram B. Wolff. "Rethinking the European Union's Post-Brexit Budget Priorities." Bruegel | The Brussels-based economic think tank, May 4, 2023. https://www.bruegel.org/policy-brief/rethinking-european-unions-post-brexit-budget-priorities. (Erişim: 13 Mayıs 2023)

Davies, Naomi. "Brexit, Two Years on – so Far, so Bad." Investment Monitor, January 31, 2022. https://www.investmentmonitor.ai/features/two-years-brexit-uk-eu/. (Erişim: 21 Nisan 2023)

Dearden, Lizzie. "Millionaire Tory Donor Defects to Ukip." The Independent, October 1, 2014. https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/millionaire-tory-donor-arron-banks-defects-to-ukip-with-ps100-000-donation-9766314.html. (Erişim: 15 Nisan 2023)

Department of International Trade. “UK and Turkey Sign Trade Deal.” GOV.UK, December 29, 2020. https://www.gov.uk/government/news/uk-and-turkey-sign-trade-deal. (Erişim: 13 Mayıs 2023)

Directorate-General for Agriculture and Rural Development. “Steady Increase in EU Agri-Food Trade in First Eight Months of 2021.” European Commission, November 26, 2021. https://agriculture.ec.europa.eu/news/steady-increase-eu-agri-food-trade-first-eight-months-2021-2021-11-26_en. (Erişim: 13 Mayıs 2023)

EU Commission. “Protocol (No 25) on Certain Provisions Relating to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (1992).” EUR-Lex - 12006E/PRO/25 - EN, August 29, 2006. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12006E%2FPRO%2F25. (Erişim: 13 Mayıs 2023)

EU Publications. “Judgment of the Court of Justice of the European Union, Van Gend En Loos v Netherlands Inland Revenue Administration – the Fundamental Principle of Direct Effect.” Erişim April 8, 2023. http://publications.europa.eu/resource/cellar/47bc1718-9be3-4bf3-896c-51e54daac571.0005.03/DOC_1. (Erişim: 3 Mart 2023)

EUR-Lex - 12016E/PRO/21. “Protocol.(No 21) on Position of the United Kingdom and Ireland in Respect of the Area of Freedom, Security and the Justice.” Erişim April 8, 2023. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E%2FPRO%2F21. (Erişim: 21 Nisan 2023)

EUR-Lex - 52019PC0004 - EN. “Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL Establishing the Conditions for Accessing Other EU Information Systems for ETIAS Purposes and Amending Regulation (EU) 2018/1240, Regulation (EC) No 767/2008, Regulation (EU) 2017/2226 and Regulation (EU) 2018/1861,” January 7, 2019. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2019:004:FIN. (Erişim: 3 Mart 2023)

EUR-Lex - 61989CJ0213. “Judgment of the Court of 19 June 1990. The Queen v Secretary of State for Transport, Ex Parte: Factortame Ltd and Others.” Erişim May 8, 2023. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61989CJ0213. (Erişim: 3 Mart 2023)

EUR-Lex - opting_out - EN - EUR-Lex. “EUR-Lex - Opting_out - EN - EUR-Lex,” n.d. https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/opting-out.html. (Erişim: 3 Mart 2023)

European Commision Archives. “Questions and Answers: Political Agreement in Principle on the Windsor Framework, a New Way Forward for the Protocol on Ireland / Northern Ireland,” February 27, 2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_1271. (Erişim: 3 Mart 2023)

European Commision. “Entry-Exit System.” Migration and Home Affairs. Erişim March 9, 2023. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/smart-borders/entry-exit-system_en. (Erişim: 3 Mart 2023)

European Commission. “Commission Launches Infringement Proceedings against the UK for Breaking International Law and Provides Further Details on Possible Solutions to Facilitate the Movement of Goods between Great Britain and Northern Ireland,” June 15, 2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3676. (Erişim: 8 Mart 2023)

European Commission. “Information about National Residence Schemes for Each EU Country.” European Commission. Erişim April 9, 2023. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/eu-uk-withdrawal-agreement/citizens-rights/information-about-national-residence-schemes-each-eu-country_en. (Erişim: 7 Mart 2023)

European Commission. “Joint Statement Following the Meeting of the Specialised Committee on Citizens’ Rights.” European Commission, January 24, 2022. https://commission.europa.eu/publications/joint-statement-following-meeting-specialised-committee-citizens-rights-1_en. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

European Commission. “Press Release on The EU-UK Relations: Solutions Found to Help Implementation of the Protocol on Ireland and Northern Ireland,” June 30, 2021. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_3324. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

European Commission. “Protocol on Ireland/Northern Ireland: Commission Launches Four New Infringement Procedures against the UK,” July 22, 2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_4663. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

European Commission. “The EU-UK Trade and Cooperation Agreement,” n.d. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

European Commission. “The Windsor Framework: A New Way Forward for the Protocol on Ireland/Northern Ireland,” March 2023. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/745668/EPRS_ATA(2023)745668_EN.pdf. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

European Commission. “Withdrawal Agreement: Commission Sends Letter of Formal Notice to the United Kingdom for Breach of Its Obligations under the Protocol on Ireland and Northern Ireland.” Erişim February 9, 2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_1132. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

European Council. “Consolidated Text: Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 Concerning the Status of Third-Country Nationals Who Are Long-Term Residents.” EUR-Lex - 02003L0109-20110520 - EN, November 25, 2003. https://eur-

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02003L0109-20110520. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

European Parliament Research Service. "February 2016 Briefing on the Withdrawal of a Member State from the EU," February 2016. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/577971/EPRS_BRI(2016)577971_EN.pdf. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

European Parliament. "The Common Fisheries Policy: Origins and Development | | European Parliament." European Parliament, March 31, 2023. https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/114/the-common-fisheries-policy-origins-and-development. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Falcon, Marinell. "StudySmarter UK." StudySmarter UK. Erişim June 31, 2023. https://www.studysmarter.co.uk/explanations/history/modern-britain/referendum-1975/. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Fisher, Max. "'Irony Lady': How a Moscow Propagandist Gave Margaret Thatcher Her Famous Nickname." The Washington Post, April 8, 2013. https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/04/08/irony-lady-how-a-moscow-propagandist-gave-margaret-thatcher-her-famous-nickname/. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Foreign Relations of the United States, and Office of the Historian, the Department of State. "Historical Spotlight: The Falklands War | National Geospatial-Intelligence Agency." Historical Spotlight: The Falklands War | National Geospatial-Intelligence Agency, March 21, 1998. https://www.nga.mil/history/Historical_Spotlight_The_Falklands_War.html. (Erişim: 21 Haziran 2023)

Foreign, Commonwealth & Development Office. "Free Trade Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Republic of Turkey." GOV.UK, February 24, 2021. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/963851/CS_Turkey_1.2021_UK_Turkey_Free_Trade_Agreement.pdf. (Erişim: 18 Haziran 2023)

Gardiner, Nile, and Sally McNamara. "The EU Lisbon Treaty: Gordon Brown Surrenders Britain's Sovereignty." The Heritage Foundation, March 7, 2008. https://www.heritage.org/europe/report/the-eu-lisbon-treaty-gordon-brown-surrenders-britains-sovereignty. (Erişim: 8 Haziran 2023)

General Secretariat of the European Council. "United Kingdom Notification under Article 50 TEU." EU Council Database, March 29, 2017. https://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-20001-2017-INIT/en/pdf. (Erişim: 9 Haziran 2023)

GOV.UK. “Boris Johnson’s First Speech as Prime Minister: 24 July 2019,” July 24, 2019. https://www.gov.uk/government/speeches/boris-johnsons-first-speech-as-prime-minister-24-july-2019. (Erişim: 9 Haziran 2023)

GOV.UK. “Prime Minister’s Statement on EU Negotiations: 24 December 2020,” December 24, 2020. https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-statement-on-eu-negotiations-24-december-2020. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Home Office News Team. “Fact Sheet: The UK’s Juxtaposed Border Controls - Home Office in the Media.” Fact sheet: The UK’s juxtaposed border controls - Home Office in the media, July 11, 2017. https://homeofficemedia.blog.gov.uk/2017/07/11/fact-sheet-the-uks-juxtaposed-border-controls/. (Erişim: 19 Haziran 2023)

House of Commons. “Northern Ireland Protocol Bill.” UK Parliament Archives. Erişim March 9, 2023. https://bills.parliament.uk/bills/3182.

Hughes, David. “Johnson Compares Ukraine’s Fight for Freedom to Brexit Vote.” The Independent, March 19, 2022. https://www.independent.co.uk/news/uk/boris-johnson-gavin-barwell-ukraine-brexit-ed-davey-b2039636.html. (Erişim: 11 Nisan 2023)

Ioanes, Ellen. “The UK’s Extreme New Immigration Plans, Explained.” Vox, March 11, 2023. https://www.vox.com/2023/3/11/23634575/uk-immigration-bill-braverman-sunak-boats-channel. (Erişim: 11 Nisan 2023)

Jenkins, Simon. “Britain Is in Desperate Need of Workers. So Why Is It Trying to Keep Them out? | Simon Jenkins.” the Guardian, November 23, 2021. https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/nov/23/britain-workers-ministers-small-boats-channel. (Erişim: 11 Nisan 2023)

Johnson, Dame Diana. “Home Affairs Committee Visit to the Port of Dover.” UK Parliament, June 16, 2022. https://committees.parliament.uk/publications/23053/documents/168897/default/. (Erişim: 15 Haziran 2023)

Kumar, Isabelle. “Martin Schulz: ‘The European Union Is in a Dismal State.’” euronews, May 12, 2016. https://www.euronews.com/2016/05/12/martin-schulz-the-european-union-is-in-a-dismal-state. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Litera Scripta. “Alfred’s Doombook: The Anglo-Saxon Foundations of Magna Carta,” December 2, 2019. https://www.law.ua.edu/specialcollections/2019/12/02/alfreds-doombook-the-anglo-saxon-foundations-of-magna-carta/. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Lowen, Mark. “Theresa May in Turkey: UK Agrees £100m Defence Deal.” BBC News. Erişim July 31, 2023. https://www.bbc.com/news/uk-38779669. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Martin, Michel, and Emma Bowman. “David Cameron Talks Brexit And His ‘Greatest Regret’ In New Book ‘For The Record.’” NPR, September 30, 2019.

https://www.npr.org/2019/09/29/764199387/david-cameron-calls-the-brexit-referendum-his-greatest-regret. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Matt Falloon, Keith Weir. "Cameron Tells Britons Austerity Solution to Crisis." U.S., n.d. https://www.reuters.com/article/uk-britain-conservatives-idUKLNE79400L20111005. (Erişim: 9 Haziran 2023)

McGee, Luke. "The UK Pushes a New Migrant Law Slammed as Racist, Illegal and Unworkable | CNN." CNN, March 9, 2023. https://www.cnn.com/2023/03/09/uk/uk-immigration-refugees-echr-illegal-bill-gbr-cmd/index.html. (Erişim: 9 Haziran 2023)

Murray, Shona. "EU Halts Legal Action against UK over Northern Ireland Protocol Breach." euronews, July 27, 2021. https://www.euronews.com/2021/07/27/eu-halts-legal-action-against-uk-over-northern-ireland-protocol-breaches. (Erişim: 9 Haziran 2023)

Parliamentary Archives. "Lords Hansard Text for 12 May 1993." UK Parliament, March 12, 1998. https://publications.parliament.uk/pa/ld199798/ldhansrd/vo980312/text/80312-21.htm. (Erişim: 9 Haziran 2023)

Patel, Priti. "Reply to Chair, Justice and Home Affairs Committee of House of Lords Letter." UK Home Secretary Office, January 11, 2022. https://committees.parliament.uk/publications/8969/documents/152518/default/. (Erişim: 11 Nisan 2023)

Porter, Bernard. "'Splendid Isolation' | Encyclopedia.Com." Encyclopedia.com, July 26, 2023. https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/splendid-isolation. (Erişim: 11 Nisan 2023)

Publications Office of the European Union. "Completıng The Internal Market: Whıte Paper From The Commıssıon To The European Councıl (Mılan, 28-29 June 1985)," June 14, 1985. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ff490f3-dbb6-4331-a2ea-a3ca59f974a8/language-en#. (Erişim: 9 Haziran 2023)

Rankin, Jennifer. "David Cameron's EU Deal: What He Wanted and What He Got." the Guardian, February 19, 2016. http://www.theguardian.com/world/2016/feb/19/camerons-eu-deal-what-he-wanted-and-what-he-got. (Erişim: 9 Haziran 2023)

Reuters. "Brexit: New Era for UK as It Completes Separation from European Union." BBC News. Erişim May 9, 2023. https://www.bbc.com/news/uk-politics-55502781. (Erişim: 9 Haziran 2023)

Rice, Condolezza. "Remarks With U.K. Foreign Secretary David Miliband and Google Senior Vice President David Drummond." U.S. Department of State Archives, May 22, 2008. https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/05/105182.htm. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

Richard, Davis. “Euroscepticism and Opposition to British Entry into the EEC, 1955-75.” Euroscepticism and Opposition to British Entry into the EEC, 1955-75, March 16, 2017. https://doi.org/10.4000/rfcb.1364. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

Rodica, Elena. “The Luxembourg Compromise (January 1966) - - CVCE Website (Le Compromis de Luxembourg).” CVCE Website, January 1966. https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d1cfaf4d-8b5c-4334-ac1d-0438f4a0d617/a9aaa0cd-4401-45ba-867f-50e4e04cf272. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

Rogally, Joe. “The Axe over the Tory Party’s Head.” Financial Times, February 22, 2016. https://www.ft.com/content/e9df6904-cb5c-11e5-be0b-b7ece4e953a0.

Sandford, Alasdair. “A Year since Brexit: How Has It Affected European Exporters to the UK?” euronews, December 27, 2021. https://www.euronews.com/2021/12/27/a-year-since-brexit-how-has-it-affected-european-exporters-to-the-uk. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs. “Review of the Balance of Competences between the United Kingdom and the European Union.” GOV.UK, December 18, 2014. https://www.gov.uk/guidance/review-of-the-balance-of-competences.

Smith, Elliot. “‘Bregret’? Many Brits Are Suffering from Brexit Regret.” CNBC, March 3, 2023. https://www.cnbc.com/2023/03/03/brits-are-suffering-bregret-but-brexit-is-no-longer-a-priority-data.html. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Springford, John. “The Cost of Brexit to June 2022.” Centre for European Reform, December 21, 2022. https://www.cer.eu/sites/default/files/insight_JS_costbrexit_21.12.22.pdf. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Strupczewski, Jan. “EU Leaders to Clash over Money as Brexit Blows Hole in Budget.” U.S., n.d. https://www.reuters.com/article/us-eu-budget-idUKKBN20D2V0. (Erişim: 9 Nisan 2023)

Thatcher, Margaret. “Speech to Conservative Group for Europe.” Margaret Thatcher Foundation, April 16, 1975. https://www.margaretthatcher.org/document/102675. (Erişim: 27 Haziran 2023)

Thatcher, Margaret. “Speech to the College of Europe .” Margaret Thatcher Foundation, September 20, 1988. https://www.margaretthatcher.org/document/107332. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

The Editors of Encyclopedia Brittanica, John Higgins, Deepti Mahajan, Veenu Setia, and Grace Young. “Anglo-Saxon Chronicle.” Encyclopedia Britannica. Erişim June 31, 2023. https://www.britannica.com/topic/Anglo-Saxon-Chronicle. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

The EU: The British rebate. “The EU: The British Rebate,” 2005. http://www.david-morrison.org.uk/eu/british-rebate.htm. (Erişim: 5 Mayıs 2023)

The Glorious Revolution of 1688. "The Glorious Revolution of 1688," n.d. https://eh.net/encyclopedia/the-glorious-revolution-of-1688/. (Erişim: 17 Mayıs 2023)

The Guardian. "David Cameron's EU Speech - Full Text," January 23, 2013. http://www.theguardian.com/politics/2013/jan/23/david-cameron-eu-speech-referendum.

The Independent. "Lord McAlpine: Politician Who as Treasurer to the Conservative Party," January 19, 2014. https://www.independent.co.uk/news/obituaries/lord-mcalpine-death-politician-who-as-treasurer-to-the-conservative-party-was-a-confidant-and-ally-to-mrs-thatcher-9070256.html. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

The National. "Nicola Sturgeon: Boris Johnson Is 'trashing' the UK's Reputation," September 10, 2020. https://www.thenational.scot/news/18711683.nicola-sturgeon-boris-johnson-trashing-uks-international-reputation/. (Erişim: 21 Mayıs 2023)

UK Government Legislations Archive. "Merchant Shipping Act 1988," 1988. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/12/contents/enacted. (Erişim: 8 Mayıs 2023)

UK Parliament. "Opting Out of the Social Charter," December 11, 1991. https://edm.parliament.uk/early-day-motion/4419/opting-out-of-the-social-charter. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

UK Parliament. "The ERM and the Single Currency," April 2013. https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliament-and-europe/overview/britain-joins-erm-to-introduction-of-single-currency/. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

UK Parliamentary Bills. "European Union Act 2011 Royal Assent," July 19, 2011. https://bills.parliament.uk/bills/791/stages/4411.

Ünlühisarcılık, Özgür, Kadri Taştan, and Ceylan Akman Canbilek. "Turkish Perceptions of the EU Survey 2022." GMFUS, April 14, 2022. https://www.gmfus.org/news/turkish-perceptions-european-union-2022. (Erişim: 12 Mayıs 2023)

Vote Leave - Why Vote Leave - Page 1 - Created with Publitas.com. "Vote Leave - Why Vote Leave - Page 1 - Created with Publitas.Com," n.d. https://view.publitas.com/vote-leave/why-vote-leave-1/page/1. (Erişim: 15 Haziran 2023)

Wex Definitions Team. "Common Law." LII / Legal Information Institute, May 2020. https://www.law.cornell.edu/wex/common_law. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Wilson, Harold. "Leader's Speech, London 1974." British Political Speech | Speech Archive, 1974. http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=172. (Erişim: 9 Mayıs 2023)

Wright, Oliver. "David Cameron Has given His Tory Ministers Freedom to Campaign for a 'Brexit.'" The Independent, January 5, 2016. https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/eu-referendum-david-cameron-gives-

conservative-ministers-freedom-to-campaign-for-a-leave-vote-a6798156.html. (Erişim: 9 Mayıs 2023)